Domnitori
și voievozi

17

CORNEL I. SCAFEȘ VLADIMIR ZODIAN

BARBU ȘTIRBEI

DOMNITORI
ŞI VOIEVOZI

CORNEL I. SCAFEŞ VLADIMIR ZODIAN

BARBU ŞTIRBEI

(1849—1856)

EDITURA MILITARĂ, BUCUREŞTI, 1981

Coperta: STIHI BOGDAN

În galeria personalităților reprezentative pentru istoria devenirii moderne a României un loc distinct revine lui Barbu Știrbei. De numele său se leagă binefăcătoare reforme instituționale ce au netezit drumul către unire și neatîrnare, către deplina afirmare a ideilor de redeșteptare națională.

Om de stat, administrator chibzuit, protector al învățămîntului, Barbu Știrbei întrunește calitățile unei figuri proeminente ; de aceea nu trebuie să surprindă aprinsele dezbateri ce s-au iscat în jurul numelui său și, mai cu seamă, a semnificației acțiunilor lui.

Unele opinii i-au reproșat intransigența, modul abrupt de abordare a anumitor realități românești, altele i-au exagerat abilitatea cu care se mișca în viața publică sau în lumea diplomatică.

Nicolae Iorga îl caracteriza ca un bun administrator „acasă și dincolo de marginile casei sale, om de realități, învîrtindu-se numai în mijlocul lor, în stare însă, cu solida lui inteligență și cu un caracter care nu i se poate tăgădui, să înțeleagă că voința neamului întreg tinde către Unire".

Adînc impresionat de întîlnirea cu viitorul domn al Țării Românești, baronul De Bois-le-Comte nota la 6/18 mai 1834 într-un raport către Ministerul de Externe al Franței: „Caracterul d-lui Știrbei, marea lui influență, netăgăduita lui superioritate asupra celorlalți membri ai guvernului m-au ispitit să mă lămuresc cu dînsul cu mai multă libertate; ceea ce făcui într-o convorbire care îndulcită și răspîndită cu arta ce posedă, stabili situația și natura acțiunii mele în țară și mă scuti de orice altă explicație cu boierii".

Lucrarea de față se dorește o contribuție, în măsura în care ne-o îngăduie cunoștințele și spiritul colecției, la întregirea portretului lui Barbu Știrbei, sarcină desigur mai mult decît dificilă, dacă se ține seama că există o excelentă biografie, cu același subiect, ieșită de sub pana marelui Nicolae Iorga.

Luînd ca îndreptar aprecierea tovarășului Nicolae Ceaușescu, în conformitate cu care „istoria este făurită de oameni, cu calitățile și defectele lor", vom urmări să punem în lumină, fără discriminare, laturile în adevăr semnificative ale personajului, și, pe cît posibil, să lăsăm faptele să vorbească în favoarea lui.

Ne vom subordona cu aceasta unui demers de restituire, însumat comandamentului enunțat de secretarul general al partidului de a reda românilor zestrea trecutului atît de bogat în oameni de excepție ce s-au străduit pentru propășirea lor socială și națională.

Autorii

Capitolul I

ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Viața și opera reformatoare a lui Barbu Știrbei se circumscriu spațiului civilizației române din tumultuoasa primă jumătate a secolului trecut, dominată în spațiul carpato-danubiano-pontic de episoade dramatice ale luptei între spiritul nou și cel vechi și ale amplei și unanimei noastre ridicări pentru redeșteptare națională. „Vîntul veacului" — expresia de notorietate a logofătului Costache Conachi — bătea în direcția abolirii privilegiilor feudale, a înstăpînirii pe forța mașinismului, a întemeierii de structuri economice și politice unitare etc.

Apărute în Olanda, Anglia, coloniile britanice din America de Nord și în Franța „Marii Revoluții", ideile generoase de egalitate politică și juridică, de emancipare a națiunilor, de suveranitate a poporului s-au răspîndit în Europa și America Latină, au cîștigat simpatia categoriilor sociale productive, a burgheziei, țărănimii, muncitorimii, nobilimii liberale, au impulsionat lupta împotriva castelor și a imobilismului.

Lovind în monarhiile absolute, Napoleon I le-a șubrezit structurile represive ; pentru a-l înfrînge, adversarii lui au făcut apel la națiuni, la principii și constituții. Odată victorioși, ei

au aruncat ca pe un lest arsenalul radical și au trecut, în congresul de la Viena din 1815, la restaurarea „vechiului regim" în Franța și în alte părți ale continentului. „Căderea lui Napoleon — sublinia istoricul J. Aulneau — după 15 ani de suferințe pe care le cauzase, nu îndemnase deloc puterile victorioase să-și modereze ambițiile lor. Ele și-au afișat curînd la Viena tristul spectacol al aviditătii debordante".

Austria, micșorată în rang în confederația germană, își menținea influența în centrul Europei ; Prusia și Rusia rămîneau în posesia vechilor provincii poloneze, Rusia își afirmase întîietatea la Gurile Dunării ; Imperiul otoman, în spatele căruia stătea Anglia, rămînea suzeran al țărilor române.

În Europa centrală, de est și de sud-est, noile aspirații social-politice legate de ascensiunea burgheziei și de începuturile proletariatului, s-au dezvoltat pe o mai veche tradiție a luptei de emancipare — mai cu seamă la români, polonezi, cehi, sîrbi, greci ; din împreunarea celor două mari componente ale liberalismului — cea „egalitară" și cea „națională" — a rezultat ideologia corifeilor revoluționari din 1820—1849.

Condiții, împrejurări, factori obiectivi și subiectivi, stimuli direcți și mediați se manifestau dealtfel în toate domeniile activității sociale pentru a încuraja schimbarea în sens po-

zitiv în această parte a vechiului continent.

Din punct de vedere economic, se remarcă o lentă dar sigură degradare a instituțiilor de tip feudal, atît a domeniului în agricultură, cît și a breslelor în industrie. În țările române — Moldova, Țara Românească și Transilvania — cu precădere din deceniul trei, sînt vizibile: deplasarea producției către piață, generalizarea circulației bănești, intensificarea exploatării bogățiilor minerale. Procesul se poate identifica și între Adriatica și Tisa, în Galiția, Silezia etc. Oricum, se depășise „economia închisă", interesată în producerea și consumarea pe loc a rezultatelor muncii.

Raporturile sociale respectau evoluția generală a timpului. Nobilimea de sînge cedase pasul celei de funcție și de avere, condusă de spirit mercantil, egoistă în privilegiile ei de clasă, dar „generoasă" în a-și exploata domeniile cu metode perfecționate. „În noua situație — evidențiа Lucrețiu Pătrășcanu — banul devine forma ideală a bogăției [...]Rolul social și puterea marelui boier va depinde de acum înainte de gradul în care va putea dispune, nu de produsele pămîntului, strînse în hambarele conacurilor de pe moșii, ci de sume de bani cît mai mari. Dorința de a acumula averi sub formă lichidă în bani, în aur, în argint și giuvaieruri devine mobilul principal de acțiune al boierimii". Oligarhia agrară dorește să-și permanentizeze poziția înaltă în societate prin transformarea domeniului în proprietate burgheză și a țăranului dependent economic, în

„chiriaș“ sau mic arendaș. În Transilvania, marii proprietari se prezintă în dubla ipostază de exploatatori sociali și naționali, românii, autohtoni și majoritari, situîndu-se pe o treaptă inferioară față de pătura grofilor, patriciatul săsesc și funcționărimea habsburgilor.

Al doilea „popor“, opus celui al proprietarilor de pămînt, îl alcătuiau țăranii, fie ei înstăriți, clăcași sau iobagi. Țărănimea se socotea nedreptățită, deoarece i se uzurpaseră bunurile pe care le privea ca fiind ale ei dintotdeauna. Consulul francez De Bois-le-Comte comunica superiorilor : „progresele țăranilor sînt atît de repezi, îmi spunea marele vornic Filipescu, încît în fiecare an trebuie să mai schimbăm felul vorbirii din anul trecut, ce nu se mai potrivește stării morale și dezvoltării ideilor lor. Altădată îi conduceam cu bățul ; acum trebuie să le explicăm dreptatea celor ce cerem“.

Refractară la tulburarea ritmului său istoric, țărănimea nu înțelegea să se conformeze îngrădirilor și hărțuielilor păturii funciare în care se deșteptase setea de bani. Clasa plugarilor visa să rămînă, dacă nu singura, cel puțin cea mai de seamă proprietară a pămîntului, să aibă siguranța gospodăriei, să se simtă ușurată de povara impozitelor, a muncii forțate etc. Obiectivul principal al adversității ei față de nobilime (boierime) îl constituia stăpînirea pămîntului și regimul servituților economice.

Acest regim, rezultat al unei evoluții istorice organice, transformase o parte a producătorilor din dependenți cu persoana fizică în dependenți cu forța de muncă. Rămășiță a structurilor de sorginte feudală, obligația țăranilor față de stăpînii de pămînturi de a plăti în muncă și în dijmă din produse dreptul de a cultiva lotul dat în folosință corespundea totuși și unei nevoi reale de brațe de muncă create prin darea în exploatare a unei suprafețe tot mai însemnate din cadrul moșiei. În condițiile lipsei de capital și ale unei înapoieri în materie de tehnică agricolă, de mijloace de producție, stăpînilor de pămînt le era la îndemînă să recurgă la mecanisme „arhaice", deghizate sub denumirea de „muncă contractuală".

Reașezarea structurilor proprietății și a relațiilor dintre stăpînul de moșie și țăran va constitui preocuparea prioritară în lumea satelor; cum aici trăia majoritatea populației, ea va deveni chestiunea cheie a vieții politice românești. Pornind de la această problemă, își vor preciza pozițiile și în alte direcții de preocupare ale vieții publice atît marii proprietari, cît și țăranii.

Prinse între clasele legate direct de agricultură, categoriile sociale orășenești — deși ca număr păreau a fi minoritare —, dovedeau o vitalitate remarcabilă și probau certe calități pentru politică.

Burghezia, apărută pe baza unor aptitudini, preocupări și mentalități comune, se prezenta

ca o forță economică în continuă întărire. „Burghezia din țările române — releva C. C. Giurescu — se constituie și se dezvoltă pe măsura prefacerilor economico-sociale, manifestate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și accentuate vizibil în primele decenii ale celui următor".

Ea întreținea un schimb intens de mărfuri peste Carpați și Milcov, întemeiase case de economii, practica împrumuturi, își întindea rețeaua de interese pînă departe în lumea satelor. De asemenea, negustorimea și marii proprietari se găseau în relații de interese cu străinătatea, îndeosebi după ridicarea monopolului otoman asupra comerțului Țării Românești și Moldovei, prin Tratatul de la Adrianopole din 1829.

În sînul noii clase dominau categoriile ce se ocupau de comerț și cămătă, în vreme ce burghezia manufacturieră și industrială reprezenta o minoritate. „Mînuitorii capitalului comercial și de cămătă din rîndurile cărora va ieși întreaga clasă capitalistă autohtonă a României reprezintă burghezia cu tendințele, năzuințele și interesele ei primare — scria Lucrețiu Pătrășcanu — iar lupta pe care o duc aceste elemente, de cele mai multe ori pe cale revoluționară, este o luptă progresistă".

Dincolo de Carpați, categoriile întreprinzătoare române sufereau concurența forțată a burgheziei maghiare și săsești, favorizate de dominația austriacă și de imunitățile economice ale grofilor.

De privilegiile economice ale nobilimii (boierimii) se izbeau comercianții, patentarii cu ateliere meșteșugărești, angrosiștii ș.a. și în Muntenia sau Moldova.

Persistența raporturilor de natură economică căzute în desuetudine a îndemnat burghezia în formare, la care a aderat și pătura mai dinamică a boierimii, să revendice înlăturarea opreliștilor feudale din calea comerțului, industriei și activităților bancare, abrogarea sistemului breslelor, a vămilor interne, a privilegiului tîrgurilor și iarmaroacelor etc.

La orașe — unele păstrînd încă aspect de tîrguri — pe lîngă burghezie se maturizau și păturile intelectualității, ale funcționărimii și apăreau primele detașamente ale proletariatului, formate pentru început din lucrători și calfe ale atelierelor, manufacturilor și „fabricilor" de pielărie, sticlărie, panificație etc.

Intelectualitatea, categorie socială relativ restrînsă, alcătuită din liber profesioniști și angajați ai statului și marilor familii boierești, se remarca prin spiritul ei activ și receptivitatea față de tot ce era nou. Studii efectuate în țară și în marile capitale europene îi permiseseră să asimileze un bagaj impresionant de cunoștințe și sădiseră în conștiința ei credința că este îndreptățită să participe la conducerea statului, să influențeze cursul dezvoltării istorice.

Practicanții de profesiuni libere se întîlneau pe aceeași platformă cu elementele luminate din rîndul vlăstarelor înaltei boierimi și cu reprezentanții politici ai burgheziei. Din împreu-

narea capacităților lor a ieșit pleiada de conducători ai revoluției din 1848—1849, generație cu sentimente alese de propășire națională și socială, căreia îi datorăm, între altele, contribuția activă la izbînda unirii și cîștigarea neatîrnării depline.

Antagonismele de natură economică, socială sau izvorîte din mentalități și educații diferite au căpătat conținut explicit abia în lupta politică, obiectul primordial al competiției pe acest tărîm fiind dobîndirea controlului asupra mecanismelor de decizie.

Se cuvine a arăta însă că deținătorul puterii în stat, în Țara Românească și Moldova, era grav limitat în actele sale de autoritate de suzeranitatea otomană, căreia i se suprapusese din 1828—1829 și „protectoratul" țarist.

În Transilvania, dominația străină îmbrăcase o formă nemediată, fostul principat autonom făcînd în realitate parte integrantă din Imperiul Austriei.

În părțile de la răsărit și sud de Carpați luarea deciziei constituia un apanaj al boierimii. Pînă în 1821, anul revoluției conduse de Tudor Vladimirescu, puterea fusese administrată de „elita fanariotă", funcționărime din cartierul cu același nume al Constantinopolului, înscăunată la Iași și București atunci cînd turcii și-au pierdut încrederea în domnii pămînteni, bănuiți simpatizanți ai „cauzei creștine", învești în drapelele Rusiei și Austriei.

În primul rînd sub presiunea acțiunilor revoluționare românești — și în contextul inter-

național al izbucnirii insurecției elene în Peloponez — Sublima Poartă a fost constrînsă să revină la sistemul domniilor pămîntene, dinainte de începutul secolului al XVIII-lea.

În jurul revendicării izgonirii fanarioților, a garantării autonomiilor interne, a înlăturării monopolului comercial otoman se crease o majoritate preponderent boierească, îndrumată de liderii puternicelor familii latifundiare Sturdza, Ghica, Cantacuzino, Văcărescu, Golescu, Cîmpineanu, Băleanu, Bibescu, Ştirbei, Filipescu ş.a.

Programul lor de guvernare avea în general un conținut oligarhic și urmărea, pe plan intern, trecerea tuturor pîrghiilor puterii în mîna marii boierimi, restrîngerea inițiativei domnești și a amestecului otoman.

„Partidul" boierilor mici și mijlocii — al „cărvunarilor" din 1822—1826 —, component al „Partidului național", împărtășea ideile de interzicere a imixtiunilor externe, dar reclama și pentru sine dreptul de a participa la guvernare. Alecu Russo vedea în proiectul de Constituție al „cărvunarilor" — atribuit vornicului Iordache Drăghici și comisului Ionică Tăutu —, „România reînviată, mișcată de toate patimile patriotice". Mica boierime pretindea ca „înaintea pravilei să fie toți socotiți deopotrivă și fără deosebire, avînd a fi și pravila una și aceeași pentru toți, sau pentru a ocroti sau pentru a pedepsi". Din compromisul survenit între grupările boierimii și cu sprijinul Rusiei, s-a purces la redactarea, legiferarea și aplica-

rea „Regulamentului Organic", între 1829—1831. „Act constituțional", el exprima, fără a face abstracție de împrejurările internaționale în care a fost aplicat, punctul de vedere al spiritului conservator și instaura un regim de privilegii.

Punînd în evidență semnificația complexă a regulamentului, Ion Ghica nota : „Regulamentul organic era o cartă care prin dispozițiuni de drept public constituțional, precum reprezentațiune națională, alegere de domn etc., conținea și dispozițiuni administrative, judecătorești, financiare și militare, chiar și de drept internațional".

Capriciile domnului erau serios îngrădite de Adunarea obștească, instituție — prima de acest fel la noi — unde predomina „oligarhia agrară" (în bănci se găseau și reprezentanți ai boierimii mici și mijlocii și ai comercianților). „Parlamentul" nu a întîrziat să intre în conflict cu domnul și nu a pregetat să-și promoveze interesele chiar în pofida voinței curților din Istanbul și Sankt-Petersburg, fapt pentru care a și fost suprimat după revoluția din 1848—1849.

În afară de opoziția legală din „parlament", s-a mai manifestat și o rezistență surdă a micii boierimi la monopolul politic al oligarhiei, reprezentativă considerîndu-se, îndeobște, conjurația comisului Leonte Radu, ecou tîrziu al „cărvunarismului". „Ca și în proiectul din 1822 — apreciază E. Lovinescu — ideile conjurației

din 1839 sînt, deci, tot o replică a ideilor Revoluției franceze trecute prin temperamentul intereselor de clasă ale micii boierimi ; egalitatea tuturor devenise egalitatea cîtorva [...]. Numai revoluția din 1848 avea să limpezească definitiv poziția celor două partide ; în ea trebuie să vedem adevăratul punct de plecare al liberalismului în marea lui operă de regenerare politică și socială".

Opus cercurilor oligarhice, identificate în genere cu „grupările conservatoare", se prezenta curentul raționalist, democrat, evoluționist și modernizator, căruia prin convenție îi vom spune liberal și înainte de 1856—1859. El era alimentat de tinerime, marea majoritate ieșită din rîndurile proprietarilor, de burghezie, de intelectualitate și se bucura de adeziunea țărănimii, orășenimii sărace, proletariatului embrionar.

Precursori ai ideologiei liberale apăruseră în Țara Românească în anturajul *Societății filarmonice*, patronată de oameni luminați, precum boierul Constantin Radovici din Goleşti, boierul Ion Cîmpineanu, Eliade Rădulescu, fiul unui ofițer, Eufrosin Poteca, Simion Marcovici, Petrache Poenaru, foști bursieri peste hotare.

„Curentul liberal" își concentra atacurile asupra regimului de privilegii consfințit prin Regulamentul Organic, revendica egalitatea în fața legii, eliberarea muncii clăcașe, împroprietărirea țăranilor, unirea, obținerea neatîrnării. În sînul său se desfășura o dezbatere dramatică

în legătură cu căile de modernizare a societății românești, cu înlăturarea sistemului de vasalitate în relațiile internaționale.

O cale se identifica cu strategia „pașilor mărunți", a cîștigurilor sigure, a reformelor gîndite de asemenea manieră încît să nu pericliteze fragilul echilibru social. Se considera că adoptarea unei linii dure ar putea îndepărta, de procesul de modernizare, forțele recuperabile din rîndul marilor proprietari și ar fi oferit imperiilor absolutiste vecine pretextul unei intervenții armate, ce amenința să ducă la anexare.

Moderații din Moldova și Muntenia, precum Mihail Kogălniceanu, Chrîstian Tell, Gheorghe Magheru, Ion Ghica, Eliade Rădulescu, înclinau către această conduită. „Entuziasmul patriot al unora — arăta Ion Ghica — s-a urcat în timpii din urmă la un diapazon atît de înalt, încît pierzînd, cu nerăbdarea, și orice cumpăt, au aruncat cu noroi asupra tuturor și au tratat oamenii și lucrurile trecutului ca vechituri de lepădat. Pentru ei, toate credințele, toate obiceiurile, toate tradițiunile trebuie dărîmate, bogăția imaginațiunii lor i-a adus a se crede fiecare expresia voinței poporului, focar al opiniei publice, încarnațiunea națiunii; și nu înțeleg că nu fac alt decît a căta să exercite o autoritate despotică și impune publicului idei puțin studiate, puțin potrivite cu starea societății noastre". La rîndul său, Mihail Kogălniceanu în „Dorințele partidei naționale", redactată în 1848, enunța : „voim a ne întoarce

la acele instituții a căror origine iese din pămîntul nostru, care în timp de cinci veacuri le-am avut și pe care vroim numai a le adapta după luminile și trebuințele epocii [...]. Adevărata civilizație este aceea care tragem din sînul nostru, reformînd și îmbunătățind instituțiile trecutului cu ideile și propășirile timpului de față".

Susținătorii opțiunii radicale — Constantin A. Rosetti, Ion C. Brătianu, Dumitru Brătianu —, care nu mergeau nici ei atît de departe încît să introducă ghilotina la Iași și București, apreciau că privilegiaților trebuie să li se impună reformele, măsura fiind în mod paradoxal chiar în favoarea lor. „De aș fi silit a defini revoluția — sublinia Ion C. Brătianu — aș zice că e un cataclism care înghite vechiul ordin al lucrurilor și totodată o creațiune care naște un altul nou, mai presus celui dintîiu".

O ramură a curentului din 1848—1849 o reprezenta grupul democrat-revoluționar din preajma lui Nicolae Bălcescu, cu legături intense cu organizațiile secrete revoluționare europene. Nicolae Bălcescu împărtășea convingerea că emanciparea națională a românilor trebuia să se facă în conexiune cu lupta pentru drepturi naționale a popoarelor din sud-estul și centrul Europei, în chestiunile sociale pledînd pentru formarea unei puternice țărănimi libere și proprietare. „Sînt unii moderați — arăta Nicolae Bălcescu — care propun ca o tranzacție, ca să întindă drepturile politice la

starea de mijloc, la negustorime numai, adică a se întocmi un stat negustoresc sau orășenesc, fără a se gîndi că aceasta ar reîncepe epoca fanarioților [...] Numai întocmind statul românesc democratic putem absorbi clasele corupte de sus în popor și a întineri și împuternici statul". Trebuia astfel să se găsească termenul final al „marei și monstruoasei clădiri de tiranii puse una asupra alteia și toate răzimate și apăsînd pe popor, pe țăranul muncitor".

În ansamblu, adepții „acțiunii violente" se întemeiau pe o tradiție românească a luptei cu arma în mînă pentru drepturi cetățenești și economice, pe valul de nemulțumiri sociale din 1846—1847 și pe o situație internațională favorabilă, apărută odată cu preluarea puterii de către revoluționari la Paris, Viena, Buda, Milano, Neapole etc.

Revoluțiile din 1821 și 1848—1849 au constituit semnificative acte de respingere a dominației imperiilor absolutiste și a vechiului regim. Tudor Vladimirescu, conducătorul panduriilor din 1821, și-a îndreptat efortul către redobîndirea autonomiilor uzurpate de Înalta Poartă și edificarea unei administrații slobode de „tagma jefuitorilor". Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Avram Iancu, Constantin A. Rosetti, Ion C. Brătianu, frații Golești, Vasile Alecsandri, Alexandru I. Cuza, revendicîndu-se din mișcarea patronată de Tudor Vladimirescu, au dat ideii naționale suportul intelectual, material și politic de care avea nevoie pentru deplina ei afirmare.

Desfășurată aproape concomitent în majoritatea provinciilor istorice românești, revoluția din 1848—1849 a izbutit să aducă la putere în Țara Românească un guvern care să constituie o expresie a voinței populare, iar în Transilvania a înlesnit luarea sub administrație proprie a unor însemnate teritorii locuite de populația română autohtonă majoritară. Înscrise în programele revoluționare ale timpului, unirea și independența, însumate în revendicarea refacerii „Daciei", au oferit o bază ideologică solidă, au permis coalizarea majorității categoriilor sociale în jurul conducătorilor democrați. „Ideea unui «Romanenreich» a cuprins mii de inimi", aprecia cărturarul sas Stephan Ludwig Roth.

Reacțiile contra regimului de libertăți cetățenești au fost palide în Țara Românească și au venit din partea unor ofițeri înfeudați unor puteri străine. Înșiși „conservatorii", în frunte cu abilul om politic Barbu Știrbei, au ezitat să înfrunte guvernul sprijinit de mulțime, unii cooperînd cu el, alții păstrîndu-se în expectativă. Barbu Știrbei, retras o vreme la Buftea, s-a ferit să se compromită într-o acțiune îndreptată împotriva intereselor neamului său.

Derulările istorice de pînă în 1848—1849 probaseră că regimul monopolului conservator asupra vieții de stat eșuase sub presiune populară și ca urmare a luptelor intestine dintre facțiunile boierești în tentativa lui de a controla evoluția evenimentelor.

Pe de altă parte, încercarea de a soluționa problemele naționale și sociale prin preluarea cîrmuirii în mod exclusiv de către radicali și moderați, în anii 1848—1849, se soldase cu amestecul violent al puterilor vecine în afacerile principatelor. La nord de Carpați reacțiunea grofilor și greșelile guvernului provizoriu de la Buda îndreptaseră pe revoluționarii români pe un făgaș opus celui urmat de conducătorii mișcări naționaliste maghiare ; veleitățile de mare putere costaseră scump echipa lui Kossuth.

Se impuneau acum, la finele experienței din primele decenii ale secolului, o regîndire a strategiei politice, o regrupare a forțelor și o reformulare a programelor, pentru ca, într-o conjunctură internă și externă favorabilă, să se purceadă la o nouă fază a procesului de modernizare, la revigorarea mișcării de emancipare națională și socială.

Problema națională a rămas în continuare în avanscenă, secondată de cele instituțională și socială.

„S-a urmărit să facem întîiu instituțiile necesare — explica Ion C. Brătianu — și cînd vom rezolva chestia proprietății, s-o rezolvăm astfel încît să aducă regenerarea României, iar nu să punem în pericol existența noastră națională, căci un război civil este nefericirea cea mai mare".

O lecție de ținută patriotică avea să dea în adunarea ad-hoc deputatul pontaș Tănase Constantin, care declara fără menajamente :

„Dacă n-am deschis gura ca să spunem asuprirea de moarte ce ne apasă, asuprire care în aceeași vreme este și nenorocirea țării, pricina este că am înăbușit în fundul inimilor noastre amintirea tuturor suferințelor clasei noastre pentru a nu lua în seamă acum decît suferințele țării întregi. Cu toate acestea, nimeni să nu ia tăcerea noastră ca o dovadă că sîntem mulțumiți de starea noastră lăuntrică de acum. Noi ne gîndim înainte de toate cu o grijă nesfîrșită, ca și voi toți, să apărăm autonomia Patriei noastre obștești".

Succesiunea faptelor istorice va confirma sau infirma o parte din programele liberale, dar nu va contesta prin nimic previziunile lor fundamentale referitoare la unire, emanciparea națională și modernizarea instituțiilor de stat. Întrucît amenințările externe continuau să exercite un rol inhibitor în dezvoltarea firească a neamului românesc, liderii mișcării naționale socoteau că se impunea regruparea tuturor forțelor în jurul unei platforme cu obiective unanim acceptate, pentru a rezista cu sorți de izbîndă teribilei presiuni politico-militare venite din afară.

* *

La nici 15 ani de la înțelegerea de la Viena, pentru respectarea căreia se constituise o „sfîntă alianță" (Austria, Prusia, Rusia), peisajul politic al vechii lumi se schimbase. Revoluțiile din Serbia, Spania, Italia, Grecia, țările

române săpaseră la temelia regimurilor absolutiste. Pe de altă parte, contradicțiile dintre Sankt-Petersburg, Viena și Berlin provocaseră o criză de sistem, făcînd inoperantă „Sfînta Alianță". La Dunărea mijlocie și de jos, otomanii înregistrau pierderi sensibile de teren în favoarea grecilor, sîrbilor și românilor, și a Rusiei țariste, ajunsă protectoare a Moldovei și Țării Românești în urma războiului cu Turcia din 1828—1829.

Regimul „protectoratului", ocuparea teritoriilor celor două principate, amestecul în chestiunile politice sud-dunărene au atras opoziția Vienei și Londrei față de curtea imperială din Sankt-Petersburg. Conflictul dintre puterile occidentale și Rusia țaristă — o nouă fază a „problemei orientale" (împărțirea moștenirii otomane) — s-a amînat din cauza izbucnirii noului val de revoluții burgheze și burghezo-democratice în Europa în 1848—1849, ce erau pe cale să pună punct final existenței Imperiului habsburgic. Intervenția țaristă în Polonia, Ungaria și țările române împotriva autorităților revoluționare a adus Austria sub influența Rusiei, a slăbit Turcia, a acutizat contradicțiile dintre marile puteri. Aspectul nou pe care îl luase mai vechea „problemă orientală", prin tentativa țarului de a-și adjudeca partea leului din provinciile balcanice și asiatice subjugate sau stăpînite de Poartă, a modificat sistemul de alianțe.

Guvernele de la Londra și Paris s-au apropiat de cel de la Istanbul, politicienii de la Viena au adoptat o poziție de neutralitate agresivă. Traduse în termeni militari, patimile legate de tranșarea succesiunii otomane au dus la „războiul Crimeii" din 1853—1856, soldat cu victoria coaliției franco-britanice, la care aderase și Sardinia, și cu înfrîngerea Rusiei și restabilirea vremelnică a suzeranității Semilunei la Gurile Dunării.

Astfel de competiții pentru întîietate fuseseră însoțite în țările române de încercări și chiar de ocupații militare străine între 1806—1812, 1821—1822, 1828—1834, 1849—1852, 1853—1857 și cu pierderi teritoriale.

Învingătorii din 1856, reuniți în Congresul de pace de la Paris, au hotărît să se revină la respectarea principiului echilibrului european și au facilitat, din interese proprii, satisfacerea unor revendicări naționale la Dunărea de Jos. În urma Congresului din 1856 și a Conferinței din 1858 — ambele desfășurate la Paris — s-a instaurat pentru două decenii regimul de garanții internaționale asupra Gurilor Dunării și a Principatelor române cărora li se recunoștea și dreptul de a se uni.

*

După 1848, în principatele române, facțiunile ultraconservatoare se opuneau în continuare accesului categoriilor sociale mijlocii și mici la funcțiile de stat. Se degajă totuși și

în cadrul grupărilor boierimii o tendință către schimbare, către trecerea chestiunilor de interes general deasupra rivalităților de partid. Adepții înnoirii se distingeau prin aplecarea către realitățile vremii și tendința de a opera o restructurare „de sus în jos" a instituțiilor administrative. Modelul „conservatorilor reformiști", din categoria cărora a făcut parte și Barbu Știrbei, se plasa undeva între regimul restaurației franceze (1815—1830) și monarhia constituțională și autoritară a lui Ludovic Filip de Orléans (1830—1848). Ei respingeau în principiu recurgerea la metode radicale (chemarea la arme) pentru rezolvarea chestiunii naționale și înclinau să utilizeze forme diplomatice, mai ales secrete, căutînd să obțină avantaje pentru poporul din care făceau parte prin exploatarea divergențelor dintre marile puteri. Adesea conservatorii dinainte de 1859 au apelat vremelnic la ajutorul Rusiei și Austriei ca să reducă presiunea otomană, să redobîndească pentru țară vechea autonomie internă și să pregătească condițiile pentru înlăturarea dependenței de Înalta Poartă.

Marea boierime, suport al conservatorismului, a aderat la programul unionist, dar a persistat în a separa latura lui națională de cea socială. Așa cum sublinia și istoricul Dan Berindei, „boierimea conservatoare dorea o unire conservatoare în care ea să-și poată păstra în continuare puterea și care să nu fie însoțită de reformele sociale preconizate de celelalte clase".

În contrast cu aceasta, cercurile liberale — revoluționarii și „democrat-revoluționarii" din 1848—1849 — avansau propuneri tranșante pentru înlăturarea dominației străine. Corifeii din 1848—1849 puneau în strînsă legătură rezolvarea problemei naționale de emanciparea socială și schimbarea structurilor statului, înscriindu-și pe stindardul de luptă cuvintele simbol „dreptate", „egalitate", „frățietate". De remarcat că elementele cele mai dinamice ale democrat-revoluționarilor perseverau în a concerta acțiunea lor în principate cu preparativele revoluționare de pe continent, în speranța clădirii unei Europe a națiunilor independente, a statelor unitare, care să colaboreze pe baze egale pentru a construi un viitor mai bun tuturor popoarelor, de la Marea Baltică la Mediterana.

Majoritatea claselor și categoriilor sociale, apropiate de pozițiile liberale, și-au trimis reprezentanții politici în Partida națională, forța conducătoare a luptei pentru modernizare în perioada 1849—1859.

Partida națională a transformat alegerile pentru adunările ad-hoc și adunările elective în prilejuri de dezbatere a întregii problematici cu care se confruntau principatele și de creare a unui front unionist. Sub presiunea opiniei populare, conservatorii, care susținuseră fie alegerea unui domn dintr-o mare familie autohtonă (Ghica, Bibescu, Știrbei, Sturdza etc.), fie aducerea unui monarh străin, au votat în direcția urmată de Partida națională.

Nici o grupare din cele cu adevărat consistente nu s-a pronunțat contra unirii ; sateliții interni ai fostelor puteri „suzerană" și „protectoare" s-au văzut izolați și în cele din urmă au fost reduși la tăcere.

Din Transilvania se făceau cunoscute tot mai numeroase manifestări de solidaritate față de atitudinea demnă și curajoasă a compatrioților de la sud de Carpați. Alexandru Papiu Ilarian mărturisea în 1860 : „românii din Transilvania în împrejurările de față numai în Principate privesc și numai de aici așteaptă semnul, numai de aici își văd scăparea".

Alegînd pe colonelul Alexandru Ioan Cuza ca domn în Moldova și Muntenia, românii au votat pentru oamenii Pleiadei, pentru schimbare. Era o atitudine semnificativă de care nu puteau să nu țină seama factorii responsabili din țară și guvernele marilor puteri ale vremii. Prin dubla desemnare a lui Alexandru I. Cuza se producea o fisură în regimul stabilit prin Convenția de la Paris, se lărgeau posibilitățile de afirmare pe eșichierul internațional, se creau condiții propice înlăturării ultimelor legături de dependență față de Înalta Poartă.

„La numai 11 ani de la revoluția din 1848 — arăta secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu — s-a înfăptuit unirea Moldovei cu Țara Românească — rod al luptei duse de masele populare, de cărturarii patrioți ai timpului, eveniment aplaudat cu simpatie de opinia publică

internațională înaintată, care a marcat un moment istoric de importanță crucială în viața poporului român, punctul de plecare în formarea statului național unitar. Unirea de la 1859 și reformele care i-au urmat au asigurat condiții pentru dezvoltarea industriei naționale, a activității științifice și culturale, pentru extinderea relațiilor capitaliste, pentru accelerarea progresului economic și social al României."

Capitolul II

BARBU ŞTIRBEI ÎNAINTE DE DOMNIE

Neamul Bibeştilor, din care se trage Barbu Ştirbei, coboară din moşneni olteni, ce-şi orînduiau viaţa după obiceiurile locului, împărţind-o între administrarea ocinelor lor şi slujbele obşteşti. Între aceşti „boiernaşi" se distinge căpitanul Mihai Bibescu, fiul lui Tudor, stabilit pe la 1700 la Jupîneşti, descendent dintr-un oarecare Bibu de prin părţile Gorjului. El se îndeletnicea cu hotărnicia şi cu „alte treburi de mazil", fiind destul de cunoscut în împrejurimile Craiovei, împînzite cu rude ale sale, din familiile Crăsanilor şi Săuleştilor.

Mihai Bibescu a avut trei fii şi o fiică : Ion, Dumitru, Constantin şi Anuţa. Ştefan, fiul lui Ion, a fost tatăl lui Dumitru (Dumitrache) Bibescu (1750/72 ? — 1831). Acest ultim Bibescu s-a văzut moştenitorul unei averi destul de însemnate ; el o va mări, ajungînd, după cum nota Nicolae Iorga — autorul unei remarcabile monografii despre domnia lui Barbu Ştirbei — unul dintre cei mai vrednici oameni „ai timpului său şi ale cărui crescătorii de vite, ale cărui podgorii, cu vinuri tot aşa de bune ca şi cele vestite ale străinătăţii, erau lăudate de oricine". Dumitru Bibescu, om ambiţios,

avea să se ridice peste înaintași și prin aplecarea pe care o dovedea pentru problemele politice.

Drumul spre vîrfurile ierarhiei administrative a Țării Românești părea să fie însă dificil datorită stavilelor de tot felul pe care orînduielile vremii i le ridicau în cale. Marile familii, de origine fanariotă sau pămînteană, ce își împărțeau pîrghiile puterii în stat, formau un veritabil „cartel politic", acceptînd cu greu ascensiunea unor oameni noi, de felul cumpătatului boier oltean.

O căsătorie norocoasă, cu Ecaterina Văcărescu, moștenitoarea lui Constantin Văcărescu și fiica adoptivă a vornicului Barbu Știrbei, avea să-i deschidă porți pînă atunci închise, ceea ce a însemnat, practic, admiterea în rîndul aristocrației muntene. Prin Crețulești — mama Ecaterinei provenea din această familie, iar bunica ei era o Brîncoveană —, întreprinzătorul Bibescu s-a înrudit cu una dintre vechile case domnitoare din Țara Românească. Surorile Ecaterinei i-au înlesnit alianța matrimonial-politică cu clanurile fanariote Ipsilanti și Mano. Cu o asemenea „galerie", lui Dumitru Bibescu nu i-a fost greu să ajungă pînă în anul 1821 marele logofăt al Țării de Jos — adică al patrulea om după domn — și membru al sfatului domnesc. În timpul guvernării lui Grigore al IV-lea Ghica (1822—1828), principe pămîntean înscăunat după revoluția condusă de Tudor Vladimirescu în 1821, tatăl lui Barbu Știrbei a ocupat posturile de răspundere de

mare logofăt și de mare vornic, dovadă de deosebită încredere din partea deținătorului puterii (ultima îi conferea conducerea curții și dreptul de judecată în toate județele, cu excepția Olteniei).

Demiterea lui Grigore al IV-lea Ghica, la 14/26 aprilie 1828, în condițiile izbucnirii războiului ruso-otoman — expresie a luptei pentru hegemonie în Balcani între Imperiul țarist și Înalta Poartă — l-a determinat pe marele vornic să părăsească Bucureștii și să se retragă pe domeniile de la vest de Olt. Stabilit aici, el nu s-a îndepărtat cu totul de viața publică, între 1829 și 1831 aflîndu-se în fruntea Divanului săvîrșitor al Craiovei.

Dumitru Bibescu își propulsase familia, prin afaceri și abilități politice, în protipendada munteană ; în urma lui rămîneau trei fii Barbu, Gheorghe și Ioan (Iancu), doi dintre ei ocupînd pe rînd tronul Țării Românești.

În legătură cu anul nașterii lui Barbu — ce adoptase din 1813 numele de familie Știrbei, după bunicul din partea mamei — există o mică dispută. Astfel, publicația „Jurnal pentru toți" se oprea asupra anului 1801 ; același an este reprodus și în „La Grande Encyclopédie du XIX-ème siècle". Totuși două dintre documentele editate de Nicolae Iorga în lucrarea *Mărturii istorice privitoare la viața și domnia lui Știrbei Vodă* pledează pentru anul 1796, ce fusese recunoscut ca valabil de însuși viitorul principe.

1. ANII DE STUDII ŞI CELE DINTÎI ACTIVITĂŢI POLITICE ŞI ADMINISTRATIVE

Ca mai toţi copiii aparţinînd mediului său, Barbu a început prin a învăţa în casa părintească cu dascăli privaţi ; aici şi-a însuşit noţiuni din domeniile istoriei şi literaturii, a învăţat limbile franceză şi greacă.

Nu este exclus, după cum se nota în amintitul „Jurnal pentru toţi", ca Barbu însoţindu-şi tatăl, chemat de îndatoriri în capitală, să fi urmat şi cursurile colegiului Sfîntul Sava ; este sigur că în aceşti ani el ajunsese să cunoască destul de bine greaca şi franceza, cea din urmă îmbrăţişată de cercurile înalte ca limbă de salon şi de cancelarie diplomatică.

Socotind că epoca rangurilor întemeiate pe nume şi naştere stătea să apună, bătrînul Dumitru Bibescu şi-a trimis feciorii mai mari la Paris să-şi desăvîrşească studiile începute în ţară. Moda de a fi „şcolit" în „metropola luminilor" abia îşi făcea loc în Muntenia şi Moldova — „bonjurismul" avea să apară ceva mai tîrziu. În Ţara Românească însă familiile Văcăreştilor şi Fălcoienilor neteziseră din 1804 această cale, iar în Moldova un Bogdan, la 1803, şi un Furnarachi (Furnaraki) îşi dăduseră şi ei copiii la învăţătură în capitala imperiului napoleonian. După absolvirea claselor secundare, majoritatea românilor aflaţi în liceele pariziene îşi dădeau bacalaureatul în litere.

Barbu Dimitrie Ştirbei şi mai tînărul său frate Gheorghe Bibescu se vor număra totuşi printre puţinii absolvenţi ai cursurilor de drept.

Contactul cu viaţa Parisului, „inima Europei", a fost profund stimulator prin ceea ce însemna o intensă viaţă publică, pigmentată cu suculente momente mondene. Metropola lăsa deschisă o scenă pe care, în pofida interdicţiilor de tot felul introduse de regimul restauraţiei (1815—1830), se derulau aprige confruntări între diverse curente de idei, la o înaltă tensiune emoţională. Nobilimea era sfîşiată de tendinţe contradictorii, zbătîndu-se între păreri politice ultraconservatoare şi tendinţe liberale. În opoziţie cu ea, burghezia, cea care profitase de pe urma revoluţiei din 1789—1794 şi a deceniilor ce i-au urmat, susţinea cu fervoare respectarea constituţiei din 22 mai/4 iunie 1814, prin care regele Ludovic al XVIII-lea se angaja să sancţioneze principalele reforme liberale. Organizaţii secrete de extremă dreaptă sau stîngă, „carbonarii", „iacobinii", „masonerii" de toate coloraturile complicau prin intrigile lor lupta de idei şi îi dădeau un conţinut violent. Totul se mişca pe fundalul mizeriei mahalalelor, a foburgurilor infestate şi suprapopulate, unde mocnea din nou revolta populară.

Barbu Ştirbei a avut astfel posibilitatea să-şi înceapă experienţa politică într-o conjunctură interesantă, şi această atmosferă îi va pătrunde adînc în conştiinţă, marcîndu-i profund conduita de administrator. Parisul a contribuit la

formarea lui Barbu Ştirbei ca reformator modern de nuanţă conservatoare, care a crezut în nou, în emancipare economică, socială şi politică. Maniera preferată pentru a obţine schimbarea structurilor româneşti se deosebea sensibil de cea adoptată de revoluţionarii din 1848—1849. El nu era de acord cu acţiunea lor radicală, ci căuta să patroneze evoluţia de sus, în stilul monarhilor luminaţi.

Probabil că prietenia legată în aceşti ani cu marele istoric şi om politic francez François Guizot (1787—1874) exercitase înrîuriri în formarea acestui crez politic.

Cît despre studiile propriu-zise, se înregistrează că Ştirbei a frecventat cursurile de drept şi de filozofie ale lui François Thurot (1768—1832), profesor la catedra de filozofie veche de la „Collège de France" şi din 1829 membru în „Academie des inscriptions et belles-lettres".

Date certe despre activitatea sa pe tărîm politic în capitala Franţei nu s-au aflat încă.

Anii de învăţătură s-au încheiat în 1821, cînd viitorul principe a luat drumul reîntoarcerii spre casă.

Ţara Românească era pe atunci în efervescenţă revoluţionară, pandurii apucaseră drumul Bucureştilor, satele se răsculaseră împotriva stăpînirii fanariote şi se anunţau mari schimbări în structurile sociale şi instituţionale.

Cu toate că se arăta pătruns de idei moderne, Ştirbei nu s-a putut desolidariza de for-

mele de comportament pe care apartenența la marea boierime i le impunea și s-a oprit la Brașov. Firește, el dorea, la fel ca Tudor Vladimirescu, instaurarea unei stări noi de lucruri în principat, dar nu simpatiza cu lupta armată pentru realizarea unui astfel de deziderat și considera probabil că atmosfera internațională era încă nefavorabilă unei răsturnări precipitate a rînduielilor interne și a raporturilor cu Imperiul otoman.

Aflat în Țara Bîrsei, el a ezitat totuși să participe la viața publică a boierimii refugiate, spre deosebire de Gheorghe Bibescu, sosit în același an de la Paris. Împreună cu alți tineri, acesta din urmă organizase o „mișcare de rezistență" a boierilor față de Înalta Poartă. Ca rezultat al frămîntărilor și al refuzului de a recunoaște domnia lui Grigore al IV-lea Ghica, principe instaurat de turci, se crease o organizație secretă, intitulată „Societatea de la Brașov — în același timp politică și literară", ce adunase în jurul ei pe I. Câmpineanu, N. Văcărescu, Gr. Băleanu, E. Băleanu, C. Câmpineanu, C. Golescu, E. Florescu, Ilarion episcopul de Argeș, N. Filipescu, M. Filipescu, I. Filipescu, C. Filipescu, C. Cantacuzino, M. Cantacuzino, C. Ralet, D. Ralet, I. Ralet, I. Cocorescu, D. Slătineanu, I. Golescu și Al. Villara.

Știrbei va fi preocupat mai cu seamă de viața personală, din acest exil brașovean datînd că-

sătoria sa cu Elisabeta Cantacuzino, o moldoveancă legată, la rîndu-i, de Brîncoveni. Din căsătoria lor vor rezulta mai mulți copii : Grigore, George (Gheorghe), Alexandru, Dumitru, Fenareta și Alexandrina, unii dintre băieți devenind peste ani cunoscuți oameni politici.

Ascultînd, probabil, de sfaturile lui Dumitru Bibescu aflat în slujba lui Grigore al IV-lea Ghica încă din primele zile ale domniei acestuia, Barbu Știrbei s-a stabilit în București în anul 1825, oferindu-și serviciile primului principe pămîntean ajuns la putere după mai bine de un secol de „regim fanariot".

Avansat la rangul de biv vel căminar, el a fost învestit, în ziua de 3/15 iulie 1826, ispravnic al județului Ilfov, în locul biv vel cluerului Costache Filipescu, alături de stolnicul Ion (Iancu) Oteteleșanu. Pînă atunci stătuse un timp în fruntea județului Vlașca.

Știrbei a pătruns repede în saloanele bucureștene și a fost adoptat de patronii acestora, ceea ce reprezenta, neîndoielnic, o dovadă a reușitei sale ; în decembrie 1827 avea să avanseze la cluceria cea mare, iar în 1828 la funcția de al doilea sameș al Visteriei.

Acești ani nu s-au dovedit a fi nici pe departe liniștiți pentru conducătorii Țării Românești. Pe lîngă revolte populare, ca cele conduse de Simion Mehedințeanu și Gheorghe Cuțui — odinioară panduri ai lui Tudor din Vladimiri —, se agitau fără încetare și fruntașii partidelor boierești. Urcarea pe tron a lui Grigore Dimitrie Ghica primise doar aprobarea

anumitor cercuri ale marii boierimi. Aceste frămîntări creau dificultăți procesului intern de redresare economică și socială.

Noua administrație se străduia să acopere datoria de cincisprezece milioane de piaștri contractată pentru întreținerea trupelor otomane — sosite în 1821 și plecate abia în iulie 1822 — prin dări grele, prin mărirea în 1824 a capitației (impozitul direct pe cap de contribuabil) cu aproape 15 piaștri anual, prin triplarea oieritului, dijmăritului, vinăriciului și tutunăritului. Greutățile economice erau sporite și de neorînduielile de tot felul, de lăcomia funcționarilor inferiori și superiori, de abuzurile unor membri ai anturajului princiar, încondeiați de opinia publică cu binemeritate porecle : Ștefan Bellu — covrigarul, Filip Lenș — cîrciumarul, Chiriac — ciocoiul etc.

Decepționat de cel pe care se angajase să-l servească cu seriozitate și pricepere, Știrbei adoptase o atitudine de frondă de-abia disimulată, împreună cu Dinicu (Constantin) Golescu, Gheorghe Bibescu și alți boieri luminați.

Dinicu Golescu, întors dintr-o călătorie întreprinsă în Europa între 1824—1826, grupase o parte a tinerimii nemulțumite în jurul „Sotietății literare românești", organizație cu scopuri nu doar culturale, înființată în 1827 în casele sale din București, de pe Podul Mogoșoaiei (Calea Victoriei).

Apele au fost tulburate odată mai mult cu izbucnirea războiului ruso-turc din 1828—1829

și transformarea țărilor române în teatru de operații. Otomanii au înregistrat eșecuri răsunătoare, trupele țariste pătrunzînd adînc dincolo de Dunăre în direcția Balcanilor.

Lui Știrbei, cunoscut de toți ca om de lume, diplomat abil și competent, i-a revenit în dificila conjunctură internațională sarcina de a primi, la 4/16 mai 1828, pe generalul-conte Feodor Petrovici Pahlen, consilier intim al țarului Nicolae I, desemnat „prezident" al divanurilor Moldovei și Țării Românești. Grigore al IV-lea Ghica părăsise, încă de la începutul războiului, scaunul din București.

Emisarul s-a îndreptat spre Focșani, unde urma să-l întîlnească pe conte. Trebuia apoi să-l însoțească „pînă aici la București — cum se desprinde dintr-un document de epocă —, îngrijind de toate cele trebuincioase a le săvîrși cu bună orînduială, ca să fie venirea Ecselenții Sale cu toată odihna și mulțumită, făr de cel mai puțin cusur, sau supărare".

Impresionat de personalitatea însoțitorului, de cunoștințele lui solide în materie de administrație, consilierul țarului a acceptat numirea tînărului funcționar în postul de comisar român pe lîngă armata imperială, la 9/21 mai 1828. Iscăleau această împuternicire Grigore al Ungrovlahiei, Neofit de Rîmnic, Chesarie de Buzău, Barbu Văcărescu, Mihai Ghica etc.

Îndatoririle ce decurgeau din noua funcție erau multiple și nu tocmai agreabile. Într-o țară în care trupele străine ocupau principalele puncte strategice și în care autoritățile mili-

tare ruse aveau un cuvînt greu în toate problemele administrative, el trebuia să medieze cu inteligență între dorințele reprezentanților militari ai împărăției și interesele locuitorilor și proprietarilor români. Generalul P. T. Jeltuhin, cel care l-a înlocuit la 22 ianuarie/2 februarie 1829 pe contele F. P. Pahlen, l-a desemnat la 24 ianuarie/4 februarie 1829 pe Barbu Știrbei în postul de al doilea vistier și sameș al visteriei, în locul hatmanului Alexandru Villara. În decembrie 1829, el a ajuns vornic de poliție succedînd lui Alexandru Nenciulescu, „spre luare aminte a osebitei osîrdii și a folositoarelor osteneli", promovare datorată lui Pavel Dimitrievici Kiselev, instalat la 7/19 noiembrie 1829 președinte plenipotențiar al divanurilor Moldovei și Țării Românești.

Știrbei, care voia să se constituie într-un exemplu pentru subordonați și decis în același timp să stingă „abuzurile" și „silniciile", a renunțat în ianuarie 1830 la sumele suplimentare provenite din deținerea acestei funcții, mulțumindu-se cu 950 lei ce-i primea lunar. „Dorind a lucra cu rîvnă în folosul obștii — se consemna într-o adresă de mulțumire a Divanului — te-ai lepădat [...], de veniturile care după obiceiul țării ți se cuvin pentru această slujbă".

Din 28 mai 1830 Știrbei a trecut titular la Ministerul de Interne.

Inițiat la Paris în tainele dreptului și ale administrației, viitorul domn va fi îndeaproape folosit la elaborarea așezămintelor „constitu-

ționale", cuprinse sub numele de Regulamentul Organic. Documentul, adoptat în spiritul dorințelor categoriilor sociale românești aflate la putere, a primit girul țarului Nicolae I (1825—1855), fără de care nu se putea opera pe atunci o modificare de substanță în principatele dunărene, datorită poziției lui de „protector".

Memoriile pământene înaintate atît Rusiei cît și Turciei în anii dinaintea revoluției conduse de Tudor Vladimirescu și după aceea au influențat introducerea în convenția de la Akerman, din 25 septembrie / 7 octombrie 1826, în actul adițional privitor la țările române, a propunerii de instituire a unor comisii însărcinate cu studierea îmbunătățirilor ce puteau fi aduse situației lor interne și statutului internațional. Instrucțiunile provenite din Sankt-Petersburg, expediate la 6/18 iulie 1829, se refereau la o reformă generală, „fără să răstoarne legile fundamentale", la unificarea instituțiilor celor două țări, la alegerea capului statului de către o adunare formată din boieri și la scutirea latifundiarilor, cu titlu personal, de impozite (nu însă și a proprietății lor funciare).

La încheierea definitivă a conflictului ruso-otoman, prin pacea de la Adrianopol din 2/14 septembrie 1829, dezbaterile asupra așezămintelor constituționale s-au intensificat.

Componența echipei de redactare a regulamentului pentru Țara Românească se definitivase de la 17/29 iunie 1829 : doi membri aleși de boieri (Emanoil Băleanu și Ștefan Bălăceanu) și alți doi numiți (Iordache Filipescu și

Alexandru Villara) de președintele P. T. Jeltuhin.

Barbu Știrbei a deținut, din 19 iunie / 1 iulie 1829, titlul de „cinovnic" pe lîngă Comitetul însărcinat cu „gătirea unor așezăminte împlinitoare, neapărat trebuincioase pentru orînduiala și aducerea întru bună stare a acestui principat", ca unul ce cunoștea „limba franțozească".

Contribuția lui la definitivarea regulamentului a fost pozitivă, evidențiindu-se în special aportul la clarificarea prevederilor referitoare la începuturile de „unire mai aproape între amîndouă prințipaturile, smulsă de el cu luptă de la generalul Kiseleff". Obiectivul vizat de legislator reiese foarte limpede din articolul 371 : „Începutul, religia, obiceiurile și cea de un fel limbă a sălășluitorilor într-aceste două prințipaturi, precum și cele deopotrivă trebuințe sunt îndestule elemente de o mai deaproape a lor unire, care pînă acum s-au fost poprit și s-au zăbovit numai după împrejurări întîmplătoare și cele urmate după dînsele bunile dobîndiri și urmările folositoare ce ar odrăzli dintr-o apropiere a acestor două populе, nu pot fi supuse la nici o îndoială ; începuturile, dar, s-au așezat într-acest Regulament prin cea de un fel clădire a temeiurilor administrative din amîndouă țările".

În articolul următor, 372, se stabilea că moldovenii și muntenii beneficiau de indigenat și concetățenie, putînd să-și cumpere proprietăți și să ocupe funcții de o parte și de alta a Mil-

covului, iar articolul 375 stabilea „același curs și același prețuri".

Consilierii lui Nicolae I au reclamat ca: Adunării obștești să nu i se dea dreptul de adresă și să i se retragă cel de întocmire a listelor electorale; domnul să primească îngăduința de a dizolva adunarea doar cu avizul Porții și al Rusiei; să se opereze unele modificări ale articolelor cu privire la raporturile agrare. Anumite formule curajoase din actul constituțional, precum aceea a separării puterilor în stat nu trebuie să surprindă, ele erau menite să ascundă mecanisme juridice ce permiteau „puterii protectoare" să arbitreze între domn și adunare și, implicit, să se amestece în rezolvarea problemelor politice esențiale. Dealtfel țarul Nicolae I, ce obișnuia să afirme „important e numai acela căruia îi vorbește el și numai atît timp cît îi vorbește", nu putea fi bănuit de convingeri liberale.

Regulamentul a fost supus examinării *Adunării de revizie,* ce și-a deschis lucrările la 10/22 martie 1831 în capitala Țării Românești. Adunarea se compunea din generalul Pavel Kiselev — președinte —, generalul Matei Liovevici Minciaki, consulul general rus în principatele române, Alexandru Villara, ministrul de finanțe, M. Cornescu, ministrul de război (spătarul miliției), și alți 51 de membri. În cadrul acesteia, Barbu Știrbei a intrat în polemică cu hatmanul Constantin Ghica, fratele lui Alexandru D. Ghica, viitorul domn, întrucît acesta

din urmă ceruse mărirea dijmei țărănești achitate în baniță de porumb.

Barbu Știrbei a prezentat ca amendament propunerea de înființare a funcțiilor de directori ai ministerelor de interne, finanțe și justiție, corespunzătoare secretarilor generali de mai tîrziu.

Textul „constituției" Țării Românești a fost supus spre aprobare Adunării obștești la sfîrșitul lunii aprilie 1831 și votat la 30 aprilie / 12 mai, același an. Se instala, așa cum releva Nicolae Iorga, „o administrație birocratică, destul de complicată pentru ca să permită toate abuzurile [...]. Un mare volum de regulamente în sensul strict al cuvîntului înlocuia legile ce ar fi să se voteze — și a căror originalitate și independență căuta să împiedice astfel — și se substituie cuprinsului principiul simplu și logic al unei Constituții așa cum licărise în mintea autorilor de propuneri [...]. Se vede cu toată lărgimea de orizont a lui Kiseleff însuși, și influența în redactare a spiritului occidental care era Știrbei, grija de nesfîrșite mici interese particulare a unor oameni a căror cerc de visiune nu mergea mai departe decît atîta".

Iată pe scurt principalele prevederi ale documentului redactat între 1829—1831 : organizarea statului se baza pe principiul separării puterilor ; cea executivă era încredințată de *Adunarea obștească*, înnoită din cinci în cinci ani și formată din mitropolit (președintele de drept), episcopii de Rîmnic, Buzău și Argeș, din 20 de deputați (boieri de treapta întîia) și

18 deputați (boieri de treapta a doua și a treia); 70 de boieri mari alegeau 20 de deputați, iar 3 000 de boieri mijlocii și mici, 18 deputați. Adunarea beneficia de drepturile de a vota legile, de a atrage atenția domnului asupra dorințelor țării, sau de a le face cunoscute curților „suzerană" și „protectoare" ; în capul statului se afla *principele,* ales dintre boierii de peste patruzeci de ani, cu prerogativele de a numi și revoca miniștri și funcționari publici ; el participa, împreună cu Adunarea obștească, la întocmirea legilor, și sancționa orice document de stat ; principele nu mai era însă stăpîn pe visteria țării — cămara domnească și veniturile care o alimentau fuseseră suprimate —, primind în schimb o listă civilă de 1 200 000 lei.

Sfatul administrativ (Consiliul de Miniștri) se compunea din deținători ai portofoliilor de interne, finanțe, externe, justiție, culte și armată, cu misiunea de a-l ajuta pe domn în conducerea treburilor publice. Pentru rezolvarea problemelor importante care nu sufereau amînare, se întrunea *Sfatul administrativ* restrîns, alcătuit din miniștrii de interne (marele vornic), de finanțe (marele vistier) și de externe (secretarul de stat). A fost desființată dregătoria banului Craiovei. Județele aveau în fruntea lor pe ocîrmuitori, iar plășile pe subocîrmuitori. Funcționarii erau numiți pe trei ani, putînd fi reconfirmați. În fiecare oraș s-a creat cîte un *sfat orășenesc* format din cinci membri, cu atribuții de ordin administrativ și

economic (întocmirea planului, delimitarea hotarului, sistematizarea urbei, pavarea străzilor, salubritatea și luminatul, administrarea veniturilor etc.).

Totodată, s-au desființat „darurile" și „plocoanele", furniturile, rechizițiile ce se dădeau dregătorilor, înlocuindu-se cu capitație de 30 de lei pe familie. Bugetul statului se completa cu : capitația de 50 lei, pentru mazili, patenta negustorilor și meseriașilor, parte din veniturile mănăstirilor, ocnelor și vămilor.

În domeniul învățămîntului, s-a menținut *Epitropia școlilor*. La București urma să ia ființă un colegiu, iar în capitalele de județ, școli primare.

Puterea armată se întemeia pe trupe de linie și formațiuni teritoriale.

„Regulamentul Organic — sublinia Andrei Oțetea — stabilește raporturile dintre proprietari și săteni printr-o serie de drepturi și îndatoriri reciproce. El recunoaște stăpînilor de moșie dreptul de proprietate deplin și absolut, dar numai asupra unei treimi din moșie". Alte două treimi se închiriau țăranilor, împărțiți în trei categorii, după inventarul viu pe care-l aveau : *fruntași* (cu 4 animale de muncă și o vacă), *mijlocași* (cu 2 vite de muncă și o vacă) și *codași* (fără nici un animal). Fiecare locuitor avea dreptul la un loc pentru casă și grădină, teren de cultivat, de fînaț și de islaz. Suprafața respectivă se ridica abia la 1/3 din cît posedau țăranii înainte de 1830. Pentru terenurile respective, oamenii prestau 12 zile de

clacă pe an, normate prin lege (în fapt se ridicau la 56 de zile). „Din cauza climei nefavorabile — arăta Karl Marx —, anul agricol numără în Țara Românească numai 210 zile, din care se scad 40 de duminici și zile de sărbătoare și, în medie, 30 de zile cu vreme nefavorabilă, în total 70 de zile. Rămîn 140 de zile de muncă. Scăzînd din acestea 56, îi rămîn clăcașului în Țara Românească, 84 de zile, iar celui din Moldova 66 de zile pentru întreținerea familiei sale".

* *

Primul guvern alcătuit după intrarea în vigoare a regulamentului număra între membrii săi și pe Barbu Știrbei, titular al Ministerului de Externe (secretar de stat și component al Sfatului administrativ restrîns).

La 14/26 august 1833 el a trecut în postul de *mare logofăt al treburilor bisericești,* echivalent cu ministrul Cultelor și Instrucțiunii publice, desfășurînd o activitate intensă, îndeosebi pe linia combaterii pretențiilor mitropoliei de a se bucura de anumite privilegii în raport cu puterea de stat. Mitropolitul Grigore al Ungrovlahiei cerea ca : episcopiile să nu fie obligate a contribui la casele de binefacere, rămînînd doar să întrețină fiecare cîte un seminar ; arendarea moșiilor mănăstirilor închiriate să fie dusă la îndeplinire de o comisie formată dintr-un reprezentant al mitropoliei, patru egumeni de la Muntele Athos și un delegat al guvernului ; hirotonisirea preoților și a diaconilor să nu atîrne de logofătul treburilor

bisericești. Contrar vederilor lui Barbu Știrbei, care se opunea acestor cereri, a intervenit Pavel Kiselev, aprobînd pretențiile clerului superior — ce cuprindea înalți prelați de origine fanariotă. Încă din mai 1833, secretarul de stat și Nicolae Mavros avuseră îndelungate conciliabule cu o delegație de clerici de la Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Muntele Athos, cu privire la proiectul de organizare a mănăstirilor închinate. Tratativele nu au dus la nici un fel de rezultate, deoarece partea opusă considera că „sf. locuri pot face cu mănăstirile orice vor voi, neavînd să dea socoteală la nimeni și că nu cunosc alte îndatoriri afară într-acelea care se ating numai de slujba bisericească în biserica fiecărei mănăstiri".

Presat de ultimatumul lui Pavel Kiselev, ministrul Cultelor a prezentat un proiect în Adunarea obștească la începutul lui 1834, alcătuit totuși în conformitate cu interesele statului român. Se arăta că au fost achitate datoriile mănăstirilor închinate și că din acest motiv, moșiile respective nu mai puteau fi închiriate decît pe trei ani cu plata înainte, egumenii greci obligîndu-se să renunțe la protecția străină și să cruțe pădurile. Eforiile bisericilor din orașe erau obligate să răspundă periodic la situația veniturilor în fața primarului (maghistratului).

Tot acum, din inițiativa ministerului, s-au început lucrări de restaurare a mai multor mănăstiri monumente de artă medievală precum Bistrița, Arnota, Tismana, Dealul, Curtea Ve-

che și Sfîntul Spiridon Nou, ultimele două din București.

Barbu Știrbei a părăsit funcția de la Culte la 17/29 ianuarie 1835, în locul său numindu-se Scarlat Mihăilescu, un om mai puțin pregătit ca să facă față problemelor respective.

Cam în aceeași perioadă Barbu Știrbei a fost și membru activ al *Eforiei școlilor*, alături de vornicul Alexandru Filipescu și hatmanul Ștefan Bălăceanu.

Încă din septembrie 1831 printr-o circulară a celor trei remisă cîrmuirilor celor 12 județe se îndemna să se organizeze cîte „o școală cu doi profesori cu plată de la casa școalelor pentru învățătura copiilor acelui județ". Se stabilea de asemenea că erau necesare, „două case de locuință și deosebite alte două case de învățătură, cu scaune cu mese și celelalte pentru metoda lancasteriană, căci se cuvine ca orășenii de aici să le facă, fiindcă fiii d-lor au să le folosească cu învățăturile".

Pentru completarea numărului de cadre necesar bunei desfășurări a procesului de învățămînt, la 30 octombrie / 11 noiembrie 1831 eforia a cerut „profesorilor școalei naționale din București" să stabilească materiile pentru examenul de absolvire în școala de „profesori de județe" cu o durată de trei luni. Prelegerile urmau să se desfășoare în această instituție de învățămînt.

Totodată, școala de la Sfîntul Sava, închisă în 1828 din cauza războiului, și-a reluat cursu-

rile în toamna anului 1831. Energicii efori au aflat un sprijin deosebit în colaboratorul lor Petre Poenaru, fost elev al lui Gheorghe Lazăr, cu studii în Occident, director al „școalelor" care, mai tîrziu, va recunoaște rolul însemnat deținut de Barbu Știrbei. La Colegiul Sfîntul Sava, începînd cu anul 1832, învățămîntul a fost împărțit pe patru cicluri : „Școala începătoare", cu patru clase ; „Umanioarele", cu patru clase ; „Învățăturile complementare", cu trei clase și „Cursurile speciale", cu trei ani de studii.

Pe cînd prezida în capitală examenele generale din toamna anului 1833, Știrbei a rostit o alocuțiune la 7/19 septembrie, expunîndu-și în cuprinsul ei concepția proprie asupra rolului cărții în propășirea națiunii : „învățăturile potrivite pe starea fiștecărui om în soțietate [...] sunt cele mai puternice mijloace pentru întemeierea fericirii unui neam". Arătînd că în anul respectiv, școlile fuseseră frecventate de peste 2 000 de elevi, el releva importanța pe care o avea „educația publică prin care singură se poate obișnui omul a iubi buna orînduială în soțietate, a prețui așezămintele de folos obștesc, a se supune legilor și a-și împlini cu mulțumire toate datoriile". Subliniindu-se faptul că întărirea și dezvoltarea învățămîntului constituiau una din îndatoririle patriotice ce contribuiau la „luminarea neamului", el îi îndemna pe elevi : „Grăbiți-vă să vă folosiți de vremea ce aveți încă a petrece în școală [...] Cu învățătura temeinică și cu bune obiceiuri,

veți fi odată nădejdea și sprijinul neamului. Vedeți cîte feluri de mijloace de înaintare vi s-au deschis acum ; la mîna voastră stă să vă folosiți de dînsele".

Cu un alt prilej, în ziua de 13/25 septembrie 1834, viitorul domn se pronunța asupra progreselor înregistrate în domeniul învățămîntului. El evidenția că în cadrul „umanioarelor" se predau, pentru ciclul inferior, următoarele cursuri : istorie, geografie, aritmetică, gramatică și limba franceză, iar în cel superior („Cursurile speciale") — cu o durată de trei ani —, istoria universală și retorica, limbile greacă, latină, rusă, franceză și desenul.

Un colegiu cu șase clase, organizat după principiile de mai sus, s-a inaugurat la București, iar altul, de patru clase, la Craiova, sub conducerea ardeleanului Gheorghe Pop. Apreciind că numai după un an numărul elevilor sporise la 3 000, Barbu Știrbei constata cu satisfacție că limba în care se primea educația era cea națională : „Rezultatul cel mai mare al organizației școalelor de acum este că toate învățăturile se urmează în limba românească. Rezultatul neprețuit, care singur poate insufla un caracter național și tînărul, înstrăinat pentru îndeplinirea învățăturii sale, va păstra în sine, în tot locul, nește rs acest sentiment de naționalitate".

Descendentul Bibeștilor a dovedit interes pentru treburile gospodărești, aptitudinile sale de organizator punîndu-se în valoare și în domeniul edilitar. La 5/17 martie 1829, a intrat în

Comisia pentru înfrumusețarea Bucureștilor; un an mai tîrziu, a fost cooptat într-un comitet de salubritate publică (comisia edilitară). Acest organism a elaborat norme speciale „de înfrumusețare a orașului". Se prevedeau : stabilirea perimetrului capitalei ; o serie de măsuri pentru asanarea bălților ; asigurarea pazei drumurilor de acces, înființarea de piețe, de oboare, de parcuri, de cimitire ; rezolvarea problemei iluminatului public ; fundarea unui teatru și a unui serviciu de arhitectură și darea în funcțiune a sistemului sanitar. Pentru viitor, se preconiza sistematizarea capitalei după un plan riguros cu drumuri largi pe care „s-ar putea sădi în toată lungimea lor pe amîndouă părțile copaci care să închipuiască aleiuri ; aceste ulițe atunci [...] va îndemna pe mulți a-și face locuință acolo, cu mult mai bine decît pe ulițele cele strîmte de vreme, orașul se va afla mutat în acele mahalale și soarta Bucureștilor se va asemăna cu soarta tuturor orașelor Europei, unde cetatea ce se zice veche este cea mai urîtă vedere, în vreme ce cetatea cea nouă arată o frumusețe deosebită, un aer folositor, mulțumire și sănătate celor ce lăcuiesc într-însa".

De fapt, la schimbarea înfățișării capitalei Țării Românești se pornise încă din vremea domniei lui Grigore al IV-lea Ghica, cînd se reparaseră principalele artere (pavate cu lemn). Iluminatul stradal fusese îmbunătățit, îndemnînd pe un călător francez să constate pe la 1828, că „nu mai era trebuință de a avea fe-

linar spre a ieși din casă", și că se făcuseră „progrese mari, materiale și morale [...], încă înainte de sosirea rușilor". Din 1832 a început trasarea arterei cunoscute mai tîrziu sub numele de „Șoseaua Kiseleff", între Bariera Podul Mogoșoaiei și „dumbrava Bănesii". În urma delimitării teritoriului, suprafața locuibilă s-a stabilit la 19 227,6 m^2, în perimetrul său fiind cuprinse treisprezece bariere : *Beilicului* (Șerban Vodă), *Dobroteasa* (Calea Piscului), *Dudești, Vergului* (Pantelimon), *Iancului, Tîrgului de Afară* (Calea Moșilor), *Mîndritului* (ulița Tunari), *Herăstrău* (Dorobanți), *Podul Mogoșoaiei* (Calea Victoriei), *Tîrgoviște* (Calea Griviței), *Podul de Pămînt* (Calea Plevnei), *Spirei* (13 Septembrie) și *Caliței* (Calea Rahovei).

Destoinic administrator, Știrbei s-a arătat și un capabil contabil, mai întîi ca membru al unei *comisii bugetare* — ce stabilea că toate veniturile aveau să intre în posesia vistieriei statului, de unde se repartizau în conformitate cu necesitățile publice — și apoi în *Comitetul pentru revizia caselor de binefacere și a bugetului școlilor*. Din acest comitet mai făceau parte spătarul Alexandru Ghica, viitorul domn, hatmanul Ștefan Bălăceanu, Nicolae Mavros, fostul hatman, cel care avea să înființeze un cerc numismatic și arheologic ce va concentra în jurul lui pe Cezar Bolliac, Dimitrie A. Sturdza, Alexandru Odobescu, Mihai Suțu și Gheorghe Bibescu ; aceștia au verificat cheltuielile pe anii 1828—1830. Rezultatele pozitive obținute au întărit poziția politică a lui

Ştirbei, i-au sporit creditul în rîndurile opiniei publice. Pe acest temei, el se va angaja în continuare tot mai insistent în viaţa politică a Ţării Româneşti, depunîndu-şi, încă din 1834, candidatura la funcţia supremă în stat.

Poarta tocmai recunoscuse şi aprobase *Regulamentul Organic* printr-o convenţie semnată la 17/29 ianuarie 1834 la St. Petersburg, acord menit să pună capăt stării de ocupaţie străină. Rămînea în sarcina adunărilor elective ale Ţării Româneşti şi Moldovei să desemneze, în conformitate cu normele în vigoare, pe viitorii domni.

Diplomaţii aflaţi la Bucureşti nu puteau rămîne indiferenţi la evenimentele ce se derulau. S-a desfăşurat o vie activitate de informare a guvernelor marilor puteri, atît asupra şanselor pe care le aveau unul sau altul dintre candidaţi, cît şi asupra orientărilor pe care le-ar fi putut imprima, în măsura posibilităţilor îngăduite de supravegherea „curţii suzerane" şi a celei „protectoare", politicii externe a principatelor. Referindu-se la candidaturile fraţilor Barbu Ştirbei — despre care scria că era sprijinit de Miloş Obrenovici, principele Serbiei (1815—1839 ; 1858—1860) — şi Gheorghe Bibescu, consulul austriac din Bucureşti, Lagan, sublinia la 7/19 august 1833, formaţia de cultură occidentală a celor doi şi îi caracteriza ca „peste măsură de ambiţioşi [...] avînd consideraţie numai pentru ce este franţuzesc sau englezesc, despreţuind restul şi urînd pe străini în general, iar mai ales pe austriaci", încît

„dacă unul din ei ar fi numit pe viață, ar putea să lase curs liber înclinației spre Franța". Într-un alt raport datat 11/23 august 1833, aceeași persoană nota : „am auzit [...] pe amîndoi frații spunînd fără sfială că tratativele Porții cu puterile europene trebuie privite [...] ca nepotrivite cu noua stare de lucruri. Ce recurs vor avea străinii pe viitor contra unor domni numiți sau aleși pe viață ?"

Inaugurarea noului sistem de înscăunare a domnului s-a făcut printr-o violare a Regulamentului Organic, șeful statului impunîndu-se direct de către Istanbul și St. Petersburg.

Domnia lui Alexandru Ghica nu a început deci sub bune auspicii.

Datoria publică era apăsătoare, grupările boierești îl priveau cu ostilitate ca pe un om al imperiilor. Adunarea obștească, deschisă la 17/29 octombrie 1834, a încercat să găsească o ieșire din criza financiară prin sporirea cu 30% a capitației țăranilor și mazililor și alți 1 200 000 lei dar pentru acoperirea cheltuielilor de învestitură.

2. SUB „DOMNII REGULAMENTARI" ALEXANDRU GHICA ȘI GHEORGHE BIBESCU (1834—1848)

Socotit ca adversar în perioada alegerilor pentru scaunul Țării Românești, Barbu Știrbei a căzut, temporar, în dizgrație. Deși a fost păstrat încă o bucată de timp la conducerea

Ministerului Cultelor și Instrucțiunii publice, neîncrederea domnului față de el s-a accentuat, cu atît mai mult cu cît era considerat în continuare drept posibil contracandidat la deținerea puterii.

După ce a părăsit Cultele, în 1835, Știrbei s-a îndreptat spre Paris, în timp ce la București, din ordinul său, se înălța palatul de pe Podul Mogoșoaiei (Calea Victoriei) în clădirea în care se află în prezent Muzeul de artă populară.

Ulterior, fostul ministru s-a restabilit în țară și a lăsat să se creadă că nu ar mai avea preocupări politice. Totuși, un francez aflat în acea vreme în capitala principatului nota într-o scrisoare din 13/25 septembrie 1835 : „peste [...] săptămînă ne ducem de mai multe ori la recepțiile de seară ale d-lui Știrbei. Acest salon e singurul [...] din București unde se știe a sta de vorbă. D[omnul] Știrbei e capul aristocrației țării ; crescut la Paris, el vorbește și scrie franțuzește ca d-ta și ca mine. Ieri deci, erau adunate vreo douăsprezece persoane : patru francezi, iar ceilalți tineri munteni. Domnul Știrbei tocmai primise cel din urmă roman al lui George Sand ; ne citi vreo treizeci de pagini, pe care le ascultarăm cu desfătare și cu vie emoție". Neîndoielnic, acest „salon" găzduia și altfel de întruniri decît șezătorile literare !

Prin fratele său, Gheorghe Bibescu, lider al opoziției în Adunarea obștească, Știrbei își manifesta, ori de cîte ori putea, prin obstrucții la

proiectele guvernamentale, îndeosebi la cele ale ministrului de interne, dezacordul cu guvernarea lui Alexandru Ghica.

Reintrarea oficială în activitatea politică a coincis cu alegerea sa în Adunarea obștească, la finele anului 1836. Mai mult, ea a fost încurajată și de Alexandru Ghica, care, aflat într-o continuă dispută cu facțiunile adverse ale marii boierimi, a încercat o formulă de compromis, cooptînd în guvern pe șefii opoziției, Știrbei (la justiție) și Iordache Filipescu (președinte al Înaltului divan). Primul era apreciat și pentru că ar fi putut soluționa criza intervenită între puterea executivă și organul legislativ pe marginea modificării „articolului adițional" din Regulamentul Organic.

Litigiul se manifesta în legătură cu o prevedere prin care inițiativa în perimetrul legilor era limitată, inovațiile în materie de constituție trebuind să se introducă cu aprobarea puterilor „suzerană" și „protectoare" : „În viitorime, orice modificații ce ar voi să facă mai în urmă domnul în Regulamentul Organic, nu se vor putea înființa și a se pune în lucrare decît după o într-adins deslegare a Înaltei Porți și cu primirea curții Rusiei". Se pare că, profitîndu-se de un spațiu liber de o jumătate de pagină, lăsat între ultimul rînd al textului regulamentului și semnăturile boierilor, s-a înscris, mai tîrziu, fără știrea lor, faimosul articol ce nu apare în lucrarea tipărită de Eliade Rădulescu, din ordinul generalului Pavel Kiselev. Secretarul de stat Gheorghe Bibescu dă-

duse în vileag aceste prevederi la 21 aprilie / 3 mai 1835, cu trei zile înainte de a-şi prezenta demisia din guvern, şi atrăsese atenţia asupra consecinţelor politice negative pe care le implicau ele. Într-o scrisoare a reprezentantului ţarului la Bucureşti, P. I. Rückmann, din 19 septembrie / 1 octombrie 1835, se revendica aprobarea de către Obştească adunare a textului articolului, admonestîndu-se administraţia că „guvernul nu a luat nici o măsură, fie pentru a pune consulatul general în posesia actelor autentice care urmează să servească de bază noii redacţii [...] fie pentru a numi din oficiu o persoană însărcinată să asiste la această revizuire".

P. I. Rückmann şi-a reînnoit demersul la 1/13 august 1836. Alexandru Ghica a acţionat abil, înaintînd un memoriu curţii imperiale de la St. Petersburg, prin care arăta că nu avea nici o putere să smulgă votarea „articolului adiţional" şi, în acest temei, propunea îngrădirea puterii adunării, implicit reducerea la tăcere a duşmanilor lui politici.

La sfîrşitul sesiunii legislative, problema revizuirii „Constituţiei" a trecut în sarcina unei comisii alcătuite din Ştefan Bălăceanu, Emanoil Băleanu, Alexandru Ghica, Ioan Câmpineanu, Ioan C. Roset, ajutaţi la pregătirea lucrărilor de Eduard Van Saanen, farmacistul Gaudi, viceconsul al Suediei, şi Gheorghe Marcovici. Ea trebuia să supună spre aprobare raportul privind noul text al *Regulamentului Organic*

în timpul vacanței adunării, cînd se presupunea că spiritele se vor potoli.

Raportul comisiei nu a ajuns însă la cancelaria domnului, ci pe masa Adunării, la 23 martie / 4 aprilie 1837, dîndu-i-se citire la 5/17 iunie 1837.

La acest deznodămînt contribuise, probabil, și Ioan C. Câmpineanu, conducător al *Societății filarmonice* întemeiate în 1833 în vederea promovării de reforme burghezo-liberale (beneficia și de sprijinul lui Felix Colson, fostul atașat al consulatului francez).

Întrucît opoziția nu a cedat, P. I. Rückmann a recurs la alte metode pentru a determina revizuirea ; în perioada 6/18 septembrie 1837 — 5/17 mai 1838, el a întreprins o călătorie la Constantinopol, de unde, la insistența curții imperiale de la St. Petersburg, a obținut un firman al sultanului în baza căruia s-a dat curs în mod automat exigențelor sale, la 9/21 mai 1838.

Barbu Știrbei, ce nu strălucise în rezolvarea crizei parlamentare din 1835—1838, a avut totuși prilejul să se remarce, ca ministru, în opera de reformare a justiției.

Anterior, el participase la editarea *Codului de comerț*, tradus din limba franceză în 1831. Lucrarea s-a finalizat și adoptat de *Comisia Judecătorească* în 1837. Peste nu multă vreme, în 1840, *Codul de comerț* a fost supus spre dezbatere și aprobare adunării, iar la 6/18 aprilie 1840, a fost semnat de Alexandru Ghica.

Revelatoare pentru activitatea prestată de Ştirbei în calitate de titular la justiţie este darea de seamă din 27 iunie/9 iulie 1840. La stăruinţele lui, s-au reaşezat arhivele tribunalelor şi s-a intensificat pregătirea cadrelor necesare justiţiei. Într-un proiect de perfecţionare a instruirii funcţionarilor de la „Departamentul Dreptăţii" el susţinea că, dacă se va da curs propunerilor avansate, în doisprezece ani urmau „să se afle amploiaţi cu desăvîrşită ştiinţă de pravilele ţării, pentru toate posturile judecătoreşti. Vremea aceasta poate să se pară îndelungată ; preţuim noi răbdarea d-voastră, dar ca să aibă cinevaş copaci a se umbri, trebuie mai întîiu ca să-i sădească. Aşa şi noi, ca să ajungem odată la o desăvîrşită bună întocmire a părţilor judecătoreşti, trebuia neapărat să începem de aici, şi începuturile s-au făcut".

S-a acţionat totodată şi pentru revizuirea codurilor de procedură civilă şi criminală. Încă din 1833, Manolache Arghiropol întocmise un proiect de cod de procedură criminală pentru forul legislativ al ţării. O echipă, alcătuită din Scarlat Urlăţeanu, Alecu Racoviţă, Moroiu (profesor de drept), a dus mai departe iniţiativa şi a prezentat adunării o parte a travaliului ei în aprilie 1841. Dezbaterile s-au desfăşurat foarte greu, în circumstanţele crizei politice provocate de mişcarea revoluţionară condusă de Ioan Cîmpineanu în 1839 şi de „conspiraţia" lui Dimitrie (Mitică) Filipescu — mişcări cu conţinut naţional şi social ce au premers ampla ridicare din 1848—1849.

Posesorul unui „doctorat" în drept la Paris, Dimitrie Filipescu — dintr-o mare familie de proprietari și demnitari — aspira la înlăturarea cu forța a regimului regulamentar, în împrejurările internaționale favorabile create de înfrîngerea militară a otomanilor de către egipteni în Orientul Apropiat. Societatea secretă, patronată de el, din conducerea căreia mai făceau parte Marin Serghiescu, Sotir Țăranu, George Telegescu, Dimitrie Macedonschi, Constantin Borănescu, Constantin Cămărășescu, Nicolae Bălcescu ș.a. avansa reforme îndrăznețe, ca dobîndirea neatîrnării, împroprietărirea țăranilor pe cale embaticară, promulgarea unei constituții (egalitatea tuturor în fața legilor, desființarea rangurilor și privilegiilor, libertatea personală, republică democratică susținută de o armată revoluționară). Intențiile conspiratorilor au fost denunțate poliției la 24 octombrie/5 noiembrie 1840, după care a urmat arestarea și trimiterea lor în judecată, la 1/13 februarie 1841. Sentința s-a pronunțat la 9/21 aprilie 1841 : Marin Serghiescu, Sotir Țăranu, George Telegescu primeau 10 ani la ocnele Telega, Dimitrie Filipescu, Dimitrie Macedonschi, Constantin Borănescu, Constantin Cămărășescu se condamnau la 8 ani închisoare la Snagov, iar Nicolae Bălcescu, care era minor, la trei ani închisoare la mănăstirea Mărgineni.

Ciocnirile dintre Alexandru Ghica și marea boierime din facțiunile politice potrivnice nu s-au aplanat nici după acest episod, în viața

publică a principatului înregistrîndu-se dimpotrivă, o accentuată agravare a antagonismelor.

În condițiile în care situația lui Alexandru Ghica devenea tot mai șubredă, acesta fiind dezavuat și peste hotare și în țară, Barbu Știrbei a socotit că este mai prudent să părăsească fotoliul ministerial.

În anul 1841, poziția lui Alexandru Ghica se înrăutățise și mai mult din cauza mișcărilor violente ale bulgarilor, grecilor și sîrbilor din principate, agitați de fostul voievod al Serbiei, Miloș Obrenovici. Din umbră, Miloș era încurajat de Constantin Suțu, membru al guvernului și pretendent la tronul Bulgariei și de negustorul bulgar Andrei Deșu, care se angajase să pună la dispoziție răsculaților nave pentru trecerea Dunării, după izbucnirea unei răscoale antiotomane la Niș. Planurile lui Miloș Obrenovici n-au fost, însă, încununate de succes. Răscoala de la Niș a izbucnit în aprilie 1841, cu cîteva luni înainte de data inițială, cînd pregătirile din Țara Românească nu erau gata, ea fiind înăbușită cu violență. Otomanii, care bănuiau implicarea prințului sîrb, au cerut și au obținut la începutul lunii iunie 1841 expulzarea lui. Grupurile de insurgenți au încercat totuși să forțeze mîna autorităților din Brăila și s-au pregătit să treacă în Bulgaria. Deși participanții la acțiune dispuneau de acte în regulă, autoritățile nedorind să fie implicate în acțiunea preconizată și să-și atragă oprobriul Porții, i-au arestat la 13/25 iunie 1841. Majoritatea răsculaților au fost trimiși în se-

cret în capitală, unde șeful statului a eliberat o parte, iar pe alți 21 de capi „uzînd de o severitate aparentă“ — după cum remarca consulul Franței — i-a închis în ocnele Telega „pînă la deplina lor pocăință“.

Anul următor, Alexandru Ghica s-a văzut silit să acționeze din nou împotriva sentimentelor sale de solidaritate cu popoarele balcanice ce luptau pentru emancipare națională, arestînd o serie de lideri bulgari și greci, în frunte cu Gheorghi S. Rakovski. Ei puneau la cale, în 1842, o altă ridicare la luptă. Descoperiți de poliția țaristă pe cînd încercau să-și procure arme de la Odesa, St. Petersburgul a anunțat imediat Istanbulul și a ordonat consulilor din Iași și București să ia măsuri ferme. La sesizarea reprezentanților țarului, ocîrmuirea a dat dispoziții pentru privarea de libertate a insurgenților, care au fost condamnați la pedepse grele, între care și la moarte, sentințe neexecutate deoarece acuzații erau supuși străini.

Administrația din Țara Românească a fost admonestată de Rusia ca fiind incapabilă să prevină și să mențină ordinea în principat, și ca nepăsătoare față de comploturile ce amenințau „liniștea“ statelor înconjurătoare.

Alexandru Ghica a trebuit să suporte și o anchetă întreprinsă de generalul A. O. Duhamel și Șekib Efendi, după care a venit și ordinul de ridicare a sa din scaun, la 15/27 octombrie 1842. Vodă, socotit potrivnic al puterii „protectoare“ încă din 1835—1838, căzuse pradă unor mașinații diplomatice, „complotu-

rile“ sîrbilor, bulgarilor și grecilor provocîndu-se din exterior tocmai pentru a-l compromite, așa cum remarca și Karl Marx.

Interimatul a fost asigurat de o căimăcămie formată din Iordache Filipescu, președintele Adunării, Teodor Văcărescu-Furtună, ministru de interne, și Mihail Cornescu, ministrul de justiție.

La 10/22 noiembrie 1842 a avut loc deschiderea Obștei adunări și s-a prezentat lista cu cei 50 de boieri electori de rangul I și lista celor 21 de candidați ce îndeplineau condițiile spre a fi aleși : să facă parte dintre boierii de clasa întîi, cu o vechime de cel puțin trei generații de boierime, să aibă 40 de ani împliniți și să fie de naționalitate română.

După primele discuții în această adevărată competiție pentru alegere s-au distanțat Iordache Filipescu, Gheorghe Bibescu, Barbu Știrbei, Alexandru Filipescu-Vulpe și Ioan Cîmpineanu.

Aflați în Franța, pînă în a doua jumătate a lunii noiembrie 1842, Știrbei și Bibescu au dus o intensă activitate de propagandă pentru viitoarele alegeri. Se pare că unul din frați au fost autorul broșurii intitulate *De la situation de la Valachie sous l'administration d'Alex. Ghica,* publicată la Bruxelles în 1842, o aspră critică la adresa regimului politic existent.

Scrutinul desfășurat în ziua de 20 decembrie 1842/1 ianuarie 1843 la Mitropolie, „în cea mai mare ordine“, a dat cîștig de cauză lui Gheorghe Bibescu, cu 131 de voturi.

Ridicînd în parte vălul ce acoperea mecanismul electoral pus în funcțiune în 1842, Barbu Știrbei mărturisea în 1860 : „Dobîndisem o mare majoritate și lucru părea hotărît. Însă era de temut deoarece trebuia să se voteze pe numele tuturor candidaților ca nu cumva o coaliție a boierilor bătrîni să se închege deodată pe numele unui boier bătrîn, reprezentant al partidului înapoiat, dușmanul noilor reforme. Dacă această intrigă reușea, însemna a reveni la regimul domnilor fanarioți tîrînd după ei o clientelă lacomă, ignorantă, în stare de a vinde patria pentru un blid de linte. Opera pentru care lucrasem timp de ani de zile și căreia îi închinasem sănătatea era amenințată să se năruiască. Văzui primejdia ; de aceea, cînd adunarea avea să-și dea votul pe numele lui Gheorghe Bibescu, îndemnai, rugai, conjurai pe toți prietenii mei de a se uni cu partizanii lui Gheorghe Bibescu și de a vota cu toți pentru dînsul. Bibescu era elevul meu ; în 1835 îl pusesem ca pe un *alter ego* pe lîngă generalul Kiseleff ; meritul, patriotismul său îmi erau cunoscute, în sfîrșit, era fratele meu, era familia mea".

Lui Barbu Știrbei i-a fost încredințată conducerea guvernului între 16/28 august — 16/28 octombrie 1843 pentru perioada în care Gheorghe Bibescu a efectuat călătoria de învestitură la Constantinopol.

Domnul și-a folosit fratele atît în realizarea celor mai ambițioase planuri ale sale, cît și în ducerea la bun sfîrșit a unor negocieri cu sem-

nificație politică deosebită. La rîndul său, Barbu Ştirbei a apărat poziția deținătorului puterii executive în confruntările cu adunarea, diferend purtat cu tonuri ridicate și soldat cu dizolvarea forului legislativ, în martie 1844, și cu trecerea la o guvernare autoritară în temeiul unor decrete-legi (pînă în decembrie 1846).

În materie de dezvoltare economică, între 1843—1846, s-au obținut succese în adîncirea relațiilor de schimb între Țara Românească și Moldova, în impulsionarea comerțului din orașele-porturi și în îmbunătățirea edilitară a capitalei.

La capătul vizitei pe care a făcut-o Gheorghe Bibescu la Brăila la începutul lunii august 1843 — oraș unde se țineau lanț comploturile antidomnești — Barbu Ştirbei, care îndeplinea funcția de ministru de interne, a fost însărcinat cu întocmirea unui plan prin care să se dea un nou impuls schimburilor cu străinătatea. „Viitorul țării e de aproape legat cu înflorirea acestui port — afirma factorul de decizie — canalul nostru cel dintîi prin care agricultura și comerțul pot ajunge la dezvoltarea cea de obște dorită". Se preconizau : modernizarea portului și prevenirea poluării, întărirea malului Dunării pe care se afla orașul pentru preîntîmpinarea alunecărilor de teren și interzicerea excavărilor în scopul procurării de material de construcții din această zonă, ridicarea unui dig pentru prevenirea inundațiilor în sectorul magaziilor, încurajarea activității

edilitare, înființarea unui spital și construirea unui drum între Brăila și Galați.

Cam din aceeași epocă datează și inițierea unor lucrări de interes public în scopul înfrumusețării capitalei ; amintim, printre cele mai importante, Șoseaua Kiselev și grădina Cișmigiului.

Amenajarea parcului Cișmigiu s-a desfășurat sub supravegherea maiorului Rudolf Artur de Borroczyn, expert în „secția inginerească" din Ministerul de Interne. Wilhelm Friedrich Karl Meyer a contribuit la trasarea aleilor și la plantarea arborilor, lucrările finale desfășurîndu-se însă în timpul domniei lui Barbu Știrbei, motiv pentru care parcul a purtat un timp denumirea de „Grădina Știrbei Vodă".

O altă preocupare de seamă a lui Gheorghe Bibescu, împărtășită și de fratele său, a reprezentat-o înzestrarea principatului cu o rețea cît mai întinsă de căi rutiere pentru înlesnirea legăturilor interne și a activităților comerciale. În scopul dezvoltării căilor rutiere s-a promulgat, în februarie 1845, un decret pe baza raportului inginerului Ioan Balzano, angajat al „Secției inginerești" din Ministerul de Interne. Se stabileau principalele trasee de modernizat, se prevedea realizarea următoarelor drumuri : „de la București la Vîrciorova prin Craiova, la Focșani, la Brăila, la Cîineni și la Brașov urmînd drumul cel mai drept, pe cît localitatea pămîntului și înlesnirea materialului vor erta ; apoi într-aceste linii va trage altele, după cum trebuința va cere, spre înlesnirea comu-

nicațiilor deosebitelor județe cu mărginile, cu chip ca să se poată împărți lucrarea în toată întinderea Valahiei, și pe toate județele, într-o depărtare de la un punct la altul nu mai mult de trei poștii, ca și acele șase zile la care tot locuitorul sătean este supus, să nu fie pierdute, și lucrarea să înainteze cu sporire".

În sprijinul materializării proiectelor susmenționate, în ianuarie 1845, a fost promulgată Legea drumurilor, sătenii fiind obligați să muncească șase zile pe an la șosele sau să plătească echivalentul în bani; „industriașilor" li s-a aplicat un impozit special. În iunie 1846, s-a angajat ridicarea podului de peste Olt, în apropiere de orașul Slatina, inaugurat la 8/20 septembrie 1847.

Știrbei își va mai înscrie numele și printre cei care s-au străduit să asigure un lăcaș corespunzător desfășurării activității teatrale din capitală. Sub conducerea sa și din inițiativa lui Gheorghe Bibescu, s-a întrunit în iulie 1843 o comisie formată din Ioan Filipescu și Vladimir Blaremberg „cu toată îngrijirea și însărcinarea de a chibzui asupra măsurilor trebuincioase pentru clădirea unei săli de teatru [...] făcînd și toate pregătirile ca la viitoarea primăvară să se poată începe lucrările". Deși domnul a fost de acord cu propunerile judicioase ale comisiei, recomandînd ca preliminariile să se definitiveze în primăvara anului 1844, construcția a avansat încet, teatrul din București inaugurîndu-se abia sub Barbu Știrbei.

Deosebit de interesantă se dovedește examinarea poziției și atitudinii lui Barbu Știrbei vizavi de raporturile dintre proprietari, arendași și țărani. În principiu, el a căutat să vegheze la stricta respectare a legii, încercînd, desigur de pe locul înalt pe care îl ocupa în ierarhia funcționărească, să restrîngă unele abuzuri, să aplaneze anumite stări conflictuale. Pe aceste căi, ministrul de interne își propunea să împiedice exploatarea conflictelor sociale, atît de către opoziția din interior, cît, mai cu seamă, de către puterile vecine, avide de pretexte pentru intervenții, presiuni politice și ocupații militare.

Astfel, la 18/30 iulie 1843 el a semnat o circulară prin care se stabileau ca termene de încheiere a socotelilor între țărani și arendași aprilie și octombrie, administrația centrală avînd să nu țină seama de plîngerile arendașilor dincolo de lunile prevăzute. Acestei hotărîri i-a succedat, la 19 iulie/1 august 1844, o circulară prin care prefecții de județe erau autorizați să contrasemneze (întărească) contractele între țărani și proprietari, cu obligația de a împiedica depășirea normei de douăsprezece zile clacă pe an, prețul zilei de muncă diferențiindu-se pentru agricultorii care aveau vehicule hipotractate și cei fără astfel de mijloace de muncă. Tot acum se stabilea ca dijma pe fîn să reprezinte a cincea parte de pe trei pogoane, iar dijma de grîu să corespundă cu a zecea parte din recoltă. Subprefecții trebuiau să se pună la curent cu intențiile proprietarilor asu-

pra condițiilor de contractare pe care le preconizau și să le aducă la cunoștință clăcașilor.

Un an mai tîrziu, Barbu Știrbei a semnat un document cu privire la „cutiile satelor", prin care reglementa impunerile țăranilor pentru fondul de intervenție destinat situațiilor excepționale. Sumele se acopereau prin vărsări trimestriale ; feciorii de văduve și țăranii foarte săraci beneficiau de scutiri și de o parte din valorile strînse. Statistica contribuabililor se ținea la zi, conținutul comunicîndu-se autorităților de plasă. Logofeții satelor aveau obligația „să trimită și ei subtcîrmuitorilor o însemnare întemeiată pe științele ce vor aduna, arătătoare cine anume din tăblași a încetat din viață în cursul acelei săptămîni, cîți s-au însurat, sau au ajuns în stare de a se prenumăra între sporniciі satului cu plata de lei cinci în folosul cutiei, ce vite au intrat în obor, ale cui anume, și cîți bani s-au luat".

Pentru a preîntîmpina completa sărăcire a unor categorii de țărani, amenințate cu pierderea vitelor vîndute ca să se achite sumele datorate proprietarilor și statului, s-a sugerat scoaterea unei părți din inventarul animal de sub diverse impozite. „Luînd în băgare de seamă că într-o vreme ce acele vite nu sunt decît niște adevărate unelte care asigurează subsistența unui om, și prin urmare pe una și aceiași categorie cu neapăratele unelte ale meșterilor — arăta Barbu Știrbei într-o întîmpinare către principe —, apoi n-ar fi oare cu drept ca din totalul vitelor ce ar avea locuito-

rul plugar, două vite de muncă și o vacă să nu fie supuse nici la sechestruire, nici la vînzare pentru plată de datorie către particulari, ci să rămînă totdeauna slobode de orice răspundere, afară numai de vreo datorie către stăpînire, și în dispoziția plugarului pentru uneltirea meșteșugului său și a sa hrană [...]". Propunerea aceasta a fost însușită și a trezit ecou în Decretul pentru aprobarea scutirii de sechestru. „Găsim că chibzuirea departamentului este foarte dreaptă și potrivită nu numai cu iubirea de omenire dar și cu interesul public și o firească consecvență a acelui prințip primit de toate legiuirile națiilor celor mai civilizate, prin care se poprește vînzarea sau sechestruirea a celor neapărate lucruri pentru hrana și chivernisirea vieții".

Cu toată această solidaritate, deseori afișată cu ostentație, între frați relațiile nu erau atît de bune cum păreau la prima vedere. Independent și voluntar, socotindu-se unul din autorii morali ai înscăunării lui Gheorghe Bibescu, Barbu Știrbei dorea libertatea deplină în fruntea Ministerului de Interne. Din acest motiv și ca o consecință a unor ciocniri anterioare el și-a prezentat demisia, la 30 iunie/11 iulie 1846, locul în guvern fiind ocupat de către Iordache Filipescu.

Capitolul III

ÎN SCAUNUL DOMNESC AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI (1849—1856)

Între demisia de la Ministerul de interne și accederea la tronul pe care se aflase Mihai Viteazul aveau să se scurgă trei ani plini de evenimente definitorii pentru destinele țărilor române și de experiențe semnificative pentru Barbu Știrbei.

Criza internă se agravase în 1846—1847, creîndu-se o situație propice unei ridicări insurecționale în sprijinul căreia venea și conjunctura externă, prin avîntul luat de mișcările radicale, prin revoluțiile burghezo-democratice din 1848.

Revoluția s-a dezlănțuit concomitent în aproape majoritatea teritoriilor populate de români, îmbrăcînd din start dublul caracter național și social, revendicînd emanciparea de servitutile străine — otomane, țariste, habsburgice — reforme constituționale burgheze, desființarea regimului clăcii, împroprietărirea țăranilor etc.

Dejucată în Moldova printr-un complot al domniei, revoluția a cîștigat în intensitate la nord și sud de Carpați, cucerind puterea la București, în iunie 1848 ; noua conducere, după fuga domnului Gheorghe Bibescu, a instaurat un regim de drepturi și libertăți și a inițiat

dezbateri între țărani și boieri asupra problemei agrare.

Intervenția brutală a trupelor de ocupație ale puterilor „suzerană" și „protectoare", precum și o anumită inerție a administrației burghezo-democrate, ce nu a reușit să înarmeze la timp poporul, corelate cu neînțelegerea de către echipa „liberală" de la Buda a revendicărilor naționale legitime ale românilor transilvăneni, au constituit factorii principali ai preluării inițiativei de către cercurile ultraconservatoare, a înfrîngerii revoluției din 1848—1849 în interiorul arcului carpatic și între Dunăre și munți.

Principalii fruntași munteni și moldoveni au ales de nevoie calea exilului, inițial la Brusa și Constantinopol, ulterior la Paris, Londra și în alte capitale europene. Domnia absolutismului, încarnat de hegemonia celor trei regimuri imperiale închistate, și-a făcut din nou simțite rigorile în centrul, estul și sud-estul continentului. Rusia țaristă, salvatoare a monarhiei habsburgice de la o prăbușire iminentă, a dobîndit o influență deosebită în afacerile internaționale.

Barbu Știrbei, care rămăsese în țară în vara anului 1848, evitînd să se compromită în vreun fel din punct de vedere politic, fie luptînd împotriva noului regim, fie aderînd la vederile lui, a ieșit din „izolare" și a părăsit reședința sa de la Buftea, în cursul preliminariilor luptei pentru o nouă domnie.

Ocupînd Bucureștii, în pofida rezistenței pompierilor români din Dealul Spirii, de la 13/25 septembrie 1848, Fuad Efendi, comisar al Porții în Țara Românească a dat o proclamație în care condamna revoluția. Noul guvernator apela la toți locuitorii să se reîntoarcă în țară sau să-și reia activitățile curente, capitala fiind pusă sub autoritatea renegatului croat, Omer Pașa. Pînă la desemnarea unui nou domn în locul lui Gheorghe Bibescu, comisarul otoman a numit un caimacam în persoana lui Constantin Cantacuzino, ministrul de justiție „care se recomandă [...] prin cunoscuta lui aplecare către instituțiile regulamentare".

La alcătuirea cabinetului căimăcămiei au participat colonelul Ion Voinescu I, Ion Filipescu-Buzatul, Grigore Grădișteanu, Ion Cîmpineanu.

Totodată, la 19 aprilie/1 mai 1849, Rusia și Turcia au semnat convenția de la Balta Liman ce prevedea ca domnii din Moldova și Țara Românească să fie confirmați pentru șapte ani, iar adunările obștești erau înlocuite cu divanuri formate din marii boieri. De asemenea urmau să se înființeze comisii speciale pentru a revizui Regulamentul Organic în vederea îmbunătățirii conținutului lui, iar pentru deplina „liniștire a spiritelor" se destina o forță de ocupație de cîte 25—35 000 de soldați din armatele rusă și otomană. Prin acesta se reconfirma și dreptul puterilor „suzerană" și „protectoare" de a interveni oricînd cu trupe pentru restabilirea liniștii interne.

În cele din urmă, opțiunile guvernelor de la St. Petersburg și Istanbul privind candidații din scaunul din București s-au oprit asupra caimacamului Constantin Cantacuzino și lui Barbu Știrbei. Turcii au susținut învestirea celui din urmă, în care vedeau un om aplecat către ei. „În 1848, în treacăt la Paris, B. Știrbei se legase cu Reșid Pașa, ambasadorul sultanului. Acești doi oameni de stat se înțeleseseră și își schimbaseră părerile cu privire la înrîurirea precumpănitoare și amenințătoare a Rusiei în Principate" — se nota mai tîrziu într-o lucrare polemică a lui J. Caterly (pseudonimul lui George Știrbei).

Generalul Alexandr Osipovici Duhamel, comisar imperial în principate, înștiințat de ambasadorul rus de la Constantinopol despre preferințele Porții, nota „că dacă e vorba de ales între Cantacuzino și Știrbei, atunci, după părerea mea, trebuia preferat primul [...] ; miniștrii otomani au găsit de cuviință, din motive ce nu-mi sunt cunoscute, să rezolve cît mai grabnic problema alegerii gospodarilor și au propus pe Știrbei ca gospodar al Valahiei, iar pe Grigore Ghica ca gospodar al Moldovei. În cazul de față Poarta vroia să-și afirme autoritatea".

Înscăunarea noului principe s-a oficiat fără fală, într-o țară adînc marcată de convulsiile politice și sociale prin care trecuse. Știrbei s-a deplasat la mitropolie aproape lipsit de alai și „în mijlocul unei mari tăceri din partea

mulțimii strînse la privelișteа zadarnică a înfățișării încă unui domn trecător [...] Oastea de țară, asupra căreia apăsa greaua răspundere că a pregătit și a sprijinit pînă la capăt mișcarea din 1848 a tinerelor capete nebune, nu se vede nicăieri. [...] Numai Fuad Efendi, comisarul turcesc, și colegul său, Duhamel, vestit de mult, în cuvinte de ură, pentru toată dușmănia ce hrănea împotriva noastră și pentru disprețul cu care se purta față de noi, stăteau însă de față ca să se vadă de orișicine de unde vine puterea [...]". Așa descria Nicolae Iorga începuturile modeste ale domniei.

Reșid Pașa, care încerca să atenueze din impresia negativă pe care o lăsase asupra lui Știrbei tratamentul aplicat de Istanbul, scria la 18/30 iunie 1849 lui Gheorghe Bibescu, aflat în exil : „Numirea prințului Știrbei, fratele vostru, la postul la care l-a ridicat acum încrederea majestății sale împărătești, sultanul, a făcut plăcere tuturor amicilor voștri și mai ales mie.

E un semn mai mult al bunăvoinței ce augustul nostru suveran arată neîncetat neamului vostru.

Sunt convins că noul domn, bizuindu-se pe îndelungata experiență și pe înțeleptele poveți ale alteței voastre, va izbuti să pună ordine bună în treburile țării, spre mulțumirea obștească".

Din cele dintîi zile ale guvernării sale, Barbu Ştirbei a înfruntat o multitudine de probleme politice, cauzate de mai vechi contradicții între diferitele grupuri și grupări autohtone, de urmările imediate ale revoluției ori de adversitatea unor categorii sociale față de deținătorul puterii.

„Homo novus", temut și respectat pentru avere, abilitate și relații, proaspătul gospodar nu a găsit prea mulți prieteni nici măcar în rîndurile marii boierimi. Însuși Gheorghe Bibescu, ce întreprinsese două vizite suspecte la Constantinopol și Odessa, a căzut în dizgrație, retrăgîndu-se la Măgurele, lîngă București, pe moșia lui Iancu Oteteleșanu, fost ispravnic al județului Ilfov în 1826. Contactele oficiale dintre cei doi frați s-au limitat multă vreme la discutarea cererilor adresate de Bibescu pentru a se evacua comisarul otoman ce-și aflase adăpost în palatul lui ; mai tîrziu, între ei s-a negociat satisfacerea unei pretenții de 8 000 de galbeni, solicitare declinată de autorități.

La insistențele Turciei, fostul domn s-a retras în cele din urmă la Paris.

Neliniștit de formarea unui nucleu al opoziției boierești în jurul unor personalități „regulamentare", capul statului a întreprins anumite acțiuni pentru a ține departe de țară pe unii lideri conservatori, precum Alexandru Ghica. Deoarece „sejour-ul" în principat al lui Alexandru Ghica — repatriat în 1851 — s-a

prelungit mai mult decît era necesar pentru rezolvarea unor probleme personale, Ştirbei l-a reclamat comisarului otoman din Ţara Românească şi a obţinut îndepărtarea lui.

În paralel cu demonstraţiile de forţă, se explorau şi deschideri care să permită ralierea unor aristocraţi din neamurile Ghiculeştilor şi Cantacuzinilor ; au fost întrebuinţaţi în aparatul administrativ Constantin Ghica (spătar al miliţiei), fratele domnului Grigore al IV-lea Ghica, Alexandru Ghica-Barbă Roşie (ministru de finanţe), nepot al lui Grigore al IV-lea Ghica, Scarlat Ghica, fiul lui Grigore al IV-lea Ghica şi nepotul lui Alexandru Ghica, Dimitrie Ghica-Beizadea Mitică (prefect de poliţie — agă) ş.a.

Cabinetul de compromis ce a funcţionat între august 1849 — august 1850 a cuprins, în majoritatea lui, persoane din categoria mai sus amintită, între ele detaşîndu-se Constantin Cantacuzino (ministru de justiţie), Constantin Suţu (ministru la finanţe) sau Ion Filipescu.

Rezultatele acestei colaborări au întîrziat să-şi arate roadele, întrevăzîndu-se cît de repede o ruptură între Ştirbei şi demnitarii săi.

Din capul locului trebuie subliniat că Barbu Ştirbei a trăit sub spectrul, dacă nu ameninţător, cel puţin neliniştitor, al activităţii emigraţiei române din străinătate care, şi după 1848—1849, s-a menţinut în mare parte pe linia Programului de la Islaz.

Principele a adoptat o atitudine energică faţă de personalităţile politice „radicale“ din

Țara Românească, refuzînd să le acorde dreptul de a reveni în patrie. Ordine severe din partea marilor puteri vecine îi interziceau să procedeze la „reabilitări" individuale sau în grup. Încă de la 6/18 iulie 1849 în „Buletinul oficial" a fost inserat firmanul sultanului de menținere a pedepsei cu exilarea pronunțată în 1848 împotriva conducătorilor revoluției, sporindu-se lista indezirabililor de la 22 la 34 de nume; totuși, Nicolae Kretzulescu s-a reîntors în august 1849, urmărit de oprobriul refugiaților din Brusa.

Domnul a invocat în public, în mod repetat, direct sau pe ocolite, ca motive principale ale comportării rigide față de revoluționari temerea că noi agitații sociale ar contribui la prelungirea prezenței militare străine și intransigența adversarilor săi. „Solicitudinea noastră — declara el în 1850 — și avansurile făcute tuturor din partea noastră au fost luate drept slăbiciune și departe de a răspunde așteptărilor guvernului și a merita încrederea sa, ei nu încetează de a se deda la mișcări cu scopul de a arunca țara în noi convulsiuni".

Dezvăluirilor respective și acuzațiilor de complot le răspundea Ștefan Golescu în broșura *Un mot sur le Manifeste de M. Știrbei prince régnant de Valachie*. „În această privință — scria Ștefan Golescu — am recurs la toate mijloacele de conciliere, lucru, altfel, de notorietate publică, și am dat dovezi incontestabile ale sincerității intențiilor noastre și

a sentimentelor ce ne animă". La rîndul său, Ion Eliade Rădulescu a semnat un apel intitulat „Fraților români", la 15/29 august 1850, îndemnînd poporul să nu se lase antrenat în aceste acțiuni provocatoare fără legătură cu emigrația democrată. I se alătura și Nicolae Bălcescu, în manifestul intitulat „Poporului român", publicat în noiembrie 1850 în paginile „României viitoare", cerînd națiunii să păstreze calmul pînă la declanșarea noii mișcări insurecționale : „Așteptați în răbdare și resignație ziua preursită. Sentinele ale poporului, dezlipite de trupul lui și răspîndite de vijelie pe fața lumii, noi priveghem cu luare aminte [...] și nu vom lipsi a vă prevesti în ceasul deșteptării generale aceea ce aveți a face".

Ample discuții a stîrnit în epocă, și mai cu seamă ulterior, modul în care șeful statului a înțeles să abordeze relațiile cu liderul democrat-revoluționar Nicolae Bălcescu, în anul 1852. În vremea din urmă, cunoscuta cercetătoare a istoriei moderne românești Cornelia Bodea a repus faptele în adevărata lor lumină. Folosind documente inedite, ea a demonstrat că „opoziția întîmpinată — la intenția lui Nicolae Bălcescu de a călători în patrie — nu ar fi fost un simplu capriciu al lui Știrbei, ci rezultatul atitudinii îndîrjite a boierilor reacționari, sprijiniți de consulul rus, care a provocat și refuzul «înlăcrimat» al Domnului". Cornelia Bodea menționează că pentru „toamna lui 1852, țința călătoriei lui Bălcescu nu era «să aștepte pe mal» îngăduința de a intra

în țară ci numai să rămînă un timp la Nicopole, ca să-și vadă mama și rudele. Cu acest prilej însă, urma să convină împreună cu ai săi asupra demersurilor ce trebuiau făcute pentru ca să se întoarcă în țară *în vara lui 1853*". Aceasta se întîmpla după ce marele nostru om politic solicitase în zadar lui Grigore Ghica, în primăvara aceluiași an, permisiunea de a-și vedea familia la Galați.

Întîlnirea cu rudele, între care și cu sora sa Maria, căsătorită cu Scarlat Geanolu, cîrmuitor de Teleorman, a avut loc în septembrie 1852, dar celor stabilite atunci nu li s-a dat curs, Nicolae Bălcescu încetînd din viață la Palermo, la 29 noiembrie 1852.

Indiferent de conținutul acestui episod cu caracter mai mult sentimental, în care rolul lui Barbu Știrbei ne apare sensibil diminuat, se poate menține aprecierea că domnul a rămas un adversar constant, mai cu seamă în chestiunile sociale, al conducătorilor „radicali", al spiritului liberal în general.

De altfel nici cu marea boierime conservatoare și ultraconservatoare raporturile nu au fost mai amiabile. „Divorțul" s-a produs repede, în august 1850, pretextul constituindu-l anumite demonstrații dușmănoase apărute cu prilejul aniversării a doi ani de la ridicarea din 1848 (Se pare, însă, că era vorba de o diversiune a diplomației țariste pentru a prelungi regimul de ocupație).

Implicarea unora dintre membrii guvernului în organizarea acestor tulburări desfășurate în

București a provocat destituirea lor și recursul la o altă formulă ministerială, axată, în esență, pe folosirea unor oameni de casă. Noul cabinet, alcătuit în august 1850, era compus din Iancu Manu (secretar de stat), Constantin Arghiropulo (la justiție), Constantin Herescu (la finanțe), Emanoil Băleanu (la interne), Alexandru Plagino, ginerele principelui (la prefectura poliției capitalei), Ioan Bibescu, fratele domnului (la culte) și Iordache Filipescu (președinte al guvernului). Aversiunea grupărilor boierești s-a menținut cu toate tentativele de reconciliere ale lui Barbu Știrbei.

După ocuparea principatului de trupele ruse și retragerea domnului, în octombrie 1853, la Viena — la începutul „Războiului Crimeii" —, frînele administrației au fost preluate de Iordache Filipescu, „boier foarte bătrîn și fără nici o îndreptare politică lămurită".

Autoritățile de ocupație au numit în fruntea divanurilor din Țara Românească și Moldova pe baronul A. Budberg, care a cîrmuit arbitrar, „schimbînd legile și înaintînd în boierii ca și în rangurile militare", fără discernămînt. Abuzurile au dat naștere unor răbufniri violente, în masă, a celor nemulțumiți de ordinea socială și de regimul politic din interior.

Repus în demnități, în toamna lui 1854, de austrieci și otomani, Știrbei a constituit un cabinet „blajin" cu Nicolae Băleanu, Alexandru Plagino, Ion Cîmpineanu, I. Otetelișanu, Bar-

bu Vlădoianu (spătar, omul zilei, fiindcă refuzase să lupte alături de trupele țarului).

După 1853 revoluționarii, la rîndul lor, au încercat, printr-o susținută campanie pe lîngă mările puteri, să înființeze un corp de voluntari români destinat să participe alături de aliați la operațiile militare din cadrul „războiului Crimeii". Ei socoteau inițiativa ca singura modalitate de a îndepărta protectoratul și, în subsidiar, „suzeranitatea" asupra principatelor dunărene, un pas sigur spre realizarea deziderateloor majore ale timpului. Ideea a produs o însuflețire deosebită în rîndul emigrației, Gheorghe Magheru, Nicolae și Ștefan Golescu, C. A. Rosetti, Christian Tell îndreptîndu-se spre teritoriul pe care începuse să se desfășoare conflictul.

Poarta a privit, la rîndu-i cu bunăvoință oferta ce-i furniza un argument în plus în concurența cu Rusia pentru supremație în mult disputatul spațiu al principatelor române. Ea a acceptat stabilirea zonei de concentrare la Șumla, localitate controlată de trupele lui Omer Pașa. Gheorghe Magheru urma să fie numit caimacam, guvernator general al principatelor, promițîndu-i-se sprijin în armament.

Apropierea șefilor emigrației de granițele Țării Românești nu a rămas fără ecouri la nord de Dunăre. Întrevăzîndu-se, mai mult ca sigură, o reîntoarcere triumfală în țară și îndepărtarea reacțiunii, în a doua jumătate a anului 1853, îndeosebi în Oltenia, a început

o vie activitate de propagandă prin intermediul lui I. I. Filipescu, Nicolae Apolonie, Grigore Ioranu și nepotul generalului Gh. Magheru, Ioniță Magheru. Ei au reușit să însufleţească țărănimea și mica boierime și să le ridice la luptă la începutul lunii decembrie 1853. Forțele de ocupație au dat mînă liberă colonelului Ion Solomon, recunoscut pentru zelul său polițist, să „pacifice" satele rebele din Mehedinți și Dolj, dînd pradă focului localitățile Salcia, Pristol, Cujmir, Maglavit etc. Cu toate că Omer Pașa, l-a primit cu bunăvoință pe Christian Tell, învestit de Poartă la rîndu-i cu titlul de „pașă" al legiunii române, el nu a mișcat un deget pentru a veni în ajutorul grănicerilor ce simpatizau cu aliații, lăsîndu-i să fie masacrați în ianuarie 1854 de organele de represiune.

Prestigiul, în continuă creștere al adversarilor săi democrați, schimbarea situației politico-strategice în Balcani l-au făcut totuși pe Barbu Știrbei să ia în calcul și încercarea de a-și apropia pe unii dintre opozanți. În acest sens el a apelat la cîțiva dintre ei pentru a-i folosi în administrație, reacțiile favorabile domnului trezind sentimente contradictorii celor rămași pe mai departe în exil. Christian Tell i-a condamnat, dar Ștefan Golescu considera avansurile lui Știrbei drept elemente de progres în viața publică a țării (Nicolae Kretzulescu a fost învestit director la Interne, Ioan Voinescu I a primit direcția Școlii mili-

tare, iar lui Constantin Filipescu i s-a permis așezarea în patrie).

Printre tatonările care urmăreau să-i determine pe anumiți capi ai revoluției să-și modereze pozițiile se numărase și intervenția lui Constantin Herescu-Năsturel, la începutul anului 1851, pe lîngă C. A. Rosetti. Ultimul a răspuns că, înainte de orice, domnul „trebuie să fie sigur că voi lucra neîncetat ca să răstorn legile actuale". De o atenție specială s-a bucurat și Eliade Rădulescu care dezvăluia în 1857 că rudelor apropiate li s-a asigurat, din rațiuni politice, un tratament plin de considerație: „către mine în persoană Bibescu și Știrbei au fost mult mai omenoși decît Ghica; dar nu mi s-au lipit de inimă".

Neizbutind să creeze o breșă exploatabilă în frontul liberal, Barbu Știrbei s-a văzut tot mai amenințat, mai cu seamă că din august 1854, sub oblăduirea lui Omer Pașa, au pătruns o serie de emigranți, în frunte cu Constantin A. Rosetti, Ioan Eliade Rădulescu, Nicolae Golescu. De îndată ce ei au început să desfășoare o vie propagandă, guvernul de la Viena, căruia i s-a alăturat probabil și Barbu Știrbei, a depus diligențe pe lîngă Poartă și în anturajul lui Omer Pașa, cerînd expulzarea acestora.

În ciuda acestor eforturi diplomatice, după încheierea „războiului Crimeii" au început să se repatrieze toate figurile proeminente ale luptei de emancipare națională și socială din 1848—1849.

În țară, liderii liberali au preluat la fața locului conducerea mișcării de opoziție la structurile administrative și sociale perimate și la statutul internațional nefavorabil al principatelor dunărene, și au imprimat un curs energic procesului de modernizare a României; victoria lor în luptele politice ce au urmat lui 1856 a coincis cu retragerea lui Barbu Știrbei din viața publică, conservatorii trebuind să se adapteze noilor realități și să promoveze alte personalități ca exponenți ai curentului lor de opinie.

Revenind la peisajul politic dinainte de încheierea mandatului domnului — survenit în 1856 —, vom constata particularitatea că Știrbei nu a fost confruntat cu opoziția Adunării obștești, prin simplul fapt că aceasta, anatemizată ca liberală, fusese suprimată prin convenția de la Balta Liman și înlocuită printr-un paleativ (divanul). Încropit din clerul înalt, miniștrii și președinții curților judecătorești din capitală, el se mărginea la simplul rol de organ consultativ. Principele, obișnuit să cîrmuiască autoritar și să-și impună ideile, ignora părerile membrilor divanului în materie legislativă. Controlul absolut pe care l-a exercitat s-a vădit și din faptul că președintele divanului era desemnat de capul administrației, ca și membrii comisiilor pe probleme. Organul consultativ a funcționat abia din noiembrie 1850; nici după ce s-a întors de la Viena, în toamna anului 1854, domnul nu a procedat altfel, divanul convocîndu-se abia la sfîrșitul

lunii martie 1855. Pentru început, lui i s-a încredințat misiunea de a avansa propuneri în vederea reglementării situației financiare grave în care se afla vistieria Munteniei.

Lipsa unei instituții reprezentative, care să oglindească starea de lucruri din țară și să reflecte sentimentele opiniei publice, l-a îndemnat pe domn să caute alte posibilități de informare, cît de cît exacte.

Barbu Știrbei a considerat că printre metodele de guvernare care se impuneau în atari condiții era și aceea a efectuării de inspecții în provincie, examinînd direct cum se îndeplineau poruncile sale. „Vizitele anuale pe care mi-am propus să le efectuez în toate județele — nota el — constituie corolarul indispensabil al măsurilor întreprinse pentru a revizui administrația și a da activității din sectoarele vieții publice acel impuls care caracterizează guvernul central" și continua afirmînd „Vizita mea în fiecare localitate nu constituie un simplu act de prezență, ci o sarcină laborioasă. Culegînd toate informațiile, constatînd eu însumi cum se aplică diferitele măsuri, acordînd o deosebită atenție examinării tuturor județelor, îmi formez o idee clară asupra gradului în care a pătruns în fiecare localitate spiritul noii administrații; după aceea, înconjurîndu-mă de toți funcționarii din județ, le prezint un tablou exact, dovedindu-le prin aceasta că nimic nu scapă vigilenței mele".

Un prim turneu a avut loc în Oltenia — considerată ca punctul fierbinte de unde putea să izbucnească o nouă revoltă —, fiind întrerupt datorită evenimentelor din București, din august 1850, cînd s-a declanșat așa-zisa insurecție. Barbu Știrbei a revenit asupra planurilor anterioare în anul următor și, în lunile iulie-octombrie 1851, a trecut în revistă toate județele.

Despre rezultatele acestor anchete se înregistra la începutul lunii noiembrie 1851 : „Sînt fericit de a fi putut constata anul acesta un real progres în activitatea diverselor servicii în general ; abuzurile s-au diminuat ; funcționarii încep, în sfîrșit, să-și ia sarcina în serios și să se convingă că trebuie să se rupă definitiv de trecut ; branșele administrației își desfășoară activitatea mai susținut și mai regulat, iar siguranța internă a găsit o nouă garanție în formarea jandarmeriei și a grănicerilor, a căror organizare continuă cu o solicitudine deosebită ; pretutindeni am întîlnit un calm deosebit și o ordine perfectă ; [...] în fine, am constatat cu satisfacție că agricultorii și negustorii și-au recăpătat curajul și încep să privească cu încredere viitorul". Ca o consecință, probabil, a deficiențelor constatate pe teren, s-a reorganizat sfatul cu atribuții judecătorești pentru cazuri de mică însemnătate și neînțelegeri între proprietari și clăcași ; el era alcătuit din pîrcălab, un reprezentant al proprietarului de pămînt și doi sau patru „deputați" aleși dintre țăranii fruntași.

Îngrădit în libertatea de a decide de către puternicii Europei de est, hărțuit de opoziția boierească, temător față de spiritul revoluționarilor din emigrație, Barbu Știrbei a promovat o politică internă ce se voia autoritară și în același timp reformatoare.

Țelul guvernării sale se înfățișează cercetătorului cu destulă claritate în corespondența cu Grigore Ghica, domnul Moldovei, căruia îi mărturisea, la 28 iunie/10 iulie 1850 „este de datoria noastră, înaintea contemporanilor noștri, înaintea istoriei și înaintea conștiinței noastre, să menținem așa cum sînt rămășițele ce rămîn încă țării din vechile ei privilegii și să transmitem neatins urmașilor noștri moștenirea pe care am primit-o".

Jaques Ancel, profesor la *Collège Chaptal*, specialist recunoscut în „problema orientală", observa asupra regimului politic din Țara Românească dinaintea „războiului Crimeii" : „În principate reacțiunea nu a fost totuși completă. Noii principi nu erau ostili aspirațiilor poporului lor. În Valahia, Barbu Știrbei, care își petrecuse tinerețea la Paris [...], a încercat să-și constituie instrumentele de emancipare care-i lipseau, o armată (grăniceri și jandarmi), mijloace financiare (reducerea datoriei publice și impunerea claselor privilegiate), o instrucție națională (învățămîntul în românește), pactul social (legea din 1851 făcea din clăcaș un fermier). [...] însă cei doi [...] s-au izbit de ostilitatea rușilor și au trebuit să se retragă la Viena (1853)".

O examinare lucidă a faptelor domnului nu va trece cu siguranță peste calitățile personale, cultura bogată, aptitudinile de administrator și legislator, argumente îndestulătoare pentru a situa pe Barbu Știrbei alături de constructorii României moderne, care îi datorează numeroase dintre reformele ei instituționale. Afirmația, ce nu vine în contradicție atît cu apartenența politică a persoanei la curentul conservator, cît și cu poziția sa socială, este susținută prin probe materiale, prin împliniri despre care respectarea adevărului istoric cere să se amintească.

2. REALIZĂRI ÎN DOMENIILE SOCIAL, ECONOMIC, INSTITUȚIONAL ȘI EDILITAR

Barbu Știrbei, venit la putere după o convulsie politico-socială, s-a simțit dator să încerce o nouă reglementare a raporturilor dintre stăpînii de pămînturi și țărani în spiritul celor convenite în Regulamentul Organic, dar în sensul ușurării obligațiilor contractate de forța productivă.

O comisie de boieri, în frunte cu Apostol Arsachi și compusă din Constantin Ghica, Alecu Filipescu-Vulpe, Constantin Cantacuzino, Barbu Catargiu, Gheorghe Otetelișanu, Alexandru Ghica-Barbă Roșie, a primit dispoziția de a depista căile de ieșire din criza proprietății. Concluziile anchetei echipei conservatoare asupra relațiilor agrare s-au reflectat parțial în legea din 1851. Se dădea țăranilor putința

de a opta între o învoială cu „proprietarul" pe o perioadă de cinci ani și strămutarea pe altă moșie la achitarea tuturor sarcinilor asumate anterior. Stăpînul de moșie beneficia de privilegiul de a respinge contractele persoanelor indezirabile. Dijma se convertea în muncă, stabilindu-se ca „chiriașii" — cum erau numiți țăranii clăcași — să presteze anual 22 de zile, în timpul muncilor agricole hrana asigurîndu-se de boier. Clăcașii se vedeau obligați să dea dijmă 1/10 din produsele cerealiere și 1/5 din fîn. Totodată, plugarii erau scutiți de plocoane, iar munca lor nu putea să fie închiriată. Lor li se recunoșteau drepturile de a folosi pădurea și calitatea ca, în absența proprietarului, să procedeze la dijmuire, împreună cu preoții și fruntașii satului. În acord cu ceea ce profesorul Vasile Maciu identifica drept „calea engleză" de trecere de la posesiunea feudală la proprietatea capitalistă în lumea satelor, legea, rămasă în vigoare pînă în 1864, consolida poziția stăpînului de pămînt și aducea clarificări în stabilirea contractelor dintre acesta și țărani.

În pofida conținutului lor restrîns, reglementările vădeau o anume preocupare pentru întărirea gospodăriilor mici și mijlocii, mărindu-se suprafețele cedate pentru creșterea animalelor. „În multe alte privințe — consemna A. D. Xenopol — această lege conține un progres asupra trecutului, precum în regularea modului cum trebuie să fie formate alcătuirile de bună voie pentru locul de hrană trebuitor peste

numărul de cinci vite prevăzut prin lege, prin care măsură se depărta arbitrarul tocmai în partea cea mai delicată a daravelilor țărănești. [...] Este de netăgăduit că legea lui Știrbei ținea mai bine seamă de nevoile țăranului și îl lua sub a ei ocrotire într-un chip mai întreg de cum o făcea Regulamentul organic și că este deci un pas înainte făcut către regularea mai dreaptă a raporturilor între ambele clase". Și în tradiția populară se păstrau încă la începutul secolului al XX-lea, așa cum proba P. Danilescu, amintiri relativ pozitive despre administrația lui Știrbei. „Cînd a venit la domnie — grăia una din mărturiile transmise din generație în generație — a dat întîi codice de legi stabilind cîte zile să lucreze țăranul la arendaș, în tot timpul verii și al toamnei. [...] A dat ordin ca să se măsoare sătenilor locuri de casă în sate, cîte 20 de stînjeni pătrați de fiecare cap de familie".

Printre urmările benefice ale politicii agrare domnești se înregistrează sporirea producției pentru piață, în special a celei rezervate exportului de grîne și vite, la articolul din urmă veniturile dobîndite din desfaceri peste hotare crescînd între 1850—1855 de la 7,75 milioane lei la 29,27 milioane lei.

Barbu Știrbei s-a preocupat ca țărănimea, care reprezenta clasa socială cea mai numeroasă din Țara Românească și cea mai împovărată de obligații către stat, să fie permanent în atenția și sub supravegherea guvernului și a administrației locale pentru a preîntîmpina

o eventuală izbucnire de nemulțumire. În 1850, mai multe comisii au fost îndreptate să facă sondaje în mediul rural, cu chestionarul : dacă li s-au achitat produsele rechiziționate de armatele rusă și otomană de ocupație ? dacă se respectau normele privitoare la întreținerea drumurilor ? dacă supunerea față de legi era urmărită de toate părțile ?

Conștientă de legitimitatea revendicărilor ei sociale și de potențialul politic pe care îl reprezenta, obștea țărănească nu s-a mulțumit cu firavele concesii ale puterii centrale, afirmîndu-și în diverse împrejurări voința de înnoire a raporturilor agrare. Revolte au avut loc în județele Ialomița, Ilfov, Vlașca, Teleorman și mai ales în Romanați, Dolj și Mehedinți, unele fiind înăbușite de trupele de ocupație. Pentru judecarea răzvrătiților, caimacamul Constantin Cantacuzino a instituit din 18/30 aprilie 1849 o „Înaltă curte criminalicească", a cărei activitate a fost suspendată de Barbu Știrbei, la puțină vreme după numirea în fruntea principatului, pentru a liniști spiritele.

În sfera industriei și comerțului, respectîndu-se prevederile convenției de la Balta Liman, au fost aduse modificări articolelor regulamentare referitoare la patente. Drept rezultat, s-a convenit că patenta se socotește pe industrie și pe negoț, iar nu pe persoană : „deci toți aceia care vor unelti vreo industrie sau meserie, sau vor face vreun negoț în cuprinsul acestui principat, sînt supuși a lua patentă

fără osebire de condiție. Exploatația pămîntului, proprietatea sa, povernele, fabricile dupe dînsa și vînzarea a cîte provin din acea exploatație dupe a sa proprietate, nu se socotesc comerț, și firește că dreptul de patentă nu se atinge de aceia".

Modernizări s-au operat și în materie de jurisdicție (Codul penal și de procedură penală). În 1850 s-a hotărît intrarea în vigoare a *„Codicei criminalicească și a procedurii ei"*, întocmită în 1841 cu multe împrumuturi din codul francez de instrucție criminală din 1808, despre care s-a amintit anterior. Noua reglementare penală, arăta I. C. Filitti, s-a inspirat „evident de modele apusene, dar ținînd seamă de obiceiul pămîntului".

S-a procedat la o selecționare mai atentă a magistraților, exercitîndu-se supraveghere neîntreruptă a activității lor. Dîndu-se curs unor reclamații, s-a adoptat conduita ca sentințele judecătorești să fie executate în anul pronunțării lor ; treptat s-au rezolvat majoritatea celor peste 65 000 de dosare aflate în anchetă la începutul domniei.

Cu cîteva luni înainte de părăsirea tronului, la 8/20 februarie 1856, principele promulga și desființarea robiei în Țara Românească, prin despăgubirea proprietarilor cu cîte 10 galbeni de fiecare țigan eliberat.

Modificări pozitive s-au produs și în administrarea finanțelor statului, ajunse într-o stare deplorabilă în 1848—1849. La accentuarea debaclului financiar contribuise și ocupația străi-

nă ; „Fără îndoială, aveți mari dificultăți financiare, dar dumneavoastră stați pe roze dacă le comparați cu ale mele. — comunica Barbu Știrbei colegului din Moldova la 23 august/4 septembrie 1849 —. Ce pot face în situația unui deficit copleșitor de 14 milioane și sub povara unui buget extraordinar care depășește cu mult bugetul normal ! Vă repet, doar providența poate îndrepta această situație îngrozitoare".

În realitate, în momentul preluării frînelor puterii, datoriile Țării Românești se cifrau la 16 milioane lei ; singură Rusia țaristă reclama pînă în 1858 plata a 5 milioane lei.

Printre mijloacele la care s-a apelat pentru plata datoriilor s-au numărat : în 1850, o nouă arendare a pămînturilor mănăstirilor neînchinate și a celor episcopale, apelul la un sfert din veniturile mănăstirilor închinate etc. La un moment dat s-a zvonit că s-ar recurge la confiscarea averilor emigranților, învinuiți de provocarea unui deficit de 1 milion lei.

Grație unei politici fiscale rezolute, datoria publică scăzuse în 1851 la 8 milioane lei, iar în 1853 la 1 milion lei. Folosirea chibzuită a veniturilor a dat în 1852 un buget excedentar de jumătate de milion de lei, deși în 1849—1850 fusese o epidemie care redusese la jumătate șeptelul. La capătul a patru ani de guvernare, „casele comunale" aveau 3 000 000 de lei, „Casa centrală bisericească" 6 000 000 de lei (3 de la mănăstirile de țară, 2 de la episcopii),

„Casa școlilor“ aproape 2 000 000 de lei, a podurilor și șoselelor 3 000 000 de lei etc.

Evoluția tonică a situației financiare a fost întreruptă în 1853, odată cu izbucnirea „războiului Crimeii“ și cu apariția trupelor de ocupație. Doar într-un an, pînă în septembrie 1854, din cauza cheltuielilor de întreținere a marilor unități combatante, datoria publică urcase la aproximativ 15 milioane lei, ca în ianuarie 1856 să atingă 26 milioane lei. Încercările de soluționare a deficitului cu mijloace proprii, adică tot din veniturile contribuabililor români, prin crearea de noi impozite, cunoscute sub numele de zecimi de capitație pe dorobanți și grăniceri, pentru drumuri, au dat greș. Autoritatea de stat a căutat să stingă datoria care apăsa pe umerii țării pe altă cale, prin înființarea unei bănci naționale cu ajutorul capitalului străin.

Anterior, prin 1850, se purtaseră discuții cu un grup de bancheri austrieci, în spatele cărora se afla guvernul prusian, ce dorea să se infiltreze în Europa de sud-est. Propunerile avansate nu conveneau, deoarece banca ar fi scăpat cu totul controlului ocîrmuirii.

Cîțiva ani mai tîrziu, în 1856, s-a mai făcut o încercare asemănătoare, angajîndu-se negocieri, din păcate sterile, cu un capitalist austriac pentru înființarea unei bănci naționale.

Reformelor din domeniile economic, juridic, fiscal, li s-au alăturat cele din branșa comunicațiilor și transporturilor, cu efecte binefăcătoare pentru dezvoltarea pieții interne, răs-

pîndirea producției de mărfuri, facilitarea exportului și comerțului de tranzit. S-au intensificat eforturile pentru asigurarea unei legături rapide între Serbia, Țara Românească și Moldova; cu asistență tehnică austriacă, în anul 1854 au început lucrările la liniile de telegraf electric București-Giurgiu-Rusciuk și București-Ploiești-Brașov. În anul următor, la 10/22 martie, a avut loc inaugurarea liniei telegrafice București-Giurgiu; peste cîteva luni s-au dat în funcțiune liniile telegrafice București-Brașov și București-Brăila, iar în octombrie 1855, prin inaugurarea segmentului Brăila-Galați, s-au racordat sistemele telegrafice ale Țării Românești și Moldovei. Sub impulsul lui Barbu Știrbei, s-a stabilit o legătură directă între Turnu Severin și Focșani prin care punea în conexiune rețelele telegrafice sîrbești, muntene și moldovene. O altă linie de telegraf electric a fost realizată după 1854, între București și Predeal, la construcția ei contribuind și militarii austrieci interesați în stabilirea unei comunicații rapide cu Viena.

Căile rutiere au constituit un alt capitol pe agenda de lucru a domnului. Importanța lor pentru propășirea comerțului, a vieții economice în general, apărea cu pregnanță și era subliniată de intrarea în vigoare a convenției vamale dintre Țara Românească și Moldova din 1846. De aceea, s-a adoptat decizia întocmirii unei „legiuiri pentru lucrarea șoselelor și a podurilor din principat", în care să se stabilească, pe noi baze, îndatoririle cetățenilor în această

privință. Lua ființă și o *direcție centrală pentru lucrările publice,* care „va aduna științele trebuincioase, va pune la cale ridicarea planurilor, alcătuirea devizelor, pregătirea și desăvîrșita lucrare a proectelor". În ceea ce privește sarcinile ce reveneau cetățenilor țării, se anula obligația celor 6 zile de muncă la drumuri, în locul lor înființîndu-se o taxă în bani. Proprietarii moșiilor pe care le străbăteau drumurile erau obligați să achite 1/3 din totalul ce revenea pentru întreținerea căilor rutiere. În afara comunicației Turnu Severin, Craiova, Slatina, Pitești, București, Ploiești, Buzău, Rîmnicu Sărat pînă la Focșani, s-a trecut și la amenajarea șoselei București-Predeal.

Barbu Știrbei a înțeles și necesitatea creării unei rețele feroviare. El susținea, în decembrie 1855, că „mi se pare de neapărată trebuință ca pentru drumul de fier să întreprindă guvernul îndată prin inginer special, deprins și cercat în acele lucrări, studiul pregătitor al liniei drumului de la Vîrciorova prin Craiova și București, la Dunăre la punctul ce se va găsi mai priincios de unde drumul de fier să se prelungească pînă la un punct al Mării Negre". S-au stabilit contacte cu firma lui Maximilian Haber din München ; pentru a urgenta acțiunea, domnul a prezentat divanului legea căilor ferate și a exproprierilor presupuse de aplicarea ei. Totuși, acest plan ce viza construirea unui drum de fier de la Orșova spre Moldova, din care avea să se desprindă o linie secundară prin Cernavodă spre Constanța, nu s-a finali-

zat atît din cauza condițiilor politice nefavorabile, cît și a pretențiilor exagerate ale întreprinzătorului : concesiunea era cerută pe 99 de ani, guvernul fiind obligat să cedeze în plus monopolurile construcției de noi căi rutiere, al exploatării resurselor minerale descoperite cu acest prilej, arendarea a 40 de păduri mănăstirești, scutirea de vamă a întregului material rulant necesar și impunerea celui mai ridicat tarif de transport din Europa, garantarea investițiilor din visteria publică etc.

Om cu un respect vădit pentru carte, Barbu Știrbei s-a preocupat îndeaproape de învățămînt, socotind reorganizarea lui ca „indispensabilă" satisfacerii nevoii imperioase de cadre.

La venirea în țară el nu mai găsise în funcțiune decît cîteva pensioane de limbă franceză, precum cele ale lui Gianelloni, Grandpré, Malanotti iar în limba română, școala de fete patronată, încă de la înființare — din 1843 —, de către soția sa, Elisabeta Știrbei, și cea de băieți, condusă de Mitilineu. Din acest motiv, Barbu Știrbei se exprima în scris, la 13/25 aprilie 1850, că „instrucția publică trebuie adaptată nevoilor populației, dar să nu aibă exclusiv în vedere interesul cîtorva familii privilegiate ; în consecință, ea trebuie să fie națională, să răspundă interesului diferitelor clase și să păstreze tradiția".

Legea intitulată „Noua programă de învățămînt", promulgată la 21 octombrie / 2 noiembrie 1850, s-a bazat pe datele cuprinse în raportul Eforiei școlilor, semnat de Petre Poe-

naru, Simion Marcovici și Constantin Brăiloiu, înaintat domnului la 27 septembrie / 9 octombrie 1850. În ea se prevedea reintroducerea limbii române ca limbă de predare, reparîndu-se astfel una din greșelile lui Gheorghe Bibescu, ce dăduse o puternică lovitură învățămîntului secundar prin înființarea unui colegiu francez la București.

Pe baza respectivei legi s-au înființat școli primare — cu durata cursurilor de 4 ani —, dispuse în fiecare reședință de județ, iar în capitală, în fiecare „culoare" (sector). Manualele trebuiau să cuprindă lecții de istorie a patriei, economie, fizică și matematică. Școlile secundare — cu durata cursurilor de 6 ani — aveau limba de predare română, dar se garantau și studierea limbilor latină, germană, franceză, greacă, turcă și rusă, precum și predarea unor cursuri de arhitectură, mecanică, fizică și chimie. După absolvirea treptei secundare, exista posibilitatea frecventării „cursurilor complimentare de științe" cu o durată de 3 ani, adică a geodeziei, arhitecturii, dreptului, limbilor rusă și turcă, absolvenții avînd posibilitatea să ocupe posturi de funcționari de stat, judecători, avocați, hotarnici sau funcționari la carantine. În 1850, pe lîngă *Direcția centrală a lucrărilor publice,* la București a început să funcționeze *Școala munteană de poduri și șosele,* iar în anul următor *Școala de arte și meserii de la Pantelimon,* cu ateliere dotate cu utilaje pentru construcția și repararea uneltelor agricole.

Către mijlocul anului 1853 își reluaseră activitatea 24 de școli primare, 1 gimnaziu al statului și 134 de școli particulare, multe din ele subvenționate prin buget, cu obligativitatea studierii limbii române după manuale editate în țară.

Învățământul medical a beneficiat, din 1853, de *Școala de mică chirurgie,* de pe lîngă Spitalul Filantropia din București, fondată din inițiativa doctorului Gheorghe Polizu, iar din decembrie 1855, de *Școala de mică chirurgie* de pe lîngă Spitalul militar de la Mihai Vodă, condusă de doctorul Carol Davila. Prin unificarea celor două în 1856, a luat ființă *Școala națională de chirurgie și farmacie,* precursoare a *Facultății de medicină.*

Dezvoltarea telecomunicațiilor, prin crearea rețelei de telegraf electric, a reclamat pregătirea cadrelor necesare manipulării aparaturii. Din noiembrie 1855, a funcționat la București *Școala tehnică de telegrafie.*

Nu toate inițiativele lui Barbu Știrbei în domeniul învățământului au fost încununate de succes, printre nereușite înscriindu-se și încercarea de constituire a unui conservator de muzică.

Greutățile întîmpinate în organizarea învățămîntului superior național l-au determinat pe vodă să apeleze la trimiterea de bursieri la universități de renume din centrele culturale europene. Printre cei care și-au efectuat studiile în străinătate din bunăvoința domnului Țării Românești s-au aflat personalități ale cul-

turii și științei românești sau oameni politici și militari de seamă. Sînt de amintit : Gheorghe Tătărescu, Theodor Aman, Titu Maiorescu, Petre Alexandrescu, Petre Mateescu, doctorul Alexandru Simion Marcovici, P. S. Aurelian, Vasile Boerescu, Constantin Barozzi, Ioan Cotruț, Gheorghe Slăniceanu etc.

Împrejurările politice nefavorabile pentru principatele române din timpul „războiului Crimeii" s-au repercutat și asupra bunului mers al învățămîntului primar. Din anii 1854—1856 datează însă o hotărîre privitoare la redeschiderea școlilor sătești, sigilate ca urmare a activității revoluționare desfășurate de mulți dintre învățători în 1848.

Dornic să sporească veniturile visteriei pe seama activităților productive, guvernul a stimulat și încurajat comerțul și industria manufacturieră. Treptat, în industrie au început să fie introduse mașinile puse în mișcare de forța aburului : s-a înființat o fabrică de paste făinoase în Brăila în 1850, s-au dat în funcțiune moara cu valțuri a lui G. Assan și fabrica de cărămidă a serdarului Filipescu, ambele în București, în 1853 și, respectiv, 1855. Pe lîngă amintitele întreprinderi, existau în capitală atelierul „Daniel Wolf", un stabiliment de recondiționat unelte agricole, o fabrică de conserve, iar în județul Dîmbovița, la Dragomirești, se producea postav pe proprietățile lui Nicolae Băleanu.

Cam din aceeași perioadă datează și tentative de organizare a lucrătorilor în asociații de aju-

tor, precum cea a calfelor de șepcari din București, îngăduită de autoritate în decembrie 1855.

Sporirea și diversificarea tot mai accentuată a producției agrare și manufacturiere și-au găsit expresie și în participarea Țării Românești și a Moldovei, în premieră, la Expoziția universală de industrie și comerț de la Londra din 1851. Mărfurile românești se căutau pe piețele Imperiului otoman, Austriei, Franței, Angliei, Prusiei.

Progresele înregistrate în economie, „revoluția demografică", adaptarea instituțiilor de stat la cerințele unei vieți moderne au provocat schimbări semnificative în viața localităților urbane, a căror pondere a înregistrat un salt vizibil; localitățile Calafat și Turnu Severin au fost ridicate la rangul de oraș ca și Călărașii, numiți, pînă în jurul anului 1900, Știrbei. Domnia a venit în întîmpinarea unor nevoi reclamate de buna desfășurare a traiului orășenesc, de adaptare a lui la solicitările timpului, la noile pretenții ale categoriilor din vîrful și de la mijlocul piramidei sociale.

În centrul preocupărilor edilitare se afla capitala, oraș ce căpăta tot mai mult aspectul unui centru rezidențial modern, cel puțin în perimetrul său aristocratic. Artere ca Podul Beilicului (Știrbei Vodă) au fost pavate cu piatră, s-a introdus iluminatul cu gaz în 1856, s-a construit un pod peste Dîmbovița, s-a desăvîrșit parcul Cișmigiu. Comisia însărcinată cu înfrumusețarea Bucureștilor a supervizat lu-

crările de întreținere a șoselei Kiselev și a parcului Cișmigiu.

Clădiri primitoare ca „Hôtel de France", „Hotel zur Stadt Wien", „Hôtel de Londres", „Otel St. Petersburg" au înlocuit micile și neprimitoarele hanuri. Zona centrală a capitalei s-a populat cu localuri destinate să satisfacă capriciile modei : croitorii, frizerii, florării, ateliere de opticieni, școli de dans. Arhitecți străini, precum Juliu Villacrose sau Tilloye, au proiectat cochetele vile ale familiilor înstărite, localurile publice etc.

Deschiderea Teatrului Național, la 31 decembrie 1852 / 12 ianuarie 1853 a adăugat un element de ținută artistică peisajului citadin.

Și în provincie se transforma, mai puțin spectaculos, fața vechilor tîrguri românești. La Craiova, încă din 1850, s-au angajat tratative pentru concesionarea iluminării cu felinare a străzilor. În 1852 se anunța chiar un „program" de funcționare a acestora, ele urmînd să fie aprinse „doar în nopțile [...] întunecoase". Urbea olteană, înzestrată cu un parc ce impresionează și astăzi, ajunsese la o populație de 20 000 oameni.

La Brăila — unde locuiau peste 15 000 de oameni — port dunărean al principatului, vital pentru comerțul extern, au continuat amenajările începute sub Bibescu Vodă de modernizare a cheiurilor.

Dezvoltarea orașului Giurgiu, considerat și portul Bucureștilor, cu o populație de peste 10 000 de locuitori, a stat permanent în aten-

ția domniei. Pentru a înlesni o legătură rapidă a persoanelor și a corespondenței între București și Giurgiu s-a modernizat șoseaua ce le unea și s-au inaugurat curse regulate de poștă și diligență. La rîndul său, portul a fost reamenajat pe criterii de rentabilitate.

La Rîmnicu Vîlcea — situat în apropierea mănăstirii Bistrița, reședința de vară a domnului — s-a aranjat o frumoasă grădină (Zăvoiul) și s-au modernizat principalele artere de circulație.

3. CONSOLIDAREA ȘI MODERNIZAREA PUTERII ARMATE

Datînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, demersul pentru revitalizarea armatei și așezarea ei pe baze naționale s-a accentuat în timpul revoluției conduse de Tudor Vladimirescu, cînd reînviase „prima oștire românească, cu comandir românesc și cu scop românesc". În deceniile trei și patru ale secolului trecut au apărut noi proiecte și s-au adoptat măsuri de modernizare a armatei pe cît posibil „în legătură cu cele mai vechi, mai bune și mai solide tradiții ale țării însăși" : Grigore Băleanu revendica, într-un memoriu din 10/22 aprilie 1821, „o oaste pămînteană, ca să se împotrivească și să respingă orice încercare lacomă care din altă parte ar îndrăzni să tulbure liniștea și suveranitatea acestei provincii între hotarele ei și să atingă un fir de păr din integritatea ei" ; boierul Ionică Tăutul

solicita înființarea unui corp militar pentru „paza marginilor și înlăuntrul locului“ ; Simion Marcovici propunea organizarea unei forțe capabile de „a apăra patria de orice primejdie“, iar în 1824 „cărvunarii“ moldoveni solicitau Porții o miliție națională permanentă. În concluzie, cele mai luminate minți din rîndul conducătorilor politici români aveau în vedere, înainte de elaborarea Regulamentului organic, constituirea unei armate cu dublă funcție (internă și externă), care să reintroducă pe români ca prezență militară în Europa de sud-est, să sprijine unirea și cîștigarea neatîrnării. Că acesta a fost sensul celor mai importante proiecte cu caracter militar o demonstrează, în principal, reținerea și adversitatea cu care imperiile din această zonă a continentului au privit renașterea deplină și atotcuprinzătoare a instituțiilor noastre ostășești.

Imperiul otoman, slăbit de pe urma războiului cu Rusia din anii 1828—1829 — la care au participat și unități de panduri —, a acceptat de nevoie revendicarea privitoare la organizarea „miliției naționale“, în Actul adițional și dezvoltător al articolului 5 din tratatul de pace semnat la Adrianopol la 2/14 septembrie 1829. Se prevedea că „pentru slujba carantinelor și pentru privegherea siguritățiі hotarelor, și pentru păzirea bunei orînduieli în orașe și cîmpenie, precum și pentru împlinirea și a reglementurilor, ocîrmuirea fiecărui principat va putea ține cea mai neapărat trebuincioasă sumă de paznici înarmați pentru toate aceste slujbe“.

Dar generalul Pavel Kiselev atrăgea atenția la 12/24 octombrie 1830 că „este de dorit ca reformele să se îndeplinească sub privigherea [...] cîrmuirei rusești. Această măsură de precauțiune [...] va ajuta la întemeierea organizației miliției care, fără prezența și exemplul ostașilor noștri, poate să nu ajungă scopul înființării sale". El exprima dorința marilor puteri vecine de a da sistemului militar ce se înfiripa în principate misiuni restrînse doar la serviciul secundar de graniță și poliție.

Cererile legitime ale grupărilor politice din principate, înscrise și în documentele diplomatice semnate între Rusia și Imperiul otoman, au fost traduse parțial în 1830 în acte interne cu caracter normativ, purtînd titulatura de *„Regulament ostășesc pentru miliția pămîntească a Principatului Valahiei"* și *„Regulamentul pentru miliția națională a Moldovei"*.

„Formăluirea miliției a pricinuit o mare bucurie la tot omul în a cărui vine circulează sînge românesc", sublinia un editorial al „Albinei românești". La distanță de un veac de evenimentele sus-menționate, Nicolae Iorga remarca : „Alcătuirea unei oștiri românești nu a fost o simplă măsură administrativă sau politică. Ea a ieșit din însăși cerințele de acum o sută de ani ale sufletului românesc [...] Armata noastră e un act de voință al întregului popor și marea ei valoare morală vine de aici".

Sistemul militar era format din trupe permanente și teritoriale, ultimelor revenindu-le misiuni de pază a frontierelor și de poliție.

Structura permanentă cuprindea trei regimente mixte, fiecare alcătuit din 2 batalioane și 2 escadroane în București, Giurgiu — Regimentul 1, Ploiești, Focșani-Regimentul 2, Craiova și Calafat — Regimentul 3, ale căror efective se ridicau la 4 673 de oameni, dintre care 3 516 infanteriști și 1 140 cavaleriști.

Dotarea armatei s-a făcut cu armament din import, infanteria fiind înzestrată cu puști cu cremene — neghintuite, cu încărcare pe la gura țevii — prevăzute cu baionetă, iar cavaleria cu pistoale — neghintuite, cu încărcare pe la gura țevii —, cîte două de luptător, săbii și lăncii de lemn cu vîrf de fier.

Ostașii proveneau din recruți primiți prin filiera Ministerului de Interne (bărbați în vîrstă de 20—30 de ani), prin „înscriere obștească" dintre birnicii cu pămînt și pe calea voluntariatului. Ei rămîneau sub arme timp de 6 ani; familiile lor se bucurau de scutiri de impozite, de capitație și orice fel de „angarale". Cadrele au fost alese dintre cetățenii cu rang nobiliar, gradele acordîndu-se aproape automat după categoria socială căreia îi aparțineau persoanele respective; din această cauză, pregătirea profesională a ofițerilor și subofițerilor a lăsat multă vreme de dorit.

Nevoile imediate și presante de instruire au impus adoptarea unor hotărîri cu caracter provizoriu în domeniul alcătuirii regulamentelor militare, apelîndu-se la traducerea unor instrumente de lucru strict necesare. S-au tălmăcit din limba rusă și s-au adaptat specificului ro-

mânesc *Partea a II-a a ostășescului regulament. Școala recruților pentru miliția prințipatului Țării Românești, Regulamentul ostășesc pentru miliția pământească a principatului Valahiei,* editat la 5/17 martie 1831, *Regulamentul ostășesc, partea II-a despărțirea a 5-a. Slujba de garnizon*", editat în anul 1832 și *Regulamentul pentru miliția națională a Moldovei*". Se impune constatarea că cele mai multe dintre regulamentele menționate erau la rîndul lor adaptări ale unor documente emanate în Franța, țara care în cursul războaielor lui Napoleon I acumulase o vastă experiență de luptă. Aspectele cuprinse în cadrul lor vizau instrucția de front, mînuirea armei, instrucția focului, exerciții în ordine strînsă și serviciul de garnizoană. Prin prevederile conținute, în multe puncte identice, regulamentele au contribuit la formarea unor structuri militare asemănătoare în Moldova și în Țara Românească, netezindu-se astfel calea pentru contopirea lor într-o singură instituție.

Sporirea efectivelor, îngrădită prin Regulamentul organic s-a realizat totuși și prin înființarea, între 1830—1848, a unor formațiuni teritoriale. Pentru paza graniței s-au constituit subunități de „potecași", la limitele de separație cu Austria și Moldova, și „cordonași" (pichetași), pe frontiera dunăreană, cu elemente recrutate din satele aflate pe o fîșie lată de 6 km în lungul graniței. Întreținerea lor era asigurată de localitățile din care se recruta, statul dotîndu-le cu armament.

În ceea ce privește organizarea trupelor de linie, în 1843 escadroanele de cavalerie au reintrat în compunerea regimentelor de infanterie, ca mai apoi să fie din nou separate ; fluctuațiile au durat pînă în 1856, cînd cavaleria a devenit definitiv o armă distinctă.

Elemente ale unei flotile de Dunăre și-au făcut apariția către 1845, reprezentate de șalupe însărcinate a „priveghia corăbiile și alte plutitoare care poposesc prin porturi pentru a se păzi buna rînduială".

Printre noutățile introduse după 1835 în armată se număra și înființarea suitei de ofițeri de ordonanță, a statului major (ștabului) domnesc, transformat ulterior în Administrația armatei (Dejurstva) cu trei secții (personal, comandament, administrație).

Gheorghe Bibescu s-a aplecat cu interes asupra sporirii forței de foc prin dotarea cu piese moderne de artilerie. La intervenția domnului, îndemnat cu insistență de ginerele său, Ioan Emanoil Florescu, s-au achiziționat din Turcia patru tunuri, de calibrul 4 (80 mm), neghintuite și cu încărcare pe la gura țevii, ce au format în 1846 o baterie sub comanda căpitanului Constantin Ciocîrlan.

Școlile ostășești de la Dudești (1838) și din Dealul Spirii de la cazarma „Alexandria" (1839) au înlesnit formarea primelor cadre naționale ale oștirii moderne. Referindu-se la progresele înregistrate prin introducerea școlilor respective, ziarul „România" releva : „N-ar putea crede cinevași că niște mîini vînoase ce în-

vîrtesc ca pe o pană armele cele mai grele ar fi în stare să ție condeiul cu atîta potrivire, încît să poată face dintîiași dată cele mai grele trăsuri ale literelor. Cu asemenea pătrunzătoare înțelegere nu este îndoială că acești soldați, urmînd la învățătură [...], în puțină vreme vor ajunge în stare a citi și a scri, ci și a așterne socotelile cele mai obișnuite".

O altă *școală ostășească,* de data aceasta pentru învățămîntul superior a început să funcționeze din 1847 în încăperile cazărmii „Sf. Gheorghe" (Malmaison) de pe malul Dîmboviței, sub comanda colonelului A. Banov ; durata cursurilor era de 2 ani, completate cu un stagiu de un an la trupă.

* *

Barbu Știrbei a ținut permanent la loc de frunte chestiunile care veneau în atingere cu organizarea armatei. Grija pentru soarta ei se încadra în strategia cu privire la direcțiile și prioritățile de modernizare a instituțiilor de stat.

Merită a fi evidențiat că domnul s-a numărat — alături de Grigore Ghica și revoluționarii din 1848—1849 —, printre cei mai ardenți susținători ai transformării miliției regulamentare într-un instrument militar cu misiuni defensiv-ofensive, pe care să-l folosească în împrejurări externe favorabile în scopuri naționale. Astfel, în cursul „războiului Crimeii" el a pledat pentru o participare efectivă a miliției la acțiunile de luptă purtate de Înalta

Poartă, Franța, Anglia și Sardinia, considerînd că prin tribut de sînge va obține avantaje diplomatice la masa tratativelor pentru cauza română.

Ca repercusiune a tendinței de lărgire a atribuțiilor inițiale ale miliției s-a produs și pe planul gîndirii militare o schimbare ușor de sesizat, exprimată prin regulamente și lucrări cu subiect de specialitate publicate în epocă. Majoritatea erau și „traduceri prelucrate" pentru a fi adaptate realităților din oștirea noastră. Au fost editate pe rînd *Planurile eczerciţiului de ploton de cavalerie,* București, 1851, *Instrucție pentru împușcarea în țintă,* București, 1852, „tradusă din rusește și adăogată" de căpitanul A. D. Macedonski, *Regulamentul ostășesc pentru frontul de cavlerie, Partea I. Școala recruților,* București, 1856, „tradusă și prelucrată în școala ostășească" de căpitanul Dimitrie Niculescu sau *Programul general. Școala de chirurgie* [București, 1855], pentru organizarea învățămîntului sanitar medical. Lucrări de genul *Krimeea sau campania oștirilor aliate la Sebastopol,* București, 1855, de Alexandru Pelimon, *Kurs elementar de istoria artei militare,* de colonel Ioan Voinescu I, exprimau dorința de a introduce în circuit și puncte de vedere românești față de marile evenimente internaționale sau față de probleme de referință ale artei militare. Însă, cea mai interesantă s-a dovedit cartea lui George Adrian, *Idee răpede despre răsbelul de partizani,* urmată *de Instrucțiuni asupra serviţiului de cam-*

panie și de un Manual de fortificațiune pasageră, publicată la Bruxelles, în 1853. Lucrarea lui George Adrian, cunoscut fruntaș al Partidei naționale, răspundea unor întrebări care au frămîntat opinia publică între 1848—1849, și merită o succintă prezentare. În paginile ei se valorifica, la nivelul concepției, experiența revoluționarilor români din anii 1848—1849, pusă în conexiune cu tradiția europeană a războiului popular.

Pe linia lui Nicolae Bălcescu, cel care reclamase o „reformă a organizării noastre oștășești, o reformă care să ne chezășuiască mai bine temeiuri la apărare", într-un sistem militar în care „tot românul, fără excepție, se naște cu datoria de a fi soldat al patriei, de la 20—60 ani", fostul comandant din oastea lui Avram Iancu preconiza constituirea unui sistem de apărare bazat pe principiul „națiunii armate".

Cu toate că a simțit din plin restricțiile impuse din partea puterilor „suzerană" și „protectoare" după 1848, Barbu Știrbei a perseverat în acțiunea de redimensionare a armatei. El a adoptat, în primul rînd, hotărîri cu privire la perfecționarea conducerii superioare a oștirii, pentru formarea unui cadru necesar aplicării în practică a reformelor pe care le preconiza. Domnul a înființat în 1849 un organism intitulat *Sfatul ostășesc* (toți ofițerii cu gradul de colonel aflați în serviciu în garnizoana București), cu întruniri săptămînale în care se dezbăteau problemele referitoare la starea armatei.

Statul major princiar (ştabul), transformat între timp în *Administraţia oştirii,* a fost lărgit sub Barbu Ştirbei cu o nouă secţie, cea a serviciului contabilităţii. Din 1856 *Administraţia oştirii* a luat denumirea de *Departamentul ostăşesc,* numit tot mai des în actele oficiale *Ministerul de Război.*

Transformările produse pe plan structural în armată în sensul profesionalizării, specializării şi autonomizării ca organism social cu un anume specific au determinat conducerea politică să înzestreze instituţia cu reglementări juridice adecvate. În timpul lui Ştirbei, mai precis în anul 1852, s-au pus bazele codului de justiţie militară, graţie căruia delictele oamenilor aflaţi sub arme au ieşit din competenţa instanţelor civile.

„*Condica penală ostăşească cu procedura ei*" era mult mai cuprinzătoare decît vechea legiuire. „Vinile" — nerespectarea legii — şi „crimele" — infracţiunile grave — înfăptuite împotriva disciplinei, datoriilor slujbei sau cele comise în afara cadrului militar erau sancţionate în funcţie de data săvîrşirii lor, în vreme de pace sau de război, avîndu-se în vedere dacă delictul fusese comis premeditat (cu precugetare), din culpă (din greşeală), nepremeditat (întîmplare) etc. Pedepsele prevăzute pentru infracţiunile menţionate se deosebeau după grade şi ranguri.

Codul militar promulgat în anul 1852 stabilea şi organele ce aveau sarcina de a aplica legea : *comisiile corecţionale permanente* — pe

lîngă statul major al fiecărui regiment și al fiecărei inspectorii din trupele teritoriale, *comisiile judecătorești permanente* — pentru abateri mai grave ; *sfatul de revizie,* cea mai înaltă instanță judecătorească militară, trebuia să verifice și să prezinte domnului spre aprobare sentințele primelor două organe și să pregătească proiecte de legi sau de îmbunătățire a așezămintelor juridice.

Două decrete promulgate în decembrie 1852 și februarie 1853 au dat naștere *comisiilor ostășești de județ,* formate din judecători civili, destinate anchetării soldaților din trupele teritoriale.

Anexa intitulată *Osebit supliment pentru starea de impresurare,* în mare proporție inspirată de legea franceză din 29 iulie / 9 august 1849 referitoare la starea de asediu, stabilea îndatoririle autorităților în cazurile de forță majoră.

Domnul a adoptat și un program de întărire a infanteriei, cavaleriei și artileriei. Inițiativele pe acest tărîm au întîmpinat însă greutăți din partea marilor puteri cu interese majore în această zonă a continentului. Făcîndu-se reflexul „îngrijorării" Vienei, generalul Johann B. A. Coronini protesta vehement în noiembrie 1854 : „de curînd am aflat, spre marea mea surprindere, că Alteța Voastră, cedînd probabil în fața unor insinuări străine de cabinetul domniei voastre, departe de a lăsa această chestiune în seama viitorului, sînteți pe punctul de a înfăptui o parte din proiectul sus-menționat și de a spori de îndată efectivele miliției cu cî-

teva batalioane noi [...] ; mă văd obligat să vă rog să binevoiți a opri acest curs și de a opri desăvîrșirea tuturor măsurilor a căror aplicare în practică a început deja sau urma să înceapă curînd, pentru a evita numeroasele inconveniente ce ar putea decurge din realizarea iminentă și prea rapidă a amintitei organizări".

Cu toate acestea, trecîndu-se peste adversitatea unor cercuri străine, s-a mărit efectivul aflat sub arme ; cavaleria a sporit pînă la 6 escadroane.

Artileria, considerată ca „un mijloc ce i se dă spre ținerea bunei orînduieli a instituțiilor și legilor prințipatului," a fost împărțită într-o baterie „pedestră" și un divizion de artilerie „călăreață".

În dotarea flotilei muntene se aflau, la începutul domniei lui Barbu Știrbei, trei șalupe canoniere cu vele și 18 caiace cărora li s-a adăugat, în 1850, și un cuter. Continuînd intențiile manifestate pînă atunci, de a repune puterea militară în rolul său de apărător al statului împotriva agresiunii externe, el a hotărît, la 5/17 iulie 1850, printr-o lege specială, reorganizarea flotilei. Marina s-a separat de trupele terestre și a format un corp cu o comandă aparte, subordonat „Inspectoratului graniței Dunării" ; bazele flotilei se găseau în porturile Brăila, Giurgiu, Turnu Severin, Calafat și Gura Ialomiței. Cele trei șalupe canoniere au fost dislocate în porturile Brăila, Giurgiu și Turnu Severin, unde traficul fluvial era mai intens.

După încheierea „războiului Crimeii", Rusia a înapoiat o parte din mijloacele de navigație ale flotei muntene, pe care le sechestrase în 1853, dar acestea arătau o stare de uzură avansată.

Cum amestecul extern se făcea simțit cu precădere în chestiunile pendinte de armata de linie, factorii naționali de conducere au avut la dispoziție un cîmp mai larg de inițiativă în organizarea și întărirea forțelor nepermanente. În cadrul dat, s-a acționat îndeosebi în direcția degrevării regimentelor permanente de obligațiile de ordine interioară și de menținere a cordonului de carantină impuse prin Regulamentul organic. Se întrevedea, dealtfel, și posibilitatea ca în caz de război trupele de linie să fie sprijinite în mod eficient de cele nepermanente.

În vara anului 1850, odată cu adoptarea legii *pentru organizarea dorobanților de județe* și a celei pentru *organizarea grănicerilor,* intențiile puterii centrale au prins viață. „Prin instituirea dorobanților de către Știrbei — spunea A. D. Xenopol — [...] nu au făcut decît a clădi mai departe pe temelia vechei constituiri a armatei române".

Dorobanții și grănicerii au primit uniforme, și steaguri proprii și au fost îndrituiți să depună jurămîntul militar. Din punctul de vedere al dreptului civil și penal, ei se găseau pe timpul executării serviciului sub incidența codului de justiție militară ; deși se conduceau după ordinele exprese ale Ministerului de Interne,

ţineau cu instrucţia şi dotarea de Ministerul de Război. Dorobanţii, trupe călări, au încadrat 17 escadroane — cîte unul de fiecare judeţ —, împărţite la rîndu-le în 2 inspectorii. Grănicerii s-au constituit în 5 batalioane a cîte patru companii fiecare — 3 pe frontiera Dunării şi 2 pe frontiera cu Austria — aflate în două mari grupări intitulate „Inspectoratul Dunării“ (219 pichete) şi „Inspectoratul munţilor“ (266 pichete).

Autorităţile judeţene au fost obligate din 1855 ca lunar să înainteze Ministerului de Război un raport privind situaţia încadrării celor licenţiaţi (lăsaţi la vatră) din unităţile de linie, din rîndul lor selecţionîndu-se o parte a cadrelor trupelor teritoriale.

În 1852, efectivele unităţilor nepermanente ajunseseră la 4 677 dorobanţi şi 7 838 grăniceri, adică în total la 12 515 oameni.

Îmbunătăţiri notabile se constată în instruirea trupei şi cadrelor. În porunca (ordinul) adresat oştirii în 1849 se menţionează : „se dă termen de 6 luni cu începere de la 1 noiembrie, ca toţi oberofiţerii fără osebire să se pregătească pentru examenul la care se vor cere desăvîrşita cunoştinţă a şcoalei recruţilor, exerciţiurilor de roată, batalion şi divizion (pentru cavalerie), slujbei de garnizon“. Merită subliniat efortul de a se generaliza promovarea în funcţii după pregătire şi aptitudini, peste privilegiile de origine şi titlurile boiereşti ; avansarea „pe viitor nu va mai fi bazată decît pe

meritul său". Din anul 1851 capitala a găzduit tabăra unui „batalion model". Inspecția la care a fost supusă această unitate, alături de subunitățile de artilerie din București, s-a încheiat cu constatarea că s-au găsit : „aceste două părți de oștire în desăvîrșită plăcută stare, la artilerie, despre vederea oamenilor și a cailor, despre curățenia îmbrăcămintei, muniției și trenului, despre evoluție ; mînuirea armelor, focul și practica dării la semn la batalionul de model aseminea despre cele mai sus privitoare pe seamă-i, arătăm a noastră mulțumire d-lui șef al oastei, ajutorului său, maiorului Lenz comandirul artileriei, maiorului comandirul batalionului, ofițerilor și tuturor de obște ostașilor din aceste două arme".

Pentru perfecționarea pregătirii artileristice s-a apelat în 1850 la guvernul prusian, reclamîndu-se detașarea unui ofițer avînd și „cunoștințele și practica pretinsă pentru arma geniului" pe o perioadă de cel puțin 6 ani.

Demersul pe lîngă Berlin ascundea și un interes politic, voindu-se să se forțeze monopolul puterilor „suzerană" și „protectoare" asupra raporturilor cu exteriorul într-o direcție politică ce să nu le alarmeze pe acestea. Consulul Franței, Eugène Poujade, comenta în mai 1853; „Prințului Știrbei se gîndește foarte mult să aibă ofițeri străini, capabili să dea o conducere bună și să formeze o școală de ofițeri de stat major [...] El nu îndrăznește să ceară Franței unde după expresia sa oamenii capabili mișună, de teamă să nu displacă, și cred

că el se va adresa Austriei sau mai curînd Prusiei".

În primăvara anului 1853 se ordona agentului diplomatic al Țării Românești de la Viena să recruteze un medic veterinar și un instructor pentru călărie pe o perioadă de trei sau cinci ani.

Pe plan intern a avut prioritate inițiativa de creare a unor școli pentru cadrele medii și superioare, începîndu-se cu cele destinate serviciului sanitar. Încă din octombrie 1850 se inaugura o mică școală de chirurgie pentru felceri și sanitari în clădirea de pe „Podul Calicilor" (Calea Rahovei). Francezul Appert, aflat în toamna anului 1851 într-o vizită în spitalul militar de la Mihai Vodă, nota : „Cîțiva băieți sînt la spital pentru a învăța să lase sînge, să panseze bolnavii. Vor deveni prin urmare infirmieri foarte pricepuți și capabili".

În 1853 Barbu Știrbei l-a angajat pe Carol Davila, proaspăt licențiat în Franța, ca șef al spitalului militar de la Mihai Vodă și medic șef al armatei din Țara Românească. Acesta din urmă avea să semnaleze mai tîrziu că Barbu Știrbei „M-a onorat cu o atenție excepțională și mi-a vorbit pe-ndelete despre frumoasa și importanta misiune pe care o aveam s-o îndeplinesc în principat".

Carol Davila a propus fuzionarea *Școlii de mică chirurgie* de la Spitalul militar cu aceea de la Spitalul Filantropia. Proiectul de organizare, întocmit în toamna aceluiași an, prevedea ca instituția să funcționeze sub „formă de lițeu,

într-un intradins local, sub direcția militară, în care să se primească elevi interni pînă la numărul de una sută", pe o durată de 4 ani. *Școala de chirurgie* și-a deschis porțile la începutul lui decembrie 1855 în clădirea Spitalului Militar de la Mihai Vodă. În luna iulie 1857, la sugestia lui Carol Davila, s-au revăzut și reformulat programele de predare ; intitulată de-acum înainte *Școala națională de chirurgie și farmacie* ea avea să primească pentru început 110 elevi civili și militari. La capătul a 4 ani de studiu, absolvenții trebuiau să efectueze un stagiu de 3 ani ca subchirurgi la trupă sau spitale, după care primeau titlul de medici.

De asemenea, s-a reluat proiectul lui Gheorghe Bibescu privitor la o școală de ofițeri și prin două porunci din august 1849 s-a dispus pregătirea primelor examene de admitere. La 18 martie 1850 o comisie, în fruntea căreia se aflau coloneii Ioan Em. Florescu și I. Voinescu I și maiorii Salmen și Dimitrie Pavel, a audiat 200 de candidați între 11 și 14 ani doritori să urmeze cursurile acestei școli și a declarat admiși 24. Ulterior, s-a aprobat suplimentare a încă 10 locuri.

Festivitatea de deschidere a școlii s-a desfășurat în primăvara anului 1850, „Vestitorul românesc" menționînd : „Tinerimea ce va eși din această școală va aduce în rîndurile oștirii, pe lîngă sentimentele de jertfire de care este pătruns tot soldatul, și cunoștințele care vor fi podoaba miliției și prin care tot ofițerul nu numai că-și va putea îndeplini cu destoinicie

și bărbăție misia sa ostășească, dar încă va fi pregătit spre a putea îndeplini lucruri temeinice, de folos simțitor pentru patria noastră".

Programa de învățămînt, defalcată pe 5 ani, era orientată îndeosebi spre disciplinele tehnice și cu profil geodezic.

Elevii — între care se evidențiaseră Constantin Barozzi, Matei Vlădescu, Ion Popescu, Ioan Cotruț, Gheorghe Slăniceanu, Constantin Dimitrescu-Maican —, au dat o adevărată probă de capacitate participînd între 1854 — 1856 la activitatea comisiei austriece însărcinate să efectueze lucrările de triangulație și topografie necesare întocmirii hărții Țării Românești.

La 7/19 aprilie 1856, 26 de sublocotenenți au absolvit cursurile acestei instituții de învățămînt militar din Țara Românească. Manifestația dedicată evenimentului s-a bucurat de prezența lui Știrbei însoțit de miniștri și ofițeri munteni, cît și de Soliman Pașa, generalul Johann B. A. Coronini, consulul Franței, L. Béclard ș. a. „Avem nevoie — a arătat domnul — de ofițeri buni, îi vom găsi aici. Miliția are nevoie în mod special de oameni inteligenți și devotați, obișnuiți cu o disciplină severă și studii serioase, sînt fericit că le pot găsi la voi".

Cîțiva membri ai aristocrației muntene au frecventat și renumite academii și școli militare de peste hotare : George Știrbei, fiul cel mare al domnului, absolvent al Școlii corpului de cadeți din Prusia, în 1853, mai apoi trimis la Școala militară de la St. Cyr din Franța ; Mihai Ghica, fiul fostului ministru de război

Constantin Ghica, înscris la sfîrșitul anului 1853 în Corpul imperial al pajilor de la St. Petersburg, Alexandru, fiul lui Barbu Știrbei, admis în 1855 la Școala militară de la St. Cyr.

În conformitate cu decretele din anii 1851, 1853 și 1856 s-a reglementat și instruirea trupelor teritoriale, accentul căzînd pe antrenamentul soldaților, voit apropiat de acela al armatei permanente. De la sfîrșitul anului 1851, s-au convocat cîte 2—3 dorobanți din fiecare schimb pentru instruirea pe o perioadă de 4 luni, alăturîndu-li-se cîte un cavalerist din trupele de linie de fiecare județ. În vederea îmbunătățirii pregătirii ajutoarelor de comandanți, s-a procedat la încadrarea grupelor de la pichetele de grăniceri cu elemente alese din rîndul armatei active.

Totodată s-a acordat o atenție sporită instrucției focului, tragerilor la țintă, asimilării unor procedee de luptă călare cu arme albe.

Dorobanților li se cerea să cunoască, într-o instrucțiune din 1852, „mînuirea puștei și deprinderea tragerei la semn, alinierea dispărțirei, rapid, galop și carier [...], curățenie în muniție, arme și îmbrăcăminte, nelenivire la îndeplinirea slujbei, acestea fiind mai cu osebire calitățile însușite unui bun oștean ce-și simte misia sa".

Alături de organizare și instruire, dotarea trupelor cu material de luptă a preocupat în permanență autoritățile de la București. Pentru început, după 1848, s-a procedat la redis-

tribuirea armamentului mai vechi trupelor dezarmate cu prilejul intervenției străine.

Bateria de artilerie creată sub Gheorghe Bibescu, ale cărei piese fuseseră sechestrate de otomani în toamna anului 1848, a reprimit materialul avut pînă atunci în dotare. El a fost completat cu 4 tunuri din bronz (neghintuite, cu încărcare pe la gura țevii, calibru 80 mm) din arsenalul imperial otoman și alte 8 piese de același model întrunindu-se necesarul pentru formarea a două baterii.

Mărturisindu-și satisfacția pentru primirea acestor tunuri, domnul comunica seraschierului Mehmed Ali Pașa, la 5/17 octombrie 1850: „M-am grăbit să mă duc să le primesc în fruntea Statului major și a corpului de ofițeri ai miliției ca și a principalilor funcționari. Această zi a fost deosebit de frumoasă pentru mine, domnule, și îi voi păstra o amintire neștearsă; [...] tunurile și accesoriile lor, cum și ținuta lor ireproșabilă, au atras într-adevăr întreaga noastră admirație". Odată cu declanșarea „războiului Crimeii", cele două subunități au fost sechestrate de armata țaristă, participînd la asediile Hîrșovei, Măcinului, Silistrei.

Lipsuri importante se înregistrau și în armamentul de infanterie. Eugène Poujade, consulul general al Franței, informa în iulie 1851 că înaintea retragerii forțelor de ocupație „au fost distruse toate puștile și apoi au așteptat aproape un an să vină arme de la St. Petersburg".

Barbu Ştirbei a delegat la sfîrşitul lunii ianuarie 1851 pe maiorul R. A. de Borroczin să achiziţioneze din străinătate 3 000 de puşti şi 5 129 puşti muschetoane cu toate accesoriile lor, cît şi un număr oarecare de săbii de cavalerie. În ianuarie 1852 batalioanele erau dotate cu puşti cu percuţiune.

Comenzile au continuat să sosească în transporturi succesive din Belgia (Fabrica de la Liège), astfel în august 1852 se consemna recepţionarea unui nou lot de 1 800 de puşti. Un raport francez din aprilie 1853 despre situaţia financiară, militară şi administrativă a ţării făcea cunoscut Parisului că la acea dată toţi ostaşii armatei muntene erau „echipaţi după 1851 cu puşti cu capsule ; în ce priveşte puştile lor cu silex ele au servit pentru înarmarea grănicerilor".

Ca şi în cazul artileriei, materialul de luptă al trupelor de infanterie s-a descompletat cu prilejul „războiului Crimeii".

Cînd condiţiile politice i-au permis-o, şeful statului a acţionat pentru completarea golurilor din dotare. El a apelat în 1856 la Austria pentru achiziţionarea a 600 de „muschete" dintr-un model adoptat de armata habsburgică de puţin timp şi din care mai fuseseră procurate anterior 200 de bucăţi. Aproape în acelaşi timp a plecat în misiune şi maiorul Ioan Cornescu cu sarcina de a procura din Belgia, de la Liège, 2 000 de arme. „Miliţia valahă trage din Belgia armele sale — arăta publicaţia «Zimbrul» —,

care nu mai lasă nimic de dorit în privința bunătății și a eleganței lor".

După cum se desprinde dintr-o scrisoare adresată de Barbu Știrbei baronului de Zedlitz — agentul muntean de la Viena — pentru a obține aprobarea de tranzit a armelor prin Austria, maiorul I. Cornescu fusese trimis pentru a procura „o cantitate mică de arme împreună cu alte accesorii ce ne lipsesc pentru a completa armamentul miliției noastre în organizarea lor actuală". Comanda se referea la 1 415 de puști, 750 pistoale, 500 baionete, 150 de săbii și 7 milioane de capse.

Încercările de a spori materialul din înzestrarea flotilei prin comenzi în Rusia nu au fost încununate de succes. Pierderea unei părți din nave în vremea retragerii trupelor țarului Nicolae I din principat, în 1854, a agravat criza marinei. În 1855 organele de resort își propuneau totuși să achiziționeze o navă militară „pentru vizitarea liniei Dunării și a punctu-rilor, păstrarea bunei orînduieli din portul Brăilei, unde va fi staționat, și la ceasuri de neapărată nevoie să poată să transporteze de la un punct la altul comenzi ostășești, precum și alte obiecte de muniție".

Pe lîngă armele de foc, domnul s-a îngrijit să procure și arme albe, săbii în speță, pentru infanterie, cavalerie și artilerie ; astfel de comenzi au fost onorate de casele de comerț străine în 1852 și 1854.

Armata teritorială resimțea mult mai intens lipsa de mijloace de luptă. O parte din arma-

mentul ei provenea din depozitele trupelor permanente — puști cu cremene —, iar altă parte era procurat din Belgia. În 1851 s-au importat de acolo, prin intermediul misiunii maiorului R. A. de Borroczin, 5 100 de puști-muschetoane cu cremene iar din Austria 5 100 de săbii.

Muniția s-a procurat multă vreme din Rusia, Austria și Turcia. În iulie 1850, Barbu Știrbei intervenea pe lîngă Poartă pentru „cedarea a 4 204 oca de pulbere de pușcă și 773 de pulbere de tun" al cărei preț „va fi suportat de casieria miliției", întîmpinare urmată în octombrie același an de o cerere similară către Rusia. Se solicita facilitarea achiziționării din arsenalele imperiale a unei cantități de 450 funzi de pulbere de tun și a 5 124 ocale de pulbere de pușcă. Reprezentantul rus, A. O. Duhamel, a răspuns că țarul „este de părere că în toate problemele legate de munițiile de război, necesare serviciului miliției valahe, A. V. ar face mai bine să se adreseze direct guvernului otoman".

Bucureștii a apelat anul următor, în martie 1851, la o fabrică din Banat, pentru „confecționarea unei mici cantități de proiectile, grenade și cartușe pentru mitralii, care nu depășesc cantitatea de 150 quintale, și care nu pot fi procurate gata fabricate, ținîndu-se cont de faptul că aceste muniții trebuie în mod special adaptate calibrului artileriei noastre". La scurt timp, o nouă cerere se îndrepta către comandamentul militar austriac din Sibiu în vederea

cedării contra cost, a cantității anuale de 25 000 kilograme de pulbere. Recepționarea armelor cu capse, model belgian, a determinat orientarea importului de muniție în 1852 și 1856 către această țară.

Obstacolele întîmpinate de conducerea militară în ceea ce privește achiziționarea pulberii de război au impus adoptarea unui proiect de construire a unei fabrici autohtone, pe un teren al mănăstirii Radu Vodă. În cele din urmă, pulberăria a fost ridicată, lîngă biserica Țîrcă, de pe ulița Vitanului, în apropierea rîului Dîmbovița. După explozia ce a distrus parte din instalații, sediul ei s-a mutat în 1854 la Tîrgșor, lîngă Ploiești, pe domeniul mănăstirii cu același nume, în apropierea unor întinse plantații de tei. Pe lîngă pulbere s-a trecut la producerea în țară de către meseriașii încadrați în bateriile de artilerie a cartușelor și gloanțelor necesare armatei teritoriale pentru instrucția focului. S-a mai asigurat recondiționarea și întreținerea armamentului, numeroase puști cu cremene reparîndu-se de către artileriști, cu sprijinul meseriașilor de aici și al unor lăcătuși particulari.

Războiul din 1853 dintre Rusia și adversarii ei — Imperiul otoman, Anglia, Franța și Sardinia — a întrerupt cu brutalitate procesul de consolidare a structurilor militare naționale. Forțele de ocupație, țariste și austriece, au dezarmat unitățile din Moldova și Țara Românească sau le-au folosit artileria în interese proprii. Refuzul principelui din București de a

se înregimenta cu toată oştirea în armata ţaristă i-a atras dizgraţia Curţii din St. Petersburg şi a provocat, aşa cum dezvăluia peste ani George Ştirbei, decizia tatălui său de a se retrage temporar de la cîrma ţării.

4. LEGĂTURI POLITICE, ECONOMICE ŞI CULTURALE ÎNTRE ŢARA ROMÂNEASCĂ, MOLDOVA ŞI TRANSILVANIA (1849—1856)

Relaţiile fireşti dintre ţările române au continuat să se dezvolte şi după ampla ridicare din 1848—1849, învingîndu-se obstrucţiile înălţate în calea lor de marile puteri şi de succesivele ocupaţii străine.

Edificatoare este pentru noua fază de dezvoltare în care au intrat raporturile pe multiple planuri dintre provinciile istorice româneşti, intensificarea schimburilor economice, element fundamental pentru înfăptuirea unei pieţe moderne. La aceasta contribuiau desigur interdependenţe de natură obiectivă cum ar fi complementaritatea structurilor economice, uniformizarea circulaţiei mărfurilor şi intercondiţionarea consumului de bunuri materiale.

La egalitate cu adîncirea raporturilor de schimb, în procesul de făurire a statului modern au intervenit şi stimuli de natură culturală, oamenii de idei aflîndu-se în primele rînduri ale luptătorilor pentru unire şi neatîrnare. Graţie manifestărilor viguroase ale cărturarilor de o parte şi alta a Carpaţilor viaţa noastră spirituală s-a desfăşurat într-un cadru

unitar fiind animată de slujirea cu mijloace specifice a comandamentelor istorice ale epocii.

Domnul Țării Românești a vădit o stăruitoare aplecare către nevoile timpului fiind unul dintre animatorii diversificării formelor de convietuire dintre fiii aceluiași neam, despărțiți în mod arbitrar sub imperativul unor interese străine lor.

Astfel, în vara anului 1849, la scurt timp de la reîntoarcerea din călătoria de învestitură la Constantinopol, Barbu Știrbei comunica principelui Moldovei, Grigore Ghica, că a ordonat luarea de măsuri de înlesnire a bunei desfășurări a circulației corespondenței private, de stat, comerciale, politice etc. prin Focșani; spre sfîrșitul domniei se va definitiva și proiectul construirii unei linii telegrafice între București și Iași.

Între altele, se viza de ambele părți o mai îndeaproape cunoaștere a pozițiilor ce se intenționau a fi adoptate în relațiile cu terțe părți și se puneau temeliile unei strînse cooperări diplomatice. „Cred că nu ignorați — arăta liderul din București la 23 august/4 septembrie 1849 — cît este de important pentru noi de a întreține corespondențe frecvente și continui". Știrbei îl informa pe Grigore Ghica că reușise să obțină, de la generalul A. O. Duhamel, ca fondurile realizate din exportul de cereale să fie lăsate în continuare la dispoziția domnului; se pronunța pentru aplanarea unor conflicte între autoritatea superioară din Iași și miniștrii săi. El primea la rîn-

du-i sfatul de a nu profita de dreptul pe care-l dăduse Poarta de a-și acoperi cheltuielile de învestitură printr-un nou impozit asupra sării. Oficialitățile din București propuneau apel comun pe lîngă Poartă în vederea acordării către principate a avantajelor vamale prevăzute în tratatele cu puterile europene etc. Din capitala moldavă veneau îndemnuri pentru rezolvarea amiabilă a chestiunilor mănăstirilor închinate dar pe linia restrîngerii amestecului extern în afacerile principatelor. În cursul intensului schimb de vederi s-au căutat modalități de depășire a crizei financiare ce se simțea cu acuitate, Știrbei optînd pentru înființarea unei bănci de scont cu capital prusian și combaterea concurenței austriece pe piața sării.

Proiectul de tratat comercial inegal între Istanbul și Viena, din 1851, le stîrnea ambilor domni temeri îndreptățite deoarece „principiul reciprocității este sacrificat și dezavantajul este evident pentru țările care plătesc suprataxa". Se preconiza o inițiativă românească pe piața otomană a sării, fiecare principat angajîndu-se să mențină un nivel constant și prestabilit al desfacerii.

Întîlnirea dintre Barbu Știrbei și Grigore Ghica de la Focșani, din 1852, a prilejuit examinarea altor chestiuni de cel mai mare interes.

După izbucnirea „războiului Crimeii" și intervenția militară țaristă la Dunăre domnii au luat aceeași poziție de „neutralitate". Ei au părăsit capitalele atunci cînd s-a încercat încorporarea

milițiilor în cadrul armatei ruse pentru a participa la atacurile împotriva Turciei, măsură ce nu corespundea cu intențiile lor și nici cu acordurile internaționale în vigoare.

La reînscăunarea ce a succedat evacuării principatelor de trupele țariste contactele oficiale au fost reluate. „În ceea ce mă privește — declara Barbu Știrbei — mă preocupă să-mi clarific ideile în acest moment, și mi-aș face o îndatorire din a le schimba cu cele ale Alteței Voastre, în toate aceste chestiuni de un interes atît de mare pentru țările noastre". De cealaltă parte a Milcovului se anunța că „sentimentele și politica noastră sînt de acord ; ele sînt dictate de solidaritatea pozițiilor și identitatea intereselor noastre".

Cu toate că tonul corespondenței se menținea la cota amabilității și simpatiei dinainte de 1853, transpare, că o anumită răceală intervenise, probabil din cauza unor neînțelegeri pe marginea relațiilor cu austriecii. Grigore Ghica s-a împotrivit instituirii „dreptului marțial" și altor inițiative restrictive. Răceala s-a transformat în suspiciune și, ulterior, în adversitate, Grigore Ghica reproșîndu-i vecinului o serie de defecte, o atitudine duplicitară față de unele probleme de interes general, șovăieli în aplicarea de reforme reclamate de starea economică și social-politică a celor două țări române. „Îmi este imposibil să-l stimez și mai mult încă, să-l acoper cu adeziunea mea și chiar cu tăcerea mea" — mărturisea domnul Moldovei.

Pe de altă parte, Ştirbei îl incrimina pe Grigore Ghica în primul rînd deoarece menţinea în jurul său şi încuraja foşti revoluţionari de la 1848—1849 şi nu-i ierta manifestările repetate de nehotărîre, frica de a depăşi obstacolele ce i se ridicau înainte.

Deteriorarea raporturilor provocată de ambii nu slujea decît intereselor habsburgilor, maeştri în politica de „divide et impera".

Peste dezacordul din 1854—1856, ceea ce rămîne ca foarte importantă, este continuarea conlucrării pe baza unei strategii politice comune a Moldovei şi Ţării Româneşti, tendinţă manifestată cu pregnanţă îndeosebi în memorabilul 1848. Ea se va concretiza în lupta coordonată pentru realizarea unirii, în iarna altui an de răscruce pentru români, 1859.

În ceea ce priveşte Transilvania, principat român aflat în cadrul imperiului austriac condus la acea epocă prin guvernatori militari, se remarcă un tot mai viu interes al cercurilor de afaceri şi intelectuale către întărirea cooperării cu Bucureştii şi Iaşii. Tendinţa evidenţiată îşi făcea loc prin hăţişul de obstrucţii datorate cabinetului de la Viena foarte sensibil la orice semn de apropiere între români. „Dacă şi românii, care sînt cei mai numeroşi şi cei mai puternici, ar începe cu pretenţii, acest fapt ar produce urmări grave — declara prinţul guvernator Karl von Schwartzenberg. În părţile sudice există deja reprezentanţi ai ideilor ultraromâne". Habsburgii au alternat represiunile la adresa liderilor mişcării naţionale (Simion

Bărnuțiu, Alexandru Papiu Ilarian, Alexandru Treboniu Laurian s-au retras întîi în Italia și mai apoi în Moldova) cu anumite concesii precum patentele din 1853—1854 pentru desființarea definitivă a iobăgiei.

Barbu Știrbei, dată fiind poziția lui vulnerabilă între cele trei imperii vecine, nu a fost în măsură să ofere un sprijin masiv și deschis cauzei naționale în principatul Transilvaniei. Cercetări de arhivă și informații risipite în anumite lucrări memorialistice permit să se afirme că el era la curent cu situația compatrioților de peste munți, că a împărtășit chiar și idei de eliberare a lor de sub dominația străină și de unire cu locuitorii Moldovei și Țării Românești; conducători ai emigrației transilvănene precum Ioan Maiorescu, fost luptător revoluționar în 1848—1849, părintele marelui om de cultură Titu Maiorescu, s-au bucurat de ajutorul moral și material al lui vodă în anii grei de după 1849.

Pe tărîm economic Barbu Știrbei a încurajat numeroase activități cu caracter comercial și financiar găsind parteneri binevoitori în burghezia română și săsească din Brașov, Sibiu, Cluj etc. O binecunoscută publicație susținea în 1853 : „Comerciul Brașovului începe a lua un avînt care este urmarea închiderii Dunării, căci de atunci încoace trebuințele țărilor românești de manufacturate, fabricate și mărfi coloniale se trag vîrtos prin Brașov, cum precum era acesta mai nainte de începerea plutirii cu abur pe Dunăre". Anterior, negustori-

mea română din Țara Bîrsei ceruse într-un memoriu datat 1850 „clădirea trainică a tuturor drumurilor peste ținuturile pe unde comunicația comercială este mai vioaie ; apărarea mult mai puternică a sudiților austrieci în vecinele principate ; delăturarea cît mai curîndă a necazurilor de vămi ; deschiderea comunicațiilor de poștă cel puțin de două pînă-n trei ori pe săptămînă peste Oituz către Iași și Galați ; mijlocirea unui port franc la Galați sau Brăila".

Centre de tranzit comercial existau la Vîlcan, Dragoslavele-Giuvala, Breaza-Predeal, Vălenii de Munte-Bratocea, Cîineni-Rîul Vadului, Buliga ș.a. Țara Românească, ca și Moldova de altfel, trimiteau dincolo de hotare animale, produse animaliere, cereale, materii prime pentru industrie ; Transilvania și Banatul cu numeroase stabilimente industriale livrau produse finite, articole de pielărie, stofe etc. Numai în 1851 Principatele dunărene au dat pe piața transilvană 368 000 de capete de vite, iar prin vama Bratocea s-au tranzitat în 1856 124 424 ocale de lînă. Dintre casele comerciale renumite pentru cifra ridicată de afaceri se detașau „Costache Carcalechi", „Martinovici și Assan", „Ioan și Costache Ghenoiu", multe dintre ele fiind deținute de comisionari ai companiei „Creditul Levantin" din Brașov ; în București din 383 de sudiți 154 erau negustori transilvăneni „supuși" austrieci. Cuantumul tranzacțiilor mijlocite sau încheiate numai în Brașov se cifra în 1850 la 2 milioane de florini, iar în

1851 exportul Transilvaniei, Banatului și Bucovinei în Țara Românească și Moldova se ridica la 15 milioane de florini.

Pe temelia pe care a reprezentat-o acțiunea comună a tuturor patrioților din țările române în vederea armonizării evoluțiilor lor economice — prin înțelegeri comerciale, convenții de frontieră, facilități de credite ș.a. —, s-a dus mai departe opera de consolidare a națiunii, s-au creat premisele favorabile desăvîrșirii procesului de formare a statului național unitar.

5. DEMERSURI ALE DOMNIEI PENTRU AFIRMAREA AUTONOMIEI ÎN RELAȚIILE EXTERNE (1849—1856)

Victoria absolutismului din 1848—1849 în estul și centrul Europei redusese perspectivele popoarelor supuse exploatări naționale de a se emancipa de sub regimul dominației străine. Ingerințe de diverse categorii se făceau simțite la tot pasul la Dunărea de Jos și în Balcani, libertatea de acțiune a statelor autonome din zonă resimțindu-se cronic de pe urma lor.

Țara Românească și Moldova formau obiecte de atenție și dispută ale cancelarilor de la Istanbul, St. Petersburg și Viena, Imperiul otoman luptîndu-se să le mențină ca un tampon înaintea liniei Dunării, Rusia și Austria vroind să le transforme în baze de plecare pentru expansiunea lor în Balcani. Aceste intenții și reacții divergente explică succesivele ocupații

militare și permanentizarea pericolului ca principatele să devină teatru de război.

Barbu Știrbei, desemnat să conducă destinele Țării Românești în asemenea condiții defavorabile, avea o misiune mai mult decît dificilă. El trebuia să se arate pe placul puterilor „suzerană" și „protectoare", dar și să caute o contrapondere la presiunile lor politice și militare si să păstreze în rezervă soluții pentru o bruscă schimbare a situației internaționale. De asemenea, el era permanent obligat să lărgească orizontul diplomației din București spre forțele în ascensiune din Europa apuseană, așa cum o făcuseră revoluționarii din 1848—1849, deoarece acestea se bucurau de o tot mai mare trecere pe malurile Bosforului și nutreau un nedisimulat interes pentru pozițiile strategice de la Gurile Dunării.

În relațiile cu străinătatea, atît cît erau ele permise de reglementările restrictive, se distinge un element de noutate față de domniile trecute și un dinamism ce întrece pe cel al lui Grigore Ghica. Cezar Bolliac, recunoscut adversar al principelui și aderent la programul revoluționar, referindu-se la particularitățile orientării externe împărtășite de Barbu Știrbei, sublinia în martie 1862 : „trebuie să o mărturisim din nenorocirea noastră, Vodă Știrbei /.../ a luat o atitudine /.../ de domn al Țării Românești în fața străinilor și chiar în fața Porței și chiar în fața Rusiei care dicta Porței ca suveran".

Factorii de decizie din București au operat o diagnoză corectă a evoluției evenimentelor externe, s-au depărtat treptat de poziția de „acceptare" a „suzeranității" otomane și „protectoratului" țarist, apropiindu-se, în special după 1853, de Austria și Franța.

Prima reprezenta o contrapondere reală la Rusia și Imperiul otoman, avînd posibilități practice de a descuraja tentative de permanentizare a unor ocupații pernicioase în apropierea frontierelor sale. Se cere subliniat că în simpatiile pentru Viena, domnul se lăsa condus și de concepțiile lui autoritare cu privire la modul de guvernare.

O corespondență a ziarului francez „Messager du Midi", din 13 noiembrie 1855, semnată de H. de Broca, semnala sprijinul pe care la rîndu-i Austria îl acorda liderului muntean : „Puterile gospodarilor Valahiei și Moldovei, care se reînnoiesc la fiecare șapte ani, expiră anul acesta și sultanul va trebui să facă noi numiri. Austria insistă energic pentru a menține pe Știrbei în Valahia". Împăratul Francisc Iosif îl cunoscuse personal în 1852 la Sibiu și se exprimase încă de atunci în termeni favorabili pentru el, pe lîngă autoritățile turcești.

Totuși Austria constituia și un pericol vizavi de principate, ea neascunzîndu-și intențiile de a-și rotunji posesiunile dunărene. Barbu Știrbei credea însă că prinsă între Rusia și Franța, Austria nu ar putea merge atît de departe cu revendicările teritoriale.

Franța, factorul de putere la care apelaseră și revoluționarii, adversarii lui interni, și-a deschis destul de greu porțile pentru o persoană privită ca prea strîns legată de „vechiul regim". Cu abiltatea-i recunoscută, cu insistențe reînnoite an de an, între 1854—1856, Barbu Știrbei a cîștigat ceva teren la Paris, mai cu seamă în problemele reexaminării statutului internațional al țării. El a solicitat ministrului de externe, lui Drouyn de Lhuys, ca un gest amical, să îngăduie lui George Știrbei să efectueze un stagiu în armata franceză, dorință satisfăcută de împăratul Napoleon al III-lea. La sugestia acestuia, ministrul de război, mareșalul Jean-Baptiste Philibert Vaillant, a ordonat repartizarea tînărului într-un regiment din Divizia de cavalerie de la Versailles.

Raporturile cu Rusia și Imperiul otoman au evoluat în linie descendentă. Dezacordul cu cele două imperii s-a manifestat fățiș în cursul conflictului purtat de acestea între 1853—1856, cînd domnul a refuzat să se angajeze din punct de vedere militar, iar din punct de vedere politic a adoptat o poziție aparte, punîndu-se sub protecția Austriei. Cu toate că s-a soldat cu o nouă ocupație, „protecția" celei din urmă a înlesnit realizarea planului de evitare a transformării Munteniei în teatru de confruntare armată.

Intervențiile diplomatice la Viena, Paris și Londra, din ultimii ani ai domniei, au contribuit la internaționalizarea „problemei românești" și au adus în fața cercurilor responsa-

bile ale marilor puteri un punct de vedere constructiv în chestiunea emancipării naționale.

În legătură cu chestiunea națională și cu relațiile cu popoarele din Balcani, sînt de menționat și eforturile constante ale lui Barbu Știrbei de a promova o cooperare rezonabilă cu Înalta Poartă, bazată pe interesele comune și, îndeosebi, apropierea intervenită între Țara Românească și Serbia.

Răspunzînd unei scrisori a principelui Alexandru Karagheorghevici, din 5/17 septembrie 1849, șeful statului sublinia că : „doresc din toată inima să dau acestor raporturi și acestor înțelegeri toată extensiunea [...] pentru avantajul mare al locuitorilor celor două principate". Cu alt prilej, la 25 ianuarie/6 februarie 1850, făcîndu-se referiri la unele aspecte ale situației internaționale se arăta că „cele două țări sînt prea strîns legate prin comunitatea de poziție, de interese și de nevoi pentru a nu se interesa de tot ceea ce are legătură cu fericirea și cu raporturile lor comune".

Totodată, se anunța Serbiei că din 15/27 ianuarie 1850 s-au adoptat reglementări pentru buna desfășurare a legăturilor poștale, prin orașele Turnu Severin și respectiv Focșani, cu Moldova.

Amiciția cu Alexandru Karagheorghevici însă nu l-a împiedicat pe Barbu Știrbei să întrețină relații cordiale și cu familia principelui Miloș Obrenovici, înlăturat din domnie de precedentul, acordînd azil arestuia — princi-

pele Miloș Obrenovici cumpărîndu-și chiar o moșie la Herești în județul Ilfov. Anumite informații lasă să se înțeleagă faptul că s-a proiectat căsătoria lui Mihail Obrenovici, fiul lui Miloș, cu una din fiicele lui Barbu Știrbei.

* *

O importantă problemă care se cerea rezolvată de urgență, încă din 1848—1849, se referea la reafirmarea autonomiilor Munteniei, grav afectate de prezența armatelor străine de ocupație. Acestea din urmă reprezentau un impediment serios în încercările de restabilire a unei ambianțe economice și politice normale prin : rechizițiile repetate la care erau supuși țăranii, lipsurile alimentare accentuate, epidemiile ce, îndeobște, însoțeau campaniile și care își luau tributul de vieți omenești : toate acestea nemulțumeau profund populația și întreținеau o veșnică agitație în rîndurile ei.

Prezența armatelor de ocupație țariste și otomane dusese, de asemena, la dezorganizarea administrației și la sleirea visteriei, obligată să întrețină peste 80 000 de soldați. Imperiul otoman își concentrase marile unități la București și Craiova și le pusese sub comanda lui Omer Pașa, pe care Nicolae Iorga îl zugrăvea ca „un oștean cinstit, care ținea disciplină destul de bună și îngrijia bine de regimentele sale. [...] Generalisimul avea însă păcatele sale : era de o neînchipuită trufie și [...] nu putea

privi decît cu despreț pe domnul țerii însuși, în care nu voia să vadă decît un mușir dintre cei mai noi, deci, față de dînsul, un inferior". Părerea era într-un fel împărtășită și de către reprezentantul puterii „protectoare", generalul Dannenberg, comandant țarist ce luptase împotriva revoluției din Ungaria : „Și ce e domnul muntean mai la urmă ? Ia un subprefect !".

Socotind că Barbu Știrbei a reușit să devină stăpîn pe situație, Poarta a început, din august 1849, să-și evacueze din trupele staționate în Țara Românească, ținînd cont și de greutățile pe care le provocau acestea visteriei imperiale. Dealtfel, prezența lor nu era decît un pretext pentru a supraveghea trupele ruse aflate pe malurile Dunării. La începutul iernii 1850 Istanbulul nu mai avea decît 7 000 de soldați în Țara Românească.

Guvernul de la St. Petersburg nu a urmat însă exemplul puterii „suzerane" și a continuat să mențină forțe impresionante, sub paravanul existenței unei stări politice nesigure cauzate de retragera unor „anarhiști" din Ungaria și Polonia spre Balcani. Cererile Rusiei și Austriei, adresate guvernului de la Constantinopol pentru extrădarea acestora s-au izbit de un refuz categoric, sprijinit de Franța și Anglia, ajungîndu-se în consecință, în septembrie 1849, la o încordare diplomatică, prevestitoare de război.

Complotului din august 1850 împotriva capului statului, în realitate o diversiune pusă la cale spre a oferi un nou pretext pentru pre-

lungirea ocupației, i s-au alăturat noile tulburări din Serbia și răscoalele din Bulgaria și Bosnia, înăbușite cu cruzime de către trupele otomane.

În această situație, cînd nu se întrevedea cu certitudine data evacuării principatelor, Barbu Știrbei a întreprins o serie de demersuri cu scopul urgentării retragerii marilor unități străine. El l-a trimis pe fiul său mai mare, George Știrbei, în misiune la St. Petersburg, în primele luni ale anului 1851, cu sarcina să explice direcțiile politicii interne ale domnului Țării Românești și necesitatea ca aceasta să se desfășoare fără o prezență armată împovărătoare. Emisarul, la acea dată student al facultății de drept de la Paris, și-a petrecut două luni în capitala imperiului țarist, căutînd ca prin vizite, discuții în saloanele petersburgheze și participarea la recepții să lege o serie de cunoștințe și să obțină sprijinul unor persoane influente. După această pregătire de culise, atît de necesară, a avut loc, la începutul lunii aprilie 1851, întîlnirea dintre reprezentantul domnului Țării Românești, pe de o parte, și Karl V. Nesselrode ministrul de externe rus, D. V. Daşkov specialist în problemele dunărene — pe atunci șeful Departamentului asiatic din ministerul de externe — și alte persoane oficiale. Ulterior, în mai 1851, George Știrbei caracteriza luarea de contact ca „foarte rece".

Primirea reținută l-a determinat pe fiul principelui să apeleze la Pavel Kiselev, un mai

vechi cunoscut și prieten al familiei, pentru a cunoaște motivele nereușitei întrevederi de la ministerul de externe rus. Kiselev, cu amabilitate, i-a explicat că St. Petersburgul deținea informația că Barbu Știrbei a trimis o scrisoare marelui vizir Mustafa Reșid Pașa „plină de expresii de devotament către Poartă" și că susținuse cu acel prilej că toate eforturile lui erau îndreptate spre a împiedica „amestecul străin" în afacerile interne ale principatului.

În cele din urmă, curtea imperială, sensibilizată la insistențele tînărului principe, concertate cu cele ale diplomaților englezi și francezi, a promis că va da curînd curs cererilor respective.

Într-o înștiințare adresată marilor puteri, Barbu Știrbei căuta să justifice insistența demersului său : „Suveranii, capii acestor armate, declaraseră Europei că ei nu ocupau principatele dunărene decît pentru a stabili ordinea. Azi noi răspundem de ordine ; Muntenia e liniștită ; o administrație regulată dă tuturor locuitorilor săi o garanție îndestulătoare. Cu ce drept trupele rusești și turcești continuă o ocupație astăzi fără motiv și ruinătoare pentru o țară sleită ?".

În primăvara anului următor, la 7/19 martie 1852, din St. Petersburg s-a emis ordinul de evacuare a Țării Românești.

La mai puțin de un an de la retragere s-a ridicat din nou problema revenirii trupelor străine. Într-adevăr, la 29 decembrie 1852/9 ianuarie 1853 și 2/14 ianuarie și 8/20 februa-

rie 1853 țarul Nicolae I a sondat pe G. H. Seymour, ambasadorul Angliei la St. Petersburg, despre atitudinea țării sale în ceea ce privește o împărțire a Imperiului otoman : Constantinopolul trebuia să intre sub stăpînirea Rusiei, se preconiza acordarea independenței — sub controlul țarist — Țării Românești, Moldovei, Serbiei și Bulgariei, iar Egiptul și insula Creta urmau să revină Angliei. Barbu Știrbei a fost informat despre acestea la sfîrșitul lunii ianuarie 1853 de consulul general al Franței la București, Eugène Poujade, care își procurase la rîndu-i știrea din Londra ; cum se mai zvonea că austriecii vor ocupa Serbia și Bulgaria, neliniștit, domnul a comunicat cele aflate guvernului otoman, cerînd să i se confirme sau infirme știrea.

Răspunsul nu i-a parvenit, deoarece chiar la Constantinopol vestea a fost surprinzătoare. Anumiți adversari politici susțineau însă că Barbu Știrbei fusese ținut la curent de Eugène Poujade, încă din noiembrie 1852, de cele ce se pregăteau, iar la începutul lunii iunie 1853 de către consulul Rusiei la București, F. L. Halcinski, și că în ambele cazuri omisese să anunțe curtea suzerană.

În primele zile ale lunii martie 1853 zvonurile au început să se confirme. La Poartă s-a prezentat o delegație condusă de A. S. Menșikov și a înaintat un ultimatum Turciei sub pretextul că Rusia era profund neliniștită de modul în care ortodocșii erau reprezentați în administrarea „locurilor sfinte“ din Palestina.

Pretențiile politicienilor ruși nu au fost acceptate, fapt care a pus în mișcare armatele principalelor protagoniste și ale aliaților.

Barbu Știrbei a urmărit cu atenție tratativele ruso-otomane, informațiile secrete permițîndu-i să întrevadă în mare desfășurarea evenimentelor. Dealtfel, la sfîrșitul lunii mai 1853, în capitala Țării Românești se cunoștea că trupele țarului erau pregătite să traverseze Prutul, știre confirmată de însuși consulul Rusiei la București. În aceste condiții, deoarece nu se declarase încă războiul, Poarta a comunicat domnilor că și în cazul unei ocupații ruse ei să rămînă pe mai departe în fruntea principatelor.

Într-adevăr, la 21 iunie/3 iulie 1853 trupele lui Nicolae I, comandate de generalul Mihail Gorceakov, au trecut Prutul, începînd „a curge — după cum spunea Manolachi Drăghici în a sa *Istorie a Moldovei pe timp de 500 ani* — polcurile de peste hotar, de se înegria dealurile și drumul mare din Sculeni pînă la Iași, strecurîndu-se neîncetat vre-o lună de zile".

La scurt timp după aceasta, situația domnilor din cele două țări române s-a complicat și mai mult, datorită în primul rînd cererii exprimate de guvernul țarului, prin cancelarul K. V. Nesselrode, ca principii să rupă oficial legăturile cu Înalta Poartă, iar tributul pe care-l plăteau Imperiului otoman să fie vărsat Rusiei. Informat imediat de domnul Moldovei, Știrbei a păstrat tăcere asupra respectivelor pretenții, marele vizir Mustafa Reșid Pașa ce-

rînd celor doi ca, în cazul în care relațiile cu Poarta nu mai puteau fi menținute, să părăsească principatele.

Grigore Ghica și Barbu Știrbei nu s-au grăbit să dea curs recomandării. Sperînd într-o aplanare a conflictului prin bunele oficii ale diplomației austriece, ce începuse să se activeze, cît și din teama că, părăsind scaunul domnesc înaintea încheierii mandatului de 7 ani, li se va refuza reîntoarcerea, principii au continuat să guverneze țările dunărene aflate sub ocupație armată străină, încercînd să ducă o politică de echilibru. Procedînd în acest spirit de neangajare, Știrbei a refuzat fondurile puse la dispoziția casei domnitoare spre cheltuială de către ruși, cu toate că mai tîrziu a fost acuzat că se folosise de acești bani în exilul său de la Viena și, lucru chiar mai grav, că trădase puterea „suzerană" în favoarea celei „protectoare".

Totuși, linia externă pe care o urmăreau domnii Țării Românești și Moldovei a fost dezaprobată de consulii Franței și Angliei, iar reprezentanții acestor state au părăsit în a doua parte a anului 1853 Iașii și Bucureștii.

În cele din urmă, situația s-a clarificat prin declarația de război pe care Imperiul otoman a înaintat-o Rusiei la 4/16 octombrie 1853, după ce, la 27 septembrie/8 octombrie 1853, îi adresase un ultimatum cu privire la necesitatea evacuării principatelor.

Trupele turcești, concentrate la Șumla, în care se aflau înrolați și români, îndeosebi între ca-

zacii lui Sadik Paşa, au început să întreprindă incursiuni la nord de Dunăre. Obligat de aceste împrejurări, după cum scria în proclamaţia dată la Piteşti, Ştirbei a părăsit ţara, fără să demisioneze, la 17/29 octombrie 1853.

El s-a stabilit, în exil, lîngă Viena. Atitudinea adoptată a găsit aprobare la Constantinopol, după cum arăta într-o scrisoare datată 9/21 noiembrie 1853 şi marele vizir Reşid Paşa ; înaltul demnitar turc „îi recunoştea în numele sultanului fidelitatea sa şi îl asigura că el nu a făcut decît să devanseze instrucţiunile pe care i le trimisese la Bucureşti pe 31 octombrie, dar pe care nu le primise".

În perioada de „interregn" conducerea Moldovei şi Ţării Româneşti a fost exercitată de baronul Andrei Budberg, numit preşedinte plenipotenţiar al divanurilor, care la rîndu-i a încredinţat diriguirea Divanului de la Bucureşti consulului general F. L. Halcinski.

Pe plan internaţional, criza a evoluat în detrimentul Rusiei. La 1/13 martie 1854 Anglia, Franţa şi Turcia au semnat un document ce marca intrarea oficială a celor două mari puteri apusene în conflict alături de armatele sultanului.

Pe de altă parte Austria a desfăşurat, prin diplomaţii care o reprezentau, o vie acţiune cu scopul de a se implanta în principate, servindu-se de „vidul de putere" creat după 1854. Ca rezultat al jocului de culise, la mijlocul anului 1854 s-a realizat Convenţia de la Boyadji Keuy cu Turcia, acceptîndu-se ocupaţia

habsburgică în schimbul evacuării trupelor țariste. Conform înțelegerii dintre cele două imperii, prezența militară a Vienei trebuia să dureze pînă la încheierea războiului.

Știrea a produs uimire și îngrijorare, atît în cabinetele statelor implicate deja în conflictul ruso-turc, cît și în Moldova și Țara Românească. Pretutindeni se vorbea de posibilitatea anexării celor două state românești.

Austria a cerut Rusiei, la 23 mai/3 iunie 1854, să evacueze principatele dunărene în cel mai scurt timp posibil. După retragerea armatelor țariste — iulie-septembrie 1854 — conducerea treburilor interne a trecut în mîinile Sfatului administrativ, oștirea munteană fiind însărcinată cu paza ordinii interne.

În capitala Țării Românești și-au făcut apariția mai întîi militarii otomani comandați de Feri Halim Pașa și Mehmed Sadik Pașa, ultimul un fost revoluționar polonez pe nume Michail Czajkowski. Cu prilejul intrării în București, la 29 iulie/8 august 1854, Feri Halim Pașa a refuzat să primească personal onorurile militare prezentate de spătarul miliției, Herescu-Năsturel, probabil și din teama repetării episodului petrecut pe Dealul Spirii la 13/25 septembrie 1848.

Iată cum descrie Sadik Pașa, însărcinat să participe la festivitate, acest moment : „Lîngă oraș aștepta pentru primirea noastră armata muntenească [...] în mare ținută, patru batalioane de infanterie, opt escadroane de ulani

îmbrăcați în albastru cu vipuști albe și cu șepci albe, două baterii de artilerie, un escadron al jandarmeriei capitalei în haine căzăcești ca ale noastre cu roș, patru escadroane de dorobanți [...] îmbrăcați ca și cazacii de linie rusești, albastru cu verde deschis și cu șepci cercheze. Era o frumoasă armată, cal lîngă cal, om lîngă om ; era elita națiunii...". Referindu-se la episodul „deturnării" onorurilor de primire, el nota în continuare : „Cazacii au defilat în fața armatei românești care le dădea onorul și apoi armata muntenească a defilat prin fața mea. N-am putut să-l fac pe Halim Pașa să primească aceste onoruri ; mereu repeta : «Eu nu intru în oraș, Sadik pașa intră»".

Turcii s-au grăbit să difuzeze o proclamație către populație, în fapt un avertisment voalat adresat austriecilor, a căror prezență **pentru** îndeplinirea mandatului asumat prin convenția de la Boyadjy Keuy nu mai era dorită după plecarea trupelor țariste.

Odată instalate autoritățile otomane, Sadik Pașa a preluat funcția de comandant militar al Capitalei și a hotărît ca puterea administrativă să fie exercitată pe mai departe de Constantin Cantacuzino, numit în fruntea Sfatului administrativ de generalul Mihail Gorceakov, flancat de Alexandru Ghica și Ion Cîmpineanu. Funcționarilor li s-a recomandat să nu-și părăsească posturile. Înzestrat cu abilitate, vrînd să nu rănească amorul propriu al românilor, și așa destul de încercat de desele ocu-

pații de pînă atunci și să-i atragă de partea Porții în disputa care se întrevedea cu austriecii, Sadik Pașa a ordonat ca asigurarea ordinii în București să fie lăsată unităților armatei muntene și voluntarilor români înrolați în trupele proprii.

Temerile sale cu privire la intențiile austriecilor de a-și prelungi prezența militară s-au confirmat curînd. Nemulțumit de acțiunea otomanilor, ce pătrunseseră primii în București, generalul Johann B. A. Coronini, comandantul forțelor imperiale, a trimis un aghiotant — pe colonelul Dumont — să se informeze asupra situației. Sadik Pașa avea să spună că boierii au adoptat „o atitudine foarte rece față de acest agent al generalului Coronini, chiar și partizanii principelui Știrbei care locuia la Viena și spera să recapete domnia cu ajutorul și influența Austriei".

Cu toate că Poarta încercase să eludeze prevederile convenției de la Boyadjy Keuy, austriecii au fost fermi în urmărirea planului lor de ocupare a principatelor române si la 7/19 august 1854, generalul Johann B. A. Coronini a ordonat soldaților săi să treacă granița Țării Românești. Trupele habsburgice au intrat în București la începutul lunii septembrie 1854, fiind întîmpinate la Băneasa de oficialitățile române și reprezentanții armatei otomane. Peste 10 zile unele unități austriece au început să se infiltreze și în Moldova. Lîngă cei 80 000 de ostași ai forței turcești de ocupație — retrași la sfîrșitul anului 1854 — austriecii au

venit cu încă 40 000 de oameni al căror număr a crescut în 1855 la 56 621, din care în Țara Românească erau încartiruiți 28 338. Agravarea situației economice sub incidența ultimelor intervenții militare a determinat pe Știrbei să ceară în 1854 generalului Johann B. A. Coronini să micșoreze povara întreținerii armatei sale, clasa țăranilor fiind sărăcită de desele rechiziții.

Comandantul habsburgic a numit la conducerea trupelor din Țara Românească pe generalul Alemann, iar a celor din Moldova, pe generalul Paar. Șef al administrației militare de ocupație din București a fost învestit generalul Popovici.

Reîntoarcerea lui Barbu Știrbei în capitală nu a stîrnit entuziasmul întregii boierimi și nici al reprezentanților marilor puteri. Omer Pașa avea motive personale să-l antipatizeze, datorită neînțelegerilor din vremea ocupației de după 1848 și a ambiției nedisimulate a otomanului de a ajunge domn. Lui i se alăturau, în această opoziției surdă, consulul francez Eugène Poujade, ginerele lui Constantin Ghica, sprijinitor firesc al instalării socrului său în capul Țării Românești, și revoluționarii emigranți, adversari neîmpăcați ai regimului autoritar impus de Știrbei. Alți pretendenți la domnie mai erau Alexandru Ghica, Constantin Suțu, Ion Ghica.

Opoziția a înaintat sultanului o petiție semnată de 135 de persoane, prin care se cerea, sub acuzația de abuz de putere, anchetarea

domnului și a administrației de pînă în 1853. Derviș Pașa, însărcinat cu desfășurarea anchetei, a redactat un raport, formulînd ca principale capete de acuzare învinuirile de înaltă trădare și spoliere sistematică a visteriei. Rezultatele investigației, deși nepublicate, lăsau, după cum scria Nicolae Iorga, ca „norul de plumb al bănuielii să apese asupra lui" ; ele nu au fost însă de natură să împiedice reconfirmarea lui Știrbei de către Poartă, decizie anunțată Sfatului administrativ la 13/25 septembrie 1854. În însemnările sale, Sadik Pașa consemnează că, la aflarea știrii, a fost chemat de Omer Pașa, care i-a cerut să sprijine organizarea în capitala Țării Românești a unor manifestații ostile. Cu toate că Sadik Pașa a refuzat să se amestece în această afacere, faptele au arătat că Omer Pașa a reușit, în parte, să-și pună în practică planul, întrucît Edmond Texier semnala, doi ani mai tîrziu, că au izbucnit tulburări la reîntoarcerea lui Știrbei.

Domnul a revenit în București la 23 septembrie/5 octombrie 1854, „cam bolnav, obosit și îngrijorat".

În proclamația intitulată „Către toți locuitorii Principatului Valahiei", emisă la 22 septembrie/4 octombrie 1854 și primită destul de favorabil de populație, Știrbei arăta că se va restabili ordinea în interior.

Presiunile lui Omer Pașa au continuat. Comandantul otoman, scontînd pe rezultatele anchetei întreprinse de Derviș Pașa, a răspîndit zvonul că proaspătul reînvestit urma să fie

înlocuit în cîteva săptămîni. Doritor să obțină o clarificare, Știrbei s-a adresat la 24 decembrie 1854/5 ianuarie 1855 lui Mustafa Reșid Pașa, cerînd o dezavuare publică a învinuirilor care i se aduceau. Dezmințirea nu s-a produs, drept rezultat starea de nesiguranță „punîndu-și — după cum remarca cunoscutul istoric L. Boicu — pecetea pe toate actele sale politice".

Pe baza înțelegerilor anglo-franco-austriece de la Viena, din 2/14 decembrie 1854, Înalta Poartă a primit sugestia de a evacua principatele ; Omer Pașa s-a retras în decembrie 1854, lăsînd 1 500 de oameni în București.

Rămas singur, față în față cu demnitarii cezaro-crăiești. Barbu Știrbei — de la care guvernul de la Viena se aștepta la o supunere necondiționată — „s-a rezumat — după cum scria L. Boicu — în a face promisiuni pe care nu le-a împlinit, încît, atunci cînd austriecii s-au întrebat ce anume a făcut pentru ei domnitorul muntean, au fost nevoiți să răspundă : nimic".

Știrbei a vădit destulă abilitate în a opune noului „protector" pe vechiul suzeran, în tentativa de a-și lărgi libertatea de mișcare. La un moment dat, el nu a ezitat să afirme că Țara Românească era „turcă, franceză, engleză, numai austriacă nu" sau să-și exprime deschis față de consulul austriac la București, în martie 1855, simpatia sa pentru Franța.

Însuși generalul Johann B. A. Coronini a fost nevoit să constate cu amărăciune „deplo-

rabilul spirit de animozitate care anima organele administrative ale țării". Dealtminteri, capul statului contribuise la aceasta prin numiri de miniștri, precum Nicolae Kretzulescu, personalitate liberală indezirabilă Vienei. El a fost înlocuit din funcție abia în decembrie 1855, la insistențele curții cezaro-crăiești ; ultima a reușit să impună și destituiri ale altor funcționari considerați ca persoane „non grata", de pildă Radu Rosetti, prefectul poliției capitalei (aga).

Austriecii nu inspirau însă prea multă simpatie clasei nobiliare din principate datorită felului arogant în care se purtau, în ciuda eforturilor depuse pentru a arăta lumii o altă față decît aceea a ocupațiilor abia încheiate.

Sentimentele de respingere s-au manifestat cu putere în sînul populației nevoiașe. În documentele de epocă sînt amintite numeroase incidente, dintre care unele degeneraseră în ciocniri între militarii austrieci și populație, cei dintîi fiind acuzați de maltratarea cetățenilor și folosirea armelor împotriva acestora sau între militarii armatei de ocupație și ostașii miliției pămîntene.

Cea mai puternică confruntare a avut loc în ziua de 19/31 mai 1856 la Buzău. Ancheta întreprinsă de o comisie mixtă româno-austriacă, din care făcea parte și doctorul Carol Davila, a arătat că ciocnirea se produsese datorită rechiziționării unor care ale armatei române.

Și la Craiova s-au semnalat, în lunile februarie-martie 1855, grave incidente declanșate de uciderea unui meșteșugar de către un soldat; ele au culminat, la începutul lunii martie 1855, cu o demonstrație a circa 500 de locuitori în fața clădirii administrației districtuale. Manifestanții au remis proteste scrise domnului și generalului Johann B. A. Coronini, plîngîndu-se, pe un ton care a displăcut, de abuzurile trupelor de ocupație. Deoarece manifestările s-au prelungit, fiind însoțite de morți și răniți de partea locuitorilor Craiovei, faptele au fost anchetate atît de ocupanți, cît și de oficialitățile române, generalul Johann B. A. Coronini ordonînd întărirea garnizoanei din localitate cu unități aduse din Pitești și Slatina.

Ulterior, la 17/29 aprilie 1855 la București și 25 aprilie/6 mai la Iași, s-a instaurat dreptul marțial, conform căruia se folosea o procedură sumară și era condamnat la moarte oricine instiga la „trădare". La intervenția reprezentanților marilor puteri, aplicarea legii excepționale s-a limitat doar la supușii împărăției. În ceea ce privea populația principatelor dunărene, comandantului șef i se recomanda să trateze cu domnii acceptarea aplicării legii respective.

Regimul ocupațiilor militare a fragmentat domnia lui Barbu Știrbei, i-a îngrădit sau anulat multe din inițiativele politice, economice și sociale. Însă amintirea lui s-a păstrat atît de vie în mintea conducătorilor politici, a populației, încît una dintre marile doleanțe

ale românilor exprimate în anii următori a constituit-o obținerea unui statut internațional de neutralitate, chezășuit de toate puterile continentului.

* *

Evenimentele petrecute între 1853—1854 — pătrunderea armatelor ruse și, ulterior, a celor austriece și otomane în principate — au arătat că interesele marilor puteri primau față de dorințele îndreptățite ale românilor de a rămîne „neutri" în conflictul european și de a-și vedea autonomiile respectate.

Barbu Știrbei s-a angajat în ampla acțiune diplomatică desfășurată de grupările politice românești pentru revizuirea statutului de dependență din perioada anterioară „războiului Crimeii". El sesizase că Austria — pe care se baza de nevoie — era pe cale să tranșeze în favoarea ei competiția cu Rusia și Turcia pentru Dunărea de Jos, dar în același timp era conștient că survenise o modificare reală a echilibrului de forțe pe continent, care putea să favorizeze interesele noastre naționale.

Inițiativele lui diplomatice din 1854—1856 s-au desfășurat concomitent și la concurență cu demersurile emigrației revoluționare, propunîndu-și, în esență, aceleași țeluri : cîștigarea garanțiilor internaționale, restructurarea instituțiilor interne, înlăturarea amestecului abuziv al imperiilor vecine prin metode „manu militari". Apelarea la memorii, la noțiuni noi,

de genul „concertului european", la promisiuni de reașezare a instituțiilor, deschiderea către Apus arătau, desigur, o preocupare reală pentru soarta neamului, dar constituiau în același timp expresia îngrijorării ce cuprinsese pe autoritarul vodă, după ce analizase, la rece, șansele proprii de a supraviețui politic apropiatei liberalizări interne.

Încă din 1853—1854 solicitări politice exprese ale lui Știrbei s-au îndreptat spre Franța și Anglia. Evidențiindu-se că tratatele de la Kuciuk Kainargi și Adrianopol stabiliseră o reglementare ce convenea Rusiei țariste, devenită protectoare a principatelor, el cerea înlăturarea respectivului statut ca nemaicorespunzînd nivelului de dezvoltare politică a celor două țări române. Barbu Știrbei reclama revenirea la domniile pe viață, argumentînd că Înalta Poartă „se va convinge că este în interesul său să le protejeze și să creeze acolo o guvernare stabilă și puternică, a cărei alianță va constitui o garanție în plus a integrității și independenței Imperiului otoman [...] Moldo-valahii nu numai că ar continua să-i plătească tribut, dar și-ar lua angajamentul de a nu lăsa să treacă dușmanii acesteia și de a li se opune. Principatele ar deveni astfel o barieră și un bulevard care ar asigura S[ublimei] Porți condiții noi de securitate".

Un apel insistent către Franța, țară ce părea a-și redobîndi influența internațională din epoca revoluției și primului imperiu, a luat calea Parisului în decembrie 1854.

Se așteptau de la împăratul Napoleon al III-lea înlesniri pentru o unire a Moldovei cu Țara Românească și instaurarea unei dinastii ereditare străine sau autohtone.

Cum din același sfîrșit de an datează și propunerea domnilor Țării Românești și Moldovei — menită să dea consistență cererilor lor și să facă din români „parte" în conflict — de a-și trimite milițiile să sprijine operațiile unei forțe expediționare aliate la gurile Dunării. Istanbulul nu a dat curs proiectului, la insistențele sfătuitorilor săi occidentali.

Pe lîngă propunerile adresate direct Franței sau Angliei, conducerea politică din București și-a pus speranțele și într-o posibilă Conferință europeană care să examineze, după modelul celei de la Viena din 1815, schimbările survenite în viața internațională și să pună capăt războiului. Ideea convocării amintitei conferințe aparținuse Austriei, care încerca, prin rolul de mediator ce și-l atribuise, să rezolve pe cale diplomatică conflictul ce se desfășura în Crimeea. Ea revendicase Rusiei, încă de la 2/14 decembrie 1854, data semnării tratatului de alianță anglo-franco-austriac, să renunțe la protectorat și să accepte adoptarea unor măsuri pentru apărarea granițelor și retrocedarea către Moldova a unei zone aflate de-a lungul malului stîng al Prutului. Deși Rusia se pronunțase favorabil încă din 16/28 noiembrie 1854 asupra principalelor puncte avansate, deschiderea lucrărilor conferinței a fost amînată.

În afară de Austria, celelalte părți angajate în luptă nu doreau pacea, sperînd că o victorie militară va fi decisivă. O forță expediționară anglo-franceză de 60 000 de ostași a debarcat la Gallipoli, în mai 1854, în timp ce flotele Angliei și Franței blocau ieșirile din Marea Neagră și Marea Baltică ; în septembrie 1854 corpul expediționar desanta de pe 267 nave de transport în Crimeea, în împrejurimile orașului-cetate Sevastopol. La capătul unui asediu de un an garnizoana rusă a depus armele, căderea acestui obiectiv strategic, la 30 august/11 septembrie 1855, antrenînd după sine debaclul strategiei de război țariste. Se revenea deci la masa tratativelor, prin alinierea la punctele de vedere aliate de către Alexandru al II-lea (1855—1881), succesorul lui Nicolae I.

Barbu Știrbei delegase ca emisar diplomatic pe lîngă guvernele de la Viena, Torino și Paris pe fiul său George. El avea însărcinarea să explice poziția Bucureștilor și să militeze pentru susținerea drepturilor românești. Vederile proprii s-au bucurat de o oarecare audiență în rîndul diplomaților străini, constatare ce se desprinde și din interesul arătat de ministrul de externe al Franței, Drouyn de Lhuys, trimisului domnului Țării Românești. Drouyn de Lhuys l-a asigurat pe Barbu Știrbei „că ideile și planurile lui au devenit acele ale guvernului împăratului și că vor fi apărate în negocierile ce se vor deschide la Viena".

Între timp se inauguraseră în capitala Austriei, la 3/15 martie 1856, preparativele în vederea încheierii păcii.

Poarta pretinse domnilor să acrediteze cîte trei reprezentanți pe lîngă plenipotențiarii ei, dar, spre deosebire de Grigore Ghica, Barbu Știrbei a trecut peste această dorință a Turciei. El s-a abținut să comenteze rezultatele rundei din imperiul vecin, întreruptă în iunie 1855, și a așteptat eventuale clarificări în evoluția situației externe (circula zvonul că Franța și Austria se aflau în pragul unei antante pe seama românilor).

Poziția capului statului față de negocierile în curs transpare dintr-o corespondență din Galați a ziarului amic „Oesterreichische Zeitung", care prelua ideile sale privind : modificarea capitulațiilor, domniile ereditare, promovarea funcționarilor după merite, dări echitabile, schimbarea legii rurale, eliberarea robilor, părăsirea, în parte, a jurisdicției consulare.

La 23 iunie/5 iulie 1855 Știrbei a prezentat un memoriu marelui vizir Aali Pașa, cu propunerile : principatele să fie declarate teritorii neutre, precum Belgia și Elveția, domnia ereditară „singurul mijloc de a garanta [...] un element de stabilitate în viitor". În cazul acceptării revendicării unirii, el avansa sugestia aducerii unui domn dintr-o dinastie străină, ajutat de o adunare, „n-are importanță numele care i se va da", însărcinată cu discutarea și votarea bugetelor și legilor. Documentului res-

pectiv i-a succedat un altul, despre care Nicolae Iorga spunea că „trebuie să fi fost supus unui ministru din Franța", cu revendicările unirii sub un principe străin din una dintre familiile domnitoare din Europa, proclamarea neutralității, a unui sistem defensiv româno-otoman, promovarea unor avantaje comerciale reciproce între Principatele Unite și Turcia.

Acest memoriu înaintat de George Știrbei a fost probabil acela pe care Napoleon al III-lea i l-a prezentat într-o întîlnire secretă lui Ion C. Brătianu, la acea vreme sub supraveghere polițienească, deoarece fusese acuzat că participase la pregătirea unui atentat la viața împăratului. După George Fotino, discuția asupra punctului respectiv se desfășurase cam în felul următor : „Înțelegeți dumneavoastră ce poate semnifica această notă ?" a întrebat Napoleon III, primind răspunsul lui I. C. Brătianu că „prințul Știrbei este un om inteligent, el ține cont că majestatea voastră sprijină această idee [a unirii sub domn străin — n.n.], care trebuia să se realizeze, și și-a luat măsuri de precauție".

Cu prilejul acestei călătorii George Știrbei mai avusese de îndeplinit o sarcină de mare importanță încredințată de tatăl său. Pentru a contracara acțiunile opoziției interne și externe și pentru a realiza o liniștire a spiritelor în țară, acesta îi ceruse să insiste în sensul rechemării consulului francez de la București, Eugène Poujade, adversar declarat al lui

Ştirbei, şi înlocuirea lui printr-o persoană, dacă nu favorabilă, măcar neutră faţă de frămîntările politice locale ; misiunea a fost îndeplinită cu succes.

În raporturile cu Turcia, întîlnirea lui Ştirbei cu marele vizir la Rusciuk, în august 1855, a prilejuit reafirmarea unor puncte de vedere anterioare. În decembrie 1855, bazîndu-se pe sprijinul guvernului cezaro-crăiesc, care îl considera a fi „singura persoană în stare să cîrmuiască această ţară, în situaţia ei excepţională", domnul Ţării Româneşti a trimis ambasadorului austriac la Poartă, Prokesch-Osten, o serie de informaţii, în spiritul memoriilor anterioare. Ele erau destinate să susţină poziţia lui Ştirbei în proiectata Conferinţă a ambasadorilor din ianuarie 1856, din preliminariile Congresului de pace de la Paris.

Luna ianuarie a anului 1856 a adus, însă, alte deziluzii. Calculele de interes politic ale guvernului de la Londra, adept al menţinerii statu-quo-ului în Balcani şi al integrităţii Imperiului otoman, în vederea contracarării tendinţelor de dominaţie economică şi politică ale Austriei, Franţei şi Rusiei, au îndemnat Anglia să sprijine Turcia în opoziţia ei faţă de principe.

Dealtfel, Ştirbei, considerat de turci ca omul de încredere al austriecilor şi prea favorabil Franţei, a avut de suferit „represalii" din partea Sublimei Porţi, care adoptase o atitudine neangajată faţă de atacurile apărute în presa otomană la intervenţia diverşilor inamici po-

litici, favorizase gruparea opozițională a lui Alexandru Ghica, și pe unii fruntași ai revoluției din 1848—1849, ca Ioan Ghica, învestit bei de Samos. Totodată, s-au dat publicității, cu aprobarea tacită a oficialităților, extrase tendențioase din ancheta efectuată de Derviș Pașa asupra felului în care a funcționat administrația Țării Românești între 1849—1853. În noile împrejurări Barbu Știrbei a hotărît să-și retragă candidatura la postul suprem în stat.

Întreaga națiune română a înălțat drept domn al Unirii pe Alexandru Ioan Cuza.

Alesul maselor întruchipa promisiunile de reformă ale conducătorilor Partidei Unioniste, dorința de schimbare împărtășită de întreg poporul, și se potrivea cu noul statut de largă autonomie cucerit de români la finele deceniului șase.

Trebuie să remarcăm însă că Barbu Știrbei a avut merite incontestabile în garantarea continuității conducerii de stat în apăsătoarele împrejurări politice 1849—1856, în adoptarea unei atitudini constructive în raporturile cu țările vecine și în rezolvarea pe cale diplomatică a problemei schimbării regimului internațional al principatelor române, în conformitate cu interesele naționale legitime.

Capitolul IV

ÎN ANII UNIRII

Mișcarea unionistă din Moldova și Țara Românească a cunoscut o creștere fără precedent în anii 1856—1859, exprimată, între altele, și printr-o adevărată avalanșă de petiții adresate marilor puteri reunite în Congresul de pace de la Paris, chemat să pună capăt „războiului Crimeii". Viitorul statut al principatelor române devenise o problemă europeană și trebuia să se facă totul pentru o soluționare a sa în direcția intereselor naționale. C. A. Rosetti îi scria din Paris fruntașului I. I. Filipescu, sfătuindu-l : „ieșiți în grădini publice și cereți iscălituri, lucrați pe ulițe".

Sensibilizați din diferite motive, din interese particulare sau calcul strategic, membrii „clubului marilor puteri", în frunte cu Franța, au decis, după runde strînse de înfruntări diplomatice, să dea curs voinței unanime a românilor de a trăi într-o patrie unică. Tratatul de pace, semnat la 18/30 martie 1856, prevedea ca Moldovei să i se retrocedeze județele Cahul, Ismail și Bolgrad, punea capăt „protectoratului" țarist, principatele treceau sub garanția marilor puteri, rămînînd totuși sub suzeranitatea Înaltei Porți. Se admitea

constituirea unor *adunări ad-hoc* în cele două țări, din a căror dezbatere să reiasă poziția față de înnoirile administrative instituționale, asigurîndu-se libertatea de navigație pe Dunăre și neutralizarea Mării Negre. O conferință proiectată să se țină la Paris era îndrituită să examineze cererile românești. După expirarea termenelor domniilor deținute de Barbu Știrbei și Al. Gr. Ghica, Țara Românească și Moldova aveau să fie conduse pînă la intrarea în vigoare a convenției de către un caimacam.

Dincoace de Milcov, a luat ființă un comitet central de acțiune unionistă, căruia i se subordonau comitetele locale. Între liderii Partidei naționale din principate au avut loc contacte pentru pregătirea unei platforme comune, tot mai mulți revoluționari de frunte de la 1848—1849 revenind din exil. După ce cu un an înainte se reîntorseseră în țară C. Serghiadi, I. Bălăceanu, preotul Radu Șapcă, Radu C. Golescu, N. Apolonie, în 1856—1857 rîndurile lor s-au întărit prin sosirea unor lideri ca Ioan Maiorescu, A. Cristofi, Aaron Florian, C. Alexandrescu, Grigore Seruie, A. C. Golescu-Negru, A. C. Golescu, Radu C. Golescu, N. Pleșoianu, C. A. Rosetti, Cezar Bolliac, Ioan C. Brătianu, Dumitru Brătianu, Gheorghe Magheru ș.a.

Peste hotare se întețiseră activitățile prounioniste în perfectă concertare cu inițiativele curajoase din țară. Un rol important în desfășurarea propagandei în favoarea românilor l-au

avut conducătorii din 1848—1849, ostracizați de puterea „protectoare". Ei au întreținut o publicistică bogată și incisivă, de un înalt nivel politic, cu sprijinul prietenilor României din Franța, Belgia, Italia, Marea Britanie etc. Printre lucrările apărute s-au numărat *Union et séparation des Principautés roumaines par l'archimandrite Néophite Scriban ;* B. Boeresco, La Roumanie après le Traité de Paris du 30 mars 1856, Paris, Dentu, 1856 ; A. Sanejouand (Gh. Bibescu), *Les Principautés roumaines devant l'Europe*, Paris, 1856 ; *Affaires d'Orient — Réorganisation des Provinces Danubiennes*, Paris, Garnière Frerès, 1856 ; Louis de Nalèche, *La Moldo-Valachie*, Paris, 1856 ; Chopin, A. Ubicini, *Provinces Danubiennes et Roumaines*, t. I—II, Paris, 1856 ; Edmond Texier, *Appel au Congrès en faveur des Roumains*, Paris, 1856 ; Paul Bataillard, *Premier point de la question d'Orient. Les Principautés de Valachie et de Moldavie devant le Congrès*, Paris, 1856 și *La Moldo-Valachie dans la manifestation de ses efforts et de ses voeux*, Paris, 1856 ; Edgar Quinet, *Les Roumains I, Les titres de leur nationalité, II Leur Histoire et leurs Princes, De la réorganisation des provinces danubiennes*, în „Revue de deux Mondes", Paris, 1856.

Totuși, teama de reforme impuse de masele populare și de izbucnirea unei revoluții era permanentă. Ei i se mai adăuga neliniștea Porții, vizibil deranjată de cursul evenimentelor dintre Carpați, Dunăre și Marea Neagră. Într-o scrisoare adresată domnului la 12 iunie 1856,

Fuad Paşa avertiza : „Sublima Poartă este informată că în Valahia au loc reuniuni secrete şi consfătuiri pentru a influenţa opinia publică şi că broşuri şi tipărituri sînt răspîndite în public cu acelaşi scop [...] Alteţa Voastră trebuie să vegheze ca intriganţii şi provocatorii de dezordini, al căror scop este foarte evident, să nu poată, prin intrigi fie pe faţă, fie ascunse, să pregătească o agitaţie nefirească care nu va putea decît să oprească lucrările comisiei şi să împiedice cunoaşterea adevăratelor nevoi şi interese ale ţării. Nu voi putea deci să recomand îndeajuns Alteţei Voastre să exercite o supraveghere activă a intrigilor pe care i le-am semnalat şi a autorilor lor".

Barbu Ştirbei a adoptat o politică de legalism forţat în ceea ce priveşte propaganda pentru unire în ultima perioadă a domniei. În răspunsul către Fuad Paşa, din 14/26 iunie 1856, el mărturisea : „nu pot decît să mă felicit de a fi păstrat spiritele calme, fără să fi avut nevoie să recurg la vreo măsură de forţă, prin simplul efect al unei atitudini ferme şi perseverente, dublată de folosirea tuturor mijloacelor de persuasiune".

Autoritatea de stat suferea totodată şi presiunile politico-militare insistente ale Austriei. Intenţiile guvernului de la Viena se conturaseră cu doi ani înainte, cînd, printr-un articol adiţional al convenţiei austro-prusiene din 8/20 aprilie 1854, se prevăzuse introducerea Moldovei şi Ţării Româneşti în sistemul de apărare german. Pe de altă parte prelungirea pre-

zenței trupelor habsburgice a creat o atmosferă încordată, agravată și de starea de asediu impusă locuitorilor „și de alura tot mai amenințătoare ce o îmbracă ocupația". S-au înmulțit manifestările de „brutalitate soldățească, îndătinată în oastea chesaro-crăiască", iar abuzurile funcționarilor, „cari se priveau ca un fel de monedă curentă a împăratului însuși — nota pe mai departe Nicolae Iorga — dispreț al «purtătorilor de cultură» față de semibarbarii de la Dunăre, al oamenilor rînduielii împotriva nedisciplinaților de la noi, deprinderea luată din Bucovina, din Ardeal și Ungaria, de a trata pe români ca o inferioară rasă cucerită — acestea erau piedicile, care, fără voia conducătorilor, se ridicau în calea noului ideal de întindere urmărit de diplomația austriacă".

În presa europeană tema ocupației militare a început să ocupe spații din ce în ce mai largi, fiind abordată în articole care demascau intențiile anexioniste ale Vienei. Amestecul din afară a întîrziat desfășurarea alegerilor pentru *adunările ad-hoc*, prevăzute prin tratatul de pace de la Paris, și au amînat deschiderea dezbaterilor pentru redactarea convenției de care depindea statutul viitor al celor două țări române.

A fost nevoie de o conferință a reprezentanților marilor puteri pentru a se determina retragerea trupelor străine, la 25 decembrie 1856/ 7 ianuarie 1857.

Dîndu-se curs hotărîrii consemnate în Tratatul de pace de la Paris, Barbu Ştirbei a abdicat la 25 iunie/6 iulie 1856, fostul domn Alexandru Ghica girînd funcţia de şef al executivului, cu titlul de caimacam. Evenimentul apare consemnat de Ştefan Golescu într-o depeşă adresată lui Christian Tell, în care subliniază atitudinea binevoitoare a caimacamului faţă de unionişti.

Barbu Ştirbei s-a îndreptat spre mănăstirea Bistriţa — refăcută din iniţiativa sa —, de unde a părăsit ţara ; s-a reîntors în a doua jumătate a lunii septembrie 1856. O corespondenţă din decembrie a ziarului „L'Indépendance Belge" consemna că „Nu s-a arătat încă în public şi primeşte, fără vîlvă, persoane din familie şi vizitatorii rămaşi fideli destinului său public. Devotamentul postum al ştirbeiştilor ar lăsa să se înţeleagă că eclipsa parţială a principelui este momentană, ca orice eclipsă". Corespondentul ziarului amintit considera că şansele principelui nu scăzuseră, dacă se avea în vedere că „rangul înalt, numeroasele mijloace de acţiune, ambiţia neobosită şi, mai cu seamă, averea personală a fostului domn, însemnînd o rentă de cel puţin 30 000 de ducaţi, îi sporeau şi mai mult influenţa în ţară". La începutul anului următor Ştirbei s-a îndreptat din nou spre Franţa, unde a rămas pînă la desfăşurarea alegerilor pentru adunarea ad-hoc.

El s-a informat mereu asupra situaţiei din Ţara Românească prin dr. Weil, secretar al

Ministerului Afacerilor Străine al Austriei, odinioară agent diplomatic al Munteniei. Totodată, prin intermediul acestor corespondențe se strecurau și aluzii directe la conduita pe care Austria o dorea respectată față de unire. „Vreme de două luni aici am avut armsitițiu politic total — scria dr. Weil la 16/28 februarie 1857 —. Acum, ostilitățile reîncep. Dacă-mi este îngăduit să dau umilul meu sfat ilustrului personaj pe care îl respectăm atît de mult amîndoi, aș îndrăzni să-l sfătuiesc să nu acorde nici un fel de sprijin direct «reunioniștilor». Fiți convins că *această himeră nu se va realiza* [...] O atitudine fermă în această privință va aduce un mare serviciu cauzei prințului în viitor, aducînd de partea sa sufragii hotărîtoare. Fiți sigur că Anglia împărtășește părerea Austriei și că Poarta consideră concesia în problema reunirii provinciilor drept o sinucidere ce i s-ar impune". În aceeași scrisoare se sugera să se discute cu caimacamul Alexandru Ghica, condamnat, după părerea funcționarului austriac, să dispară ca o „frunză uscată care cade din copac la apropierea timpului frumos", și să se ia poziție antiunionistă în „Journal de Francfort", ceea ce, după părerea aceluiași, va produce o bună impresie.

Într-o scrisoare din 8/20 martie 1857, trimisă din Viena de același dr. Weil, i se reproșa lui Știrbei atitudinea favorabilă unirii principatelor. Corespondentul austriac consemna în rîndurile sale că „reținerea prințului în această importantă chestiune este greșit interpretată

și că, după umila mea părere, apreciez că această politică rezervată, de expectativă, nu este potrivită cu împrejurările actuale și nici în favoarea marilor interese de viitor ale Alteței Sale și a familiei sale". Agentul Ministerului Afacerilor Străine argumenta că pentru viitorul familiei era necesar ca ex-principele să renunțe la atitudinea de expectativă adoptată pînă atunci. Dacă se decidea să sprijine unirea, el avea să piardă „pentru totdeauna influența și creditul său la Constantinopol" ; dacă se păstra în rezervă, pronunțîndu-se doar în momentul cînd una din partide cîștiga, avea să-și piardă creditul politic intern, din cauza oportunismului. Dr. Weil considera că Știrbei ar fi cîștigat simpatia partidei antiunioniste, care nu avea un șef — putînd să ocupe acel post sau să-l însărcineze pe fiul său George să o facă —, precum și sprijinul Turciei, Austriei și Angliei — ostile actului unirii — și aprecierea Franței, care „va fi recunoscătoare omului de stat care îi va facilita mijlocul de a ieși onorabil din impasul în care intrase datorită felului prematur al unei alianțe care nu se va putea realiza decît într-un viitor îndepărtat". În încheiere se cerea o decizie rapidă într-unul din sensurile evidențiate.

Sfaturile diplomatului austriac nu au fost urmate. Deși de sorignte oligarhică, conservatorismul lui Barbu Știrbei viza cu precădere sectoarele administrative și sociale, nu și problema națională. Dealtfel, el optase pentru unire cu mulți ani înainte, în acest sens fiind

semnificativ și discursul pronunțat cu prilejul căsătoriei lui Gheorghe Bibescu, la 22 august 1845, închinat „întru veșnica unire a muntenilor și moldovenilor".

Dacă în timpul domniei a manifestat intransigență față de activitatea prounionistă, intransigență impusă și de presiunile otomane și austriece, în momentul cînd a redevenit persoană particulară și-a moderat atitudinea, dovedind că înțelesese în mod corect sensul profundelor transformări ale epocii. O scrisoare a sa adresată generalului Mehmed Sadyk la 22 septembrie/4 octombrie 1857 dovedește că toate insistențele austriece din acel an pentru a-l determina să se pronunțe împotriva unirii nu-și atinseseră scopul : „este intim convins — mărturisea Știrbei —, că destinele acestor țări sînt solidare cu cel al Imperiului otoman, apropierea lor strînsă fiind reciproc indispensabilă ; în același timp, însă, consideră că această unire trebuia să se realizeze prin respectarea scrupuloasă și reciprocă a drepturilor dobîndite, că orice impietate de o parte, ca și orice deviere de cealaltă parte, ar duce infailibil, după cum a demonstrat-o experiența trecută, la ingerințe și intervenții străine, ale căror rezultate nu pot decît să slăbească aceste legături, pe care este atît de important să le întărim".

Opțiunea unionistă răzbate și din proiectul de *Constituție* din 1856. Documentul, redactat în limba franceză, prevedea la capitolul „Drepturi publice" egalitatea tuturor cetățenilor în fața legilor, liberul acces la funcțiile civile și

militare, serviciul militar obligatoriu, inviolabilitatea proprietății și posibilitatea pentru țărani de a se așeza pe orice moșie, fără nici o îngrădire ; corvoadele sau rechizițiile în natură urmau să fie stabilite printr-o lege votată de ambele părți ale Adunării generale (Camera deputaților și Senatul). Se vizau impunerea pe avere și pe proprietăți și aplicarea patentei pe întreprinderi. De domeniul libertăților mai țineau și ridicarea restricțiilor în materie de petiții individuale, garantarea practicării oricărei religii și desființarea robiei. În capitolul „Forma guvernămîntului" se stipula că principele era șeful statului, înțelegînd să guverneze cu ajutorul miniștrilor, al Consiliului de stat și al Adunării generale ; el păstra și funcția de comandant suprem al armatei, conferea rangurile civile și militare, aproba regulamentele și decretele legilor promulgate, avea inițiativa legislativă, dreptul de grațiere și de comutare a pedepselor, declara starea de asediu ; proiectele de legi erau redactate de Consiliul de stat. Adunarea generală își dădea avizul asupra tuturor chestiunilor ce-i erau prezentate. Puterea judecătorească intra sub incidența curților și tribunalelor, controlul financiar îl efectua „Contul general al Statului", organizat după modelul „Curții conturilor" din Franța, lucrările sale fiind supuse spre examinare Adunării generale, iar miniștrii erau responsabili pentru activitatea lor. Capitolul intitulat „Despre Consiliul de stat" prevedea alcătuirea unui organ format din 16 membri, numiți sau revocați de

principe, din afara Adunării generale ; Consiliul de Stat era prezidat de domn, în lipsa sa conducerea asigurînd-o vicepreşedintele Consiliului de stat ; miniştrii participau deliberativ la şedinţele Consiliului de stat ; legile pregătite de ministere se supuneau spre aprobare capului statului, care, la rîndul său, le înainta Consiliului de stat. După discutarea lor, acesta le remitea Adunării generale. Consiliul de stat putea să propună decrete privind problemele şi regulamentele administartive, contenciosul administrativ, conflictele de atribuţii dintre autorităţile administrativă şi judiciară ; Consiliul de stat era dublat de o comisie formată din consilieri pe diferite probleme ca justiţia, învăţămîntul, armata, lucrările publice, comisie care urma să elaboreze proiecte de legi cu privire la organizarea principalelor ramuri ale administraţiei. Atribuţiile forului legislativ, expuse în capitolul „Despre adunarea generală", erau acelea de a discuta şi vota proiectele de legi şi bugetul statului, după care le supunea domnului ; ea aproba convenţiile de comerţ încheiate de guvern ; principele convoca şi proroga adunarea ; în caz de dizolvare, era obligat să convoace o nouă adunare în termen de 6 luni. Deputaţii, cetăţeni români cu un venit anual de cel puţin 1 000 de piaştri (368 franci), se alegeau în cadrul unor colegii pe o durată de şapte ani. Toţi cetăţenii de la 25 de ani, care plăteau anual o contribuţie directă de 250 piaştri (92 franci), se bucurau de dreptul de a alege ; hotărîrile Adunării generale se luau cu

majoritate absolută de voturi, membrii ei avînd posibilitatea de a propune amendamente. Dezbaterile parlamentare, consemnate prin procese verbale considerate documente oficiale, se publicau în presă după ce erau prezentate spre aprobare (cenzură) președintelui Adunării generale și președinților secțiunilor. Deputaților li se asigura imunitatea parlamentară, exceptînd cazurile de flagrant delict în materie criminală (furt sau omucidere). În capitolul cinci, intitulat „Despre ordinea judiciară", Barbu Ştirbei avansa propunerea ca puterea judecătorească să fie distinctă de cea administrativă și să se exercite prin intermediul tribunalelor de conciliere (împăciuire) sau justiție de pace, prin tribunalele de primă instanță, prin curțile de apel. O „Înaltă curte" de justiție examina vina vîrfurilor funcționărimii ; delictele militarilor trebuiau supuse spre judecată consiliilor de război și tribunalelor militare.

În capitolul dedicat „Instrucțiunii publice" se enunța că „Una din primele îndatoriri ale guvernului este de a se îngriji de educația tineretului, de a-i procura toate mijloacele necesare unei instrucții variate și solide, pentru a-l face apt să îndeplinească bine serviciile de stat și să exercite profesii, arte și meserii utile societății, fiecare urmîndu-și condiția și specialitatea". Proiectul de „Constituție" prevedea înființarea unei facultăți de drept, a școlii de agricultură, școlilor de arte și meserii. Guvernul se obliga să încurajeze deschiderea de pensi-

oane şi şcoli particulare, „unde fiecare va fi liber să hotărască, îndeplinind condiţiile de moralitate şi de competenţă şi conformîndu-se regulamentului universitar".

Barbu Ştirbei se dezvăluie şi cu acest prilej ca un adept al regimului constituţional, în genul monarhiei franceze, a regelui Ludovic Filip de Orléans, în care şeful statului poseda puternice mijloace de iniţiativă legislativă, deşi la conducerea treburilor obşteşti participa şi parlamentul. Pasul făcut în direcţia schimbării viziunii asupra problemelor structurilor instituţionale, aşezării regimului proprietăţii şi drepturilor civile nu depăşea limitele reformismului conservator.

Pe tărîmul acţiunii politice concrete, Barbu Ştirbei a polarizat în jurul său opţiunile unei părţi a vîrfurilor conducătoare din Ţara Românească, plănuind ca împreună cu acestea să realizeze o mare alianţă conservatoare, de tendinţă unionistă, la concurenţă însă cu liderii revoluţiei din 1848—1849.

Odată înlăturată ocupaţia austriacă, grupurile şi grupările politice, indiferent de coloratură, s-au lansat într-o vie dezbatere pentru alegerile în Adunările ad-hoc, chemate să se pronunţe asupra viitorului politic al românilor. În modelarea în sens pozitiv a opiniei publice o contribuţie importantă şi-au adus ziarele „Concordia", oficios al Partidei naţionale de sub conducerea lui Constantin A. Kreţulescu, fratele lui Nicolae Kretzulescu, şi „Timpul", cu o tentă unionist-moderată, la care aderase şi

marea boierime. Un program unionist s-a adoptat la întrunirea din martie 1857, la care au participat mari boieri, burghezi și fruntași moderați ai Partidei naționale. Partida națională, în frunte cu C. A. Kreţulescu, I. I. Filipescu, I. Bălăceanu, A. G. Golescu, a hotărît, la 3/15 martie 1857, un program electoral, asemănător cu cel adoptat la 1/13 martie 1857 de „Comitetul electoral al Unirii" din Iași. El cuprindea : autonomia și neutralitatea principatului, unirea Țării Românești cu Moldova, domn dintr-o familie princiară din Europa, guvern constituțional, adunare unică și măsuri care să garanteze respectul proprietății.

Campania electorală a fost declanșată la scurt timp după sosirea la București a comisarilor marilor puteri și după înmînarea firmanului pentru alegeri caimacamului Alexandru Ghica.

În acest context sînt interesante notațiile lui Ion Bălăceanu, care, referindu-se la repartiția voturilor în cadrul „partidului conservator", comenta : „Nimic nu este mai caracteristic pentru situația actuală ca bucuria și triumful grupării lui Ştirbei. Cred că are și de ce să-și frece palmele. O administrație bună ar fi doborît familia Bibescu-Ştirbei și ar fi adus domnia în familia Ghica. S-ar părea că generozitatea față de prima [familie] este împinsă pînă la a-i tripla șansele". Reducerea cotei de popularitate a caimacamului l-a determinat pe I. I. Filipescu chiar să laude echipa guvernamentală din anii 1849—1856. La scăderea șanselor de izbîndă a lui Alexandru Ghica, pe

lîngă opreliştile puse unioniştilor, mai contribuia şi atitudinea unor miniştri. Gr. Serurie nota că „Odobescul iar a introdus în oştirea română noblețea de iuncări, ceea ce Ştirbei o desfiinţase. Tot ce a făcut Ştirbei bun spre a amăgi la scopul lui de împelițat [a se citi în favoarea monopolizării conducerii politice — n.n.] Ghica a desfiinţat şi a făcut cum să nu mai dea Dumnezeu !".

Consolidarea poziției cuplului Barbu Ştirbei-Gheorghe Bibescu în tabăra conservatoare era tot mai evidentă, încît Ion Bălăceanu, neliniştit, îl anunța de acest fapt la 18/30 ianuarie 1857 pe prietenul său Vasile Alecsandri, rugîndu-l totodată să intervină pe lîngă redacția ziarului „Etoile du Danube" să înceteze atacurile împotriva caimacamului. „Fostul prinț Ştirbei — scria el cu îngrijorare — are o grupare puternică, mulți bani şi vocația intrigii. Nu mai puțin fostul prinț Bibescu dispune de o grupare şi mai numeroasă, de bani, de agenți la Constantinopol, Paris, Petersburg şi Viena. Cei doi frați sînt pe punctul de a da uitării vechile lor ranchiune şi de a-şi da mîna. Cu alte cuvinte, peste patru săptămîni *fuziunea* va fi un fapt împlinit. Partizanii lor, reuniți, vor forma, prin număr şi influență socială, o grupare deosebit de redutabilă".

La rîndul lor, foştii domni desfăşurau o intensă propagandă. Cu prilejul revenirii din străinătate, la sfîrşitul lui martie 1857, Gheorghe Bibescu a străbătut Oltenia, participînd la întruniri electorale. S-a organizat o mare

manifestație cu prilejul intrării în București, socotită de Jean Louis Gradowicz — emigrant democrat polonez — ca fiind îndreptată împotriva prințului Alexandru Ghica. În discursul pronunțat cu acest prilej Gheorghe Bibescu s-a declarat adept al unirii sub un principe autohton.

Alegerile din Țara Românească au început la 7/19 septembrie 1857, puțin timp după încheierea celor din Moldova — desfășurate în două „manșe", din cauza falsificării lor inițiale de către caimacam — și au dat cîștig de cauză unioniștilor, care au cucerit majoritatea mandatelor în Adunarea ad-hoc. Barbu Știrbei s-a numărat printre deputații aleși la Craiova, știre ce i-a parvenit pe cînd se găsea încă în Franța. Componența socială a adunării era, însă, în majoritate formată din moșieri, cler și candidații caimacamului Alexandru Ghica. Din punctul de vedere al opțiunilor politice în adunare pătrunseră conservatori (majoritari) conservatori-moderați, liberali-moderați, liberali-democrați și liberali-radicali. Acest fapt fusese sesizat de Ch. A. M. Talleyrand-Périgord, care comunica la 3/15 octombrie 1857 ministrului de externe al Franței, Al. Walewski, structura viitoarei Adunări ad-hoc : „Prinții Știrbei și Bibescu, Grigore și Dimitrie Ghica vor sta pe aceleași bănci cu domnii Golescu, Brătianu și Rosetti. Printre marii proprietari, șase ultraconservatori se găsesc în opoziție cu șase ultraprogresiști".

Dezbaterile *Adunării ad-hoc* din Țara Românească au debutat la 30 septembrie/12 octombrie 1857 — cele din Moldova la 22 septembrie/4 octombrie 1857 —, însoțite de manifestații populare entuziaste. Conducerea lucrărilor, în afară de președinte care era numit onorific în persoana mitropolitului Nifon, a fost preluată efectiv de membri ai Partidei unioniste, vicepreședinte fiind Nicolae Golescu, secretari D. Brătianu, C. A. Crețulescu, Ștefan Golescu, C. A. Rosetti și Scarlat Turnavitu.

Deschiderea lucrărilor, ce avusese loc în ziua precedentă, la 29 septembrie/11 octombrie 1857, a prilejuit un ceremonial plin de fast. După cum consemna Jacques Poumay, consulul Belgiei la București, într-un raport adresat lui Charles Vilain, ministrul său de externe, în jurul Mitropoliei au fost înșiruite mai multe unități ale armatei. La festivitate au participat, alături de caimacam, miniștri, deputați, notabilitățile capitalei, comisarii marilor puteri și corpul consular. Printre absenți, consulul belgian consemna pe Barbu Știrbei, Sir Henry Bulwer și Savfet Efendi. „Seara — scria Jacques Poumay — orașul și edificiile publice erau strălucitor luminate ; în mai multe locuri transperantele purtau ca inscripție următoarele, unele : Trăiască Unirea —, trăiască unirea sub un principe străin — Valahia și Moldova reunite într-un singur stat sub un principe străin ; și altele : Unirea Valahiei și a Moldovei sub un singur guvern — Unirea principatelor Valahiei și Moldovei sub un principe străin ere-

ditar, unirea cu garantarea autonomiei noastre etc., etc.".

Barbu Ştirbei, deputat din partea marilor boieri, şi-a expus vederile cu privire la viitorul politic al principatelor, susţinînd un program axat pe : garantarea autonomiei şi drepturilor internaţionale ale românilor pe baza capitulaţiilor, unirea Ţării Româneşti şi Moldovei într-un singur stat, condus de un singur guvern, cu o singură adunare, în care să fie reprezentate toate clasele sociale, alegerea în fruntea statului a unui prinţ străin ereditar.

În cadrul şedinţelor, datorită îndrumării lucrărilor de către membrii de stînga ai Partidei naţionale, s-a manifestat de la început o tendinţă liberal-radicală, încît foştii domni „Ştirbei şi Bibescu, acum deputaţi — remarca Ch. A. M. Talleyrand-Périgord — îşi vedeau respinse toate propunerile, chiar şi în chestiuni mărunte de regulament".

Analiza problemelor curente a început la data de 9/21 octombrie 1857 printr-un raport în care erau prezentate principalele revendicări promovate de Partida naţională : autonomia şi neutralitatea principatului, unirea Moldovei şi Ţării Româneşti sub un domnitor străin, o constituţie şi o singură adunare care să reprezinte interesele poporului român. Aceste deziderate fuseseră exprimate şi în Adunarea ad-hoc din Iaşi. Doleanţele respective au fost dezvoltate într-un memorandum, votat la 6/18 noiembrie 1857, cu o mare majoritate.

Adunările ad-hoc din Moldova și Țara Românească și-au încheiat misiunea la începutul anului 1858, Barbu Știrbei și Gheorghe Bibescu îndreptîndu-se spre Paris unde se pregătea deschiderea Conferinței marilor puteri.

Șansele celui dintîi de a ajunge domn păreau să crească, mai ales că Ch. A. M. Talleyrand-Périgord îl aprecia, J. L. Gradowicz acuzînd pentru această situație „guvernul deplorabil al prințului Alexandru Ghica, care l-a reabilitat pe prințul Știrbei în ochii comisarilor și chiar în țară".

Punctele de vedere aflate pînă atunci în dezbaterea deputaților moldoveni și munteni au fost făcute cunoscute Conferinței — ce-și începuse dezbaterile la 10/22 mai 1853 — prin intermediul raportului *Comisiei de informare*. În esență, în paginile raportului, după o prezentare a stărilor politice, economice, sociale și culturale ale Principatelor române, se avansau mai multe sugestii și propuneri concrete cu privire la modernizarea organizării statale. Cauza unirii a fost susținută de Franța, Rusia, Prusia și Sardinia, împotriva acestei idei situîndu-se Austria, Turcia și Anglia. La capătul discuțiilor dintre marile puteri, la 7/19 august 1858, s-a semnat *Convenția* prin care se hotăra ca fiecare principat să-și aleagă cîte un domn (desemnat pe viață dintre pămînteni) și o adunare reînnoită din 7 în 7 ani ; legile de interes comun trebuiau să facă obiectul analizei unei comisii centrale cu sediul în orașul Focșani. Principatele române rămîneau pe mai

departe sub suzeranitatea Porții, căreia îi plăteau un tribut, și sub garanția marilor puteri. Efectivele armatelor nu puteau să crească cu mai mult de o treime : oștirea era condusă de un comandant șef, desemnat pe rînd de către domni dintre ofițerii moldoveni și munteni. Cetățenii erau egali în drepturi și se aboleau toate privilegiile și monopolurile. Relațiile dintre țărani și proprietari se supuneau revizuirii. Pînă la alegerea domnilor, în cele două principate conducerea o asigurau caimacamii. *Convenția* era însoțită de dispoziții electorale care dădeau dreptul la vot pe bază censitară. Prin acest act *Regulamentul organic* cu toate modificările sale a încetat să mai existe din punct de vedere juridic, *Convenția* devenind noua constituție a principatelor.

În Țara Românească firmanul Porții, adus de Kiamil Bey, a numit caimacami pe Ioan Manu, Emanoil Băleanu și I. Al. Filipescu-Vulpe, primii doi adepți ai lui Gheorghe Bibescu. În urma ordinelor emise de autoritățile centrale, a fost suprimată libertatea presei și a întrunirilor, iar unele ministere cheie, ca cele de interne și de justiție, s-au pus sub conducerea lui Emanoil Băleanu și I. Al Filipescu-Vulpe. Mulți din vechii miniștri ai lui Alexandru Ghica au rămas în funcții. Totodată, căimăcămia a trecut la pregătirea alegerilor pentru Adunarea electivă, unde trebuiau să fie trimiși 72 de deputați de către alegătorii de la 25 de ani în sus, împărțiți în trei colegii electorale, în funcție de venitul anual : 100 gal-

beni, colegiul I (micii proprietari), 1 000 galbeni, colegiul II (marii proprietari), 6 000 galbeni, colegiul III (la orașe).

Campania electorală a unioniștilor s-a desfășurat în conformitate cu platforma publicată în „Românul", în paginile acestui ziar făcîndu-și loc și viguroase articole îndreptate împotriva atentatelor la libertatea presei, stînjenirea propagandei politice și a libertății individuale. Caimacamii au procedat la scoaterea din listele electorale, sub pretextul că nu îndeplineau condițiile cerute de lege, a mai multor candidați la deputăție în special din județele Argeș, Buzău, Ilfov, Prahova și din orașul București. Atitudinea respectivă a avut ca rezultat declanșarea unei campanii de contestații prin justiție a deciziilor guvernului, dîndu-se cîștig deputaților Vasile Boerescu, Cezar Bolliac și C. A. Rosetti.

Într-o depeșă de la sfîrșitul lunii iulie 1858 către bancherul J. Alleon din Constantinopol, J. L. Gradowicz enumera printre posibilii candidați, alături de Barbu Știrbei și Nicolae Golescu, și pe Ion Ghica.

În final, în urma alegerilor din 8/20—12/24 ianuarie 1859, au rămas în cursa pentru domnie Gheorghe Bibescu, sprijinit de 30 de deputați conservatori, Barbu Știrbei, susținut de 13 deputați conservatori și progresiști moderați, N. Golescu și I. C. Cantacuzino, avînd în spate numai deputați ai Partidei naționale radicali și moderați, și Alexandru D. Ghica.

Şansele de izbîndă ale grupărilor lui Barbu Ştirbei şi Gheorghe Bibescu au determinat, la un moment dat, să se discute chiar o coaliţie de cealaltă parte a baricadei, fapt consemnat de „Steaua Dunării" într-o corespondenţă din Bucureşti din 15/27 noiembrie 1858. „Se cearcă a se face o apropiere între partidele oneste, adică între cele al lui Ion Cantacuzino şi al Creţuleştilor".

Perspectiva ca echipa Ştirbei-Bibescu — primul considerat de J. L. Gradowicz ca un „progresist moderat", iar al doilea ca „reprezentantul boierimii retrograde" — să triumfe a produs agitaţie în rîndul bucureştenilor, aflaţi sub influenţa liberalilor. În zilele de 22 ianuarie/3 februarie şi 23 ianuarie/4 februarie 1859 peste 10 000 oameni au înconjurat clădirea Adunării elective, revendicînd invalidarea unor mandate conservatoare. Manifestaţia, care arăta voinţa de schimbare a unor largi cercuri ale vieţii publice, a îndemnat o parte din partizanii celor doi fraţi să-şi modifice opţiunile. Ca rezultat, au fost anulate mandatele a şapte deputaţi conservatori şi doi deputaţi progresişti. Din cei 72 de deputaţi, 2/3 aparţineau în continuare partidei conservatoare, care nu se opunea unirii, dar prezenta un sărac program de reforme sociale.

Adunarea electivă a Moldovei şi-a deschis lucrările la 28 decembrie 1858/9 ianuarie 1859, desemnînd domn pe Alexandru Ioan Cuza la 5/17 ianuarie 1859. Peste nouăsprezece zile, pe 24 ianuarie/5 februarie 1859, acelaşi cunos-

cut fruntaș al Partidei naționale urca și pe tronul Țării Românești, realizîndu-se astfel unirea peste prevederile restrictive ale Convenției de la Paris.

Barbu Știrbei nu a mai luat parte la ședința Adunării elective, absența lui fiind interpretată ca o renunțare la candidatura proprie.

„Dubla alegere [a lui Al. I. Cuza] echivalează cu unirea principatelor — consemna I. B. Nothomb, ministrul Belgiei la Berlin — Unirea principatelor înseamnă independența lor. Aceasta este ordinea ideilor la Constantinopol și la Viena și eu nu cred în abandonarea acestei ordini a ideilor [...]".

* *

La scurt timp după urcarea în scaunul din București a colonelului Alexandru I. Cuza, principele Știrbei a părăsit țara, stabilindu-se la Nisa, în Franța. De asemenea, el a rupt în mod oficial și legăturile de partid cu simpatizanții conservatori.

Deși a păstrat o rezervă în relațiile cu Alexandru I. Cuza, totuși interesul pentru afacerile care priveau România nu a scăzut. Este semnificativ că în 1863—1864, cînd la București și în alte capitale europene se analiza problema secularizării averilor mînăstirești, Barbu Știrbei a fost alături de români, așa cum reieșea și dintr-o scrisoare adresată lui Drouyn de Lhuys, ministrul de externe al Franței, la 17/29 ianuarie 1864. Rezolvarea și

cu ajutorul Franței a acestei chestiuni spinoase, o veche preocupare a politicienilor români, l-a îndemnat să exclame : „Se face astfel dreptate patriei mele [...] Îngăduiți, domnule ministru, unui veteran al cauzei românești, de a vă arăta adînca sa recunoștință și de a vă da în același timp asigurarea că nu e un singur compatriot al meu care să nu împărtășească aceste sentimente în aceeași măsură". Cu același prilej, el s-a ridicat împotriva încercărilor Angliei și Turciei de a rediscuta „temeliile raporturilor ce trebuie să fie între principate și Sublima Poartă", ce decurgeau din capitulațiile cu Poarta. Țelul intrigilor era acela „de a invalida convenția de la 7/19 august 1858 și de a pregăti mijloacele, așteptînd prilejul, pentru a nimici drepturile naționalității românești și a trata apoi Principatele Unite ca provincii turcești". Apelînd la Franța ca să dejoace planurile potrivnice unirii, Barbu Știrbei a susținut că „reconstituirea României e un obiect demn de înalta grijă a împăratului [...] Nu vorbesc acum decît de cele două principate, Muntenia și Moldova, mărginite în granițele lor actuale, căci întreaga rasă românească numără 4 milioane cel puțin în Banatul Timișoarei, Transilvania, Bucovina și Basarabia, toate provincii desprinse din principatele românești în vremuri mai mult sau mai puțin apropiate". Referindu-se la experiența națională din 1848—1849 și reexaminînd semnificația evenimentului respectiv pentru devenirea modernă a neamului din care făcea parte, Bar-

bu Ştirbei arăta că „ceea ce a izvorît pe neaşteptate din această mişcare obştească e adîncul sentiment al naţionalităţilor, sentimentul care nu e o idee abstractă [...], ci o nevoie reală, cu rădăcini în inima omului". El conchidea că lupta pentru emanciparea naţiunilor supuse încă dominaţiei străine — printre care se număra şi cea română — „vor face trăsătura caracteristică a ultimei jumătăţi a secolului al XIX-lea".

Cu aceeaşi ocazie, se menţiona că în condiţiile internaţionale complicate din deceniul şapte şi în situaţia în care dezlănţuirea patimilor de partid ar prilejui intervenţii străine periculoase, aducerea unui „principe dintr-o familie domnitoare din Europa" era o necesitate. Barbu Ştirbei se întîlnea în această opinie cu părerile liberalilor şi a conservatorilor moderaţi care scontau ca, prin întronarea unui domn dintr-o casă cu influenţă în viaţa internaţională, să obţină o garanţie politică şi, implicit, chiar militară pentru menţinerea inviolabilităţii teritoriului României şi păstrarea cîştigurilor dobîndite în perioada 1856—1866.

Sosit la Bucureşti pe 2/14 septembrie 1866 şi primit cu toate onorurile de noul domn Carol I, Ştirbei a avut două întîlniri cu acesta la 3/15 şi 18/30 septembrie 1866.

Este de presupus că într-una dintre cele două vizite el a promis sprijin pe lîngă marile puteri. Aşa se explică şi telegrama din 13/25 octombrie 1866 expediată de Carol I din Constantinopol : „Sosit azi dimineaţă la Con-

stantinopol. Am fost primit de îndată de Majestatea Sa Sultanul, care mi-a dat, cu propriile sale mîini, actul de recunoaştere. Fericit de a putea să vă comunic *încheierea negocierilor la care aţi contribuit într-o măsură atît de mare*" — [subl. n.].

În răspunsul din 23 septembrie/3 noiembrie 1866, Ştirbei, aflat din nou la Nisa, relevă : „Prin aceasta, independenţa României a fost asigurată în fapt ; căci omagiul adus Porţii este pur nominal şi oferă, fie şi numai provizoriu, avantaje incontestabile [...] unirea celor două principate declarată indisolubilă şi suveranitatea României consacrată [...]. Odată cu rezolvarea fericită a chestiunii politice şi cu punerea ei la adăpost de vicisitudinile din exterior, se poate spune că de acum înainte România şi-a luat destinele şi întregul său viitor în propriile-i mîini".

În continuare, lunga scrisoare conţinea şi un demers pe lîngă principe pentru adoptarea unor reforme instituţionale. El cerea ca în administraţie să facă economie şi să simplifice sistemul de impozit, procedînd la vizite prin ţară, ca să constate „de visu" situaţia existentă ; să reorganizeze armata, urmînd experienţa franceză şi prusiană, punînd totodată bazele armatei teritoriale ; în locul împrumuturilor pe care nu le putea obţine, „decît cu condiţii oneroase şi umilitoare", trebuia să procedeze la vînzarea bunurilor statului şi mănăstirilor, politica împrumuturilor fiind rezervată pentru lucrările publice productive ; să rezolve cît

mai grabnic problema mănăstirilor închinate care, după secularizare, rămăseseră neplătite etc.

Barbu Ştirbei s-a stins din viaţă la 2/14 aprilie 1869, la Nisa, după ce vizitase pentru ultima oară Bucureştii în noiembrie 1868.

ÎN LOC DE ÎNCHEIERE

Vestea decesului survenit la Nisa a trezit un unanim interes în presa din țară, una dintre publicațiile vremii apreciind, nu fără un oarecare ton patetic, la 6/18 aprilie 1869, că „România a pierdut pe cel mai mare om al ei, pe cel mai mare economist, pe cel mai mare om de stat, pe cel mai mare financiar, pe cel mai mare administrator ce a avut vreodată !" ; marele poet național Mihail Eminescu i-a dedicat o poezie epitaf.

Înaltele autorități din fruntea statului au adoptat oficial doliu. Rămășițele pământești ale principelui, aduse de rude la Giurgiu pe 17/29 aprilie 1869 au fost însoțite pe ultimul drum spre lăcașul de veci de la Buftea de o gardă militară de onoare și de oficialități civile și militare în frunte cu generalii Constantin Herescu-Năsturel, Barbu Vlădoianu, Ioan Emanoil Florescu, coloneii Stoica, N. B. Locusteanu, N. Nicolaescu, Gh. C. Costaforu, Ioan Voinescu I, locotenent-coloneii, Emanoil Boteanu, Constantin Barozzi, Henric Herkt, Stîrcea, Zefcari și maiorul Dimitrie Pappasoglu.

Personalitate puternică și voluntară. Barbu Dimitrie Știrbei a trezit, cum e și firesc în asemena cazuri, sentimente contradictorii con-

temporanilor și urmașilor. Nimeni nu i-a putut nega însă marea capacitate de înțelegere a realităților politice și vasta experiență în problemele administrației de stat, ambele dovedite cu prisosință în răstimpul în care a condus destinele țării.

Realizările pe plan miltiar obținute de fostul domn au fost trecute în revistă într-un articol semnat de maiorul Dimitrie Pappasoglu în anul 1869, arătîndu-se contribuția însemnată adusă la edificarea armatei române moderne, la punerea fundamentului pe care Alexandru Ioan Cuza a închegat oștirea Unirii. Tot referitor la armată, după doi ani de la moartea lui Știrbei, a mai fost publicat un articol în „Revista militară" din aprilie 1871 care se oprea la succesele dobîndite pe planul învățămîntului cu profil de specialitate.

Totuși, abia după 1900, publicul a fost informat pe larg asupra locului și rolului lui Barbu Știrbei în istoria românilor. Cel care a făcut-o, dîndu-i caracter de restituire, a fost marele nostru istoric Nicolae Iorga în 1904 cînd a publicat sub îngrijirea sa *Corespondența lui Știrbei Vodă. Volumul I. Corespondența politică,* despre care scria în prefață că fusese culeasă de la „nepotul de fiu al domnului Țării Românești. D-sa a luat asupră-și cheltuielile tiparului și eu am oferit cu plăcere îngrijirea ediției" ; i-a succedat, la un an distanță, un al doilea tom intitulat *Mărturii istorice privitoare la viața și domnia lui Știrbei Vodă (Ca urmare la Corespondența lui Știrbei Vodă).*

Celor două volume de documente li s-a alăturat, în 1910, monografia *Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei domn al Țării Românești (1849—1856)* semnată, de asemena, de Nicolae Iorga.

Deși se scurseseră aproape cincizeci de ani de la evenimentele cuprinse în documentele dezvăluite, editarea lor a răscolit amintiri și a redeșteptat patimi ce păreau de mult uitate.

Nicolae Iorga își amintea în memoriile sale intitulate *O viață de om așa cum a fost* cum s-au petrecut evenimentele : „La d. Barbu Știrbei acasă [1872—1946 ; nepot de fiu al lui Știrbei — N.A.], într-un dulap din lemn de lămîi care a dispărut, cred, de pe urma instalării unei autorități germane în vremea războiului, am văzut, alături de exemplarul din *Letopisețele* lui Kogălniceanu oferit domnului Țării Românești, dosarele pe hîrtie albastră, îngrijit scrise, scrupulos îndreptate și gospodărește cusute, ale Voievodului din preajma Unirii. Ideea unei publicații ni s-a impus [...]

Din ea a ieșit un Știrbei Vodă aproape cu totul necunoscut, nu numai ca un om de o perfectă ordine, dar și un neastîmpărat creator [...].

M-am trezit acasă cu d. Știrbei profund tulburat. Îmi anunța un duel, da, un duel între unchiul său Gheorghe Știrbei și un om politic bucureștean, foarte cunoscut, dar a cărui vîrstă nu-l arăta potrivit pentru asemena regulare de socoteli [...]. Am aflat întîi că beizadea Gheorghe Știrbei, autorul unei foarte interesante scrisori pe care o tipărisem [...], trăiește. Tră-

ieşte la Paris, cu totul retras, absolut uitat, însurat cu o străină, o austriacă [...]. În scrisoare se discutau lucruri privitoare la rudele acelui om politic.

Trebuia ca eu să dreg greşeala pe care fără voie o făcusem. Pentru aceasta am schimbat foaia şi am readus la starea pacifică pe cel supărat, apoi am adresat venerabilului cvasicentenar o scrisoare [...].

N-am primit răspunsul, care m-ar fi putut interesa, dar peste puţin au apărut două volume ale lui Gheorghe Ştirbei, *Feuilles d'automne et d'hiver* în care erau alte scrisori [...]".

Tot în 1910, Petre Danilescu a întocmit o culegere folclorică sub titlul *Barbu-Vodă Ştirbei în tradiţia populară. Poveşti şi anecdote.*

Ca expresie a preţuirii faţă de amintirea celui dispărut, familia şi locuitorii oraşului Craiova au contribuit pentru înălţarea în 1912 a unui monument comemorativ în urbea oltean㠄Monumentul ce se desveleşte astăzi — arăta şeful de atunci al statului — [...] e vrednica răsplată a binefăcătoarelor reforme săvârşite, mai ales pe tărîmul administrativ, supt neuitata domnie a lui Ştirbei-Vodă [...]" ; evenimentul a constituit şi prilejul binevenit pentru ca Regimentul I infanterie Mehedinţi nr. 17 să primească numele de *„Regimentul I infanterie Ştirbei Vodă"*.

Exemplul craiovenilor a fost urmat la scurt timp, în 1914, de edilii oraşului Rîmnicu Vîlcea care au preluat iniţiativa înălţării unui monument dedicat lui Barbu Dimitrie Ştirbei.

Răstimpul din urmă a fost martor al unor reevaluări de pe poziţiile materialismului istoric a perioadei ce poartă amprenta domniei lui Barbu Ştirbei.

Studii ale unor cercetători mai ales din generaţia mai tînără au surprins laturi de ordin economic şi politic ale domniei, specialiştii militari aducîndu-şi şi ei contribuţia la clarificarea unor probleme legate de propăşirea instituţiilor de apărare.

Datele furnizate în lucrarea de faţă permit aşezarea acestui domn pămîntean la locul ce pe drept i se cuvine între bărbaţii de stat de seamă din trecutul românilor.

I. *Lucrări teoretice*

* * * *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Editura politică, 1975

Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, București, Editura politică, 1969.

Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 7, București, Editura politică, 1973

Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 10, București, Editura politică, 1974.

Karl Marx, *Capitalul*, vol. I, ediția a IV-a, București, Editura politică, 1960.

Karl Marx, *Însemnări despre români* (Manuscrise inedite). Publicate de academician Andrei Oțetea și S. Schwaun, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964

Karl Marx, Friederich Engels, *Opere*, vol. 10, București, Editura politică, 1961

II. *Lucrări de specialitate*

Albomul oștirei, București, 1852.

Aricescu, C. D. *Corespondența secretă și acte inedite ale capilor revoluției române*, Partea I, București, 1873

Aricescu, C. D., *Istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874

Atanasiu Dumitru, General-maior (r), Atanasiu, Victor, colonel, Eftimescu, Gheorghe, colonel (r.), Niculae, Niculae, locotenent-colonel, *Contribuții la istoria învățământului militar din România*. Perioada 1830—1900, București, Editura militară, 1972

Barbu, Gabriel, *File dintr-o istorie necunoscută. Din istoricul serviciului sanitar al oștirii din Țara Românească*, București, Editura militară, 1969.

Bălcescu, Nicolae, *Opere*, Ediție G. Zane, vol. I, partea a 2-a, București, 1940

Bălcescu, Nicolae, *Scrieri militare alese*, București, Editura militară, 1957

Berindei, Dan, *Din începuturile diplomației românești moderne*, București, Editura politică, 1965

Berindei, Dan, *Epoca Unirii*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979

Bezviconi, Gheorghe G., *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, Institutul de istorie națională București, 1947

Bibescu, Gheorghe, *Domnia lui Bibescu. Corespondență și documente. 1843—1856*, tom I, București, Typ. Curții regale F. Göbl Fii, 1893

Bibescu, Gheorghe, *Domnia lui Bibescu. Legi și decrete. 1843—1848*, tomul II, București, Tipografia Curții regale F. Göbl Fii, 1894

Bîrlădeanu, Nicolae, Nicolaescu, Dan, *Contribuții la istoria marinei române*, volumul I. Din cele mai vechi timpuri pînă în 1918, București, Editura științifică și enciclopedică, 1979

Bodea, Cornelia C., *Călătoria lui Bălcescu, pe Dunăre în 1852*, în „Studii. Revistă de istorie", an X, nr. 1/1957, p. 161—171.

Bodea, Cornelia C., *Lupta pentru Unire a revoluționarilor exilați de la 1848*, în „Studii privind Unirea Principatelor" [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1960

Bodea, Cornelia, *Lupta românilor pentru unitate națională*, 1834—1849, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967

Boicu, Leonid, *Adevărul despre un destin politic. Domnitorul Gr. A. Ghica (1849—1856)* [Iași], Junimea, 1973

Boicu, Leonid, *Austria și principatele române în vremea războiului Crimeii (1853—1856)*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972

Brătescu, G., *Tinerețea lui Carol Davila*, București, Editura Albatros, 1979

Caterly, James [Știrbei, George], *Românii*. Traducere făcută de E. Lovinescu, Folticeni, Tipografia M. Saidman [1909]

Căzănișteanu, Constantin, colonel, *Cu privire la dezvoltarea armatei române moderne în perioada 1830—1859*, în „File din istoria militară a poporului român", 4, București, Editura militară, 1977

Ceaușescu, Ilie, general-maior dr., *Războiul întregului popor pentru apărarea patriei la români*, București, Editura militară, 1980

Charles-Roux, François, *Alexandre II, Gortchakoff et Napoléon III*, Paris, Librairie Plon. Plon-Nourrit et Cie Imprimeurs Éditeurs, 1913

Ciachir, N., *Aspecte din relațiile româno-ruse în timpul campaniei dunărene din războiul Crimeii (1853—1854)*, în „Revista arhivelor", an 4, nr. 2/1961, p. 77—91.

Ciuchi, C., lt.-comandor, *Istoria marinei române în curs de 18 secole*, Constanța, Tipografia „Ovidiu", 1906

Cojocaru, I., *Cum s-a introdus forța aburului în industria morăritului din Moldova și Țara Românească*, în „Revista arhivelor", an 12, nr. 1/1969, p. 91—94

Colson, Felix, *De l'etat presént et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie*, Paris, A. Pougin Librairie, 1838

Corfus, I., *Achiziția producției agricole pentru export, o nouă formă de exploatare a clăcășimii din*

Țara Românească (1831—1848), în „Studii și articole de istorie", 1963, 5, p. 117—143

Culegere de toate legiuirile cîte s-au înființat în zilele și după părinteasca îngrijire a măriei sale prea înălțatului domn stăpînitor a toată Țara Românească Barbu D. Știrbei. Împărțite după diferitele ramuri de administrație, așezate după data înființării lor și tipărite cu cheltuiala și stăruința clucerului Ștefan Burke, București, Tipografia St. Mitropolii, 1853

Damè, Fr., *Histoire de la Roumanie contemporaine, depuis l'avènement des princes indigenes jusqu'à nos jours. 1822—1900,* Paris, 1900

Danilescu, Petre, *Barbu-Vodă Știrbei în tradiția populară.* Povești și anecdote, Craiova, Tipografia „Fulgerul", 1910

Despre Barbu Dimitrie Știrbei. Recunoașteri și mărturii publicate cu prilejul dezvelirii statuii sale la Craiova [sub îngrijirea lui N. Iorga], Vălenii de Munte, Tipografia Societății Neamul Românesc, 1913

Diculescu, Vl., *Viața cotidiană a Țării Românești în documente. 1800—1848,* Cluj, Editura Dacia, 1970

Dîrdală, I., *Moșiile dinastiilor sîrbești în România.* în „Revista istorică română", 1947, 16, fasc. 3, p. 273—281

Documente privind unirea principatelor. Corespondentă politică (1855—1859), volumul III [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963.

Duzinchievici, Gh., *Contribuții la istoria românilor* (Jurnalul de campanie al lui Sadic Pașa), în „Revista istorică română", vol. III, 1933, fasc. II—III, p. 248—258

Eliade, Pompiliu, *De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie. Les origines. Étude sur l'état de la société roumaine a l'epoque des règnes phanariotes,* Paris, Ernest Leroux, Libraire-éditeur, 1898

Filitti, I. C., *Frămîntări politice și sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828,* București, 1932

Filitti, Ioan, C., *Despre vechea organizare administrativă a principatelor române*, București, Fundația culturală regele Mihai I, 1929
Filitti, Ioan, C., *Despre vechiul drept penal român*, București, Tipografia și legătoria închisorii centrale „Văcărești", 1928
Filitti, Ioan, C., *Domniile române sub regulamentul organic 1834—1848*, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1915
Filitti, I. C., și D. I. Suchianu, *Contribuții la istoria dreptului penal român*, București, Tip. „Curierul Judiciar" S.A. [1926]
Filitti, I. C., și I. Suchianu, *Contribuții la istoria justiției, penale în principatele române*, București, Tipografia și legătoria închisorii centrale „Văcărești", 1928
Filitti, I. C., *Principatele române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul organic*, București, 1934
[Florescu, General I. Em.], *Espunere de îmbunătățirile cele mai însemnătoare introduse în armata Principatelor Unite de la 24 ianuarie 1859 la 1 iunie 1861*, București, 1861
Fotino, George, *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești*, vol. I, București, Monitorul oficial și imprimeriile Statului, Imprimeria națională, 1939
Gane, C., *Trecute vieți de doamne și domnițe* (De la restaurarea domniilor pămîntene pînă la Unirea principatelor. 1822—1859), volumul 3 [Iași], Editura „Junimea", 1973
Georgescu-Buzău, Gh., *Aspecte ale dezvoltării manufacturilor în Țara Românească și Moldova în perioada premergătoare Unirii*, în „Studii privind Unirea Principatelor", București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1960
Ghica, Ion, *Scrieri*, volumele 1—3, București, Institutul de Arte Grafice și Editura „Minerva", 1914
Giurescu, Constantin C., *Contribuții la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române pînă la 1848*, București, Editura științifică, 1972

Giurescu, Constantin C., *Istoria Bucureștilor*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura sport-turism, 1979
Giurescu, C. C., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă la moartea regelui Ferdinand*, București, 1943
Giurescu, Constantin C., Giurescu, Dinu C., *Scurtă istorie a românilor*, București, Editura științifică și enciclopedică 1977
Golescu, Stephan, *Un mot sur le Manifeste de M. Stirbey prince régnant de la Valachie* [Paris, E. de Soye Imprimeur, 1850]
Herjeu, C. N., colonel, *Istoria armei geniu*, București, I. V. Socec, 1902
Hrisov pentru emanciparea orașului Călărași care de acum înainte se numește Știrbei, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", 1853, XVI, p. 79—80
Independența României. Documente, Volumul 2, Partea I, Corespondența diplomatică străină. 1853—1877, mai, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1977
Ionescu, Grigore, *Istoria arhitecturii în România*, volumul I, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963
Iordache, Anastase, *Goleștii. Locul și rolul lor în istoria României*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1979
Iordache, Anastase, Vlăduț, Constantin, *Christian Tell. 1808—1884*, Craiova, Editura „Scrisul Românesc", 1976
Iorga, N., *Corespondența lui Știrbei Vodă*, Volumul I, Corespondența politică, București, Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva", 1904
Iorga, N., *Histoire de Roumains et de la romanité orientale*, tom VIII, Les revolutionnaires, Bucarest, 1944
Iorga Nicolae, *Istoria armatei române*, volumul II (de la 1599 pînă în zilele noastre), București, 1919
Iorga, N., *Istoria învățămîntului românesc*, București, 1928

Iorga, Nicolae, *Mărturii istorice privitoare la viața și domnia lui Știrbei Vodă* (ca urmare la Corespondența lui Știrbei Vodă), București, Institutul de Arte Grafice și Editura „Minerva", 1905
Iorga, N., *Unirea principatelor (1859)*, Vălenii de Munte, Tipografia „Neamul Românesc", 1909
Iorga, N., *Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei domn al Țării Românești (1849—1856)*, Vălenii de Munte, Tipografia „Neamul Românesc", 1910
Istoria artileriei române, București, Editura militară, 1977
Istoria României, volumul III, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964
Istoria României, volumul IV, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964
Istoria poporului român. Sub redacția acad. Andrei Oțetea, București Editura științifică, 1970
Istoricul învățământului sanitar militar în România, București, Tipografia „Ion C. Văcărești", 1935
Lahovari, George Ioan, *Hîrti vechi. Genesa oștirei românesci (1830)*, București, Editura Librăriei Socec & Co., 1893
Lovinescu, E., *Istoria civilizației române moderne*, București, Editura științifică, 1972
Maciu, Vasile, *De la Tudor Vladimirescu la răscoala din 1907*, Craiova, Editura „Scrisul Românesc", 1973
Maciu, Vasile, *Organizarea mișcării pentru Unire în anii 1855—1857 în Moldova și Țara Românească*, în „Studii. Revistă de istorie", an XII, nr. 1/1959, p. 43—76
Massoff, Ioan, *Teatrul românesc. Privire istorică*, volumul I (De la obîrșie pînă la 1860), București, Editura pentru literatură, 1961
M. X., *La Turquie et la Russie en 1854*, Paris, Chez Ledoyen Librairie „Palais Royal", 1854
Nalèche, Louis de, *La Moldo-Valachie*, Paris, Imprimerie Walder, 1856
Nădejde, Locotenent-colonel V., *Centenarul renașterii armatei române (1830—1930)*, Iași, Tipografia „Cultura Românească", 1930

Năsturel, General P. V., *Contribuții la istoria artileriei române* București, Stabilimentele de Arte Grafice „Universala", 1907
Negulescu, P., Alexianu G., *Regulamentele organice ale Valahiei și Moldovei*, București, 1944
Nistor, I., *Corespondența lui Coronini din Principate. Acte și rapoarte din iunie 1854 — martie 1857*, Cernăuți, 1938
Nistor, I., *Ocupația austriacă în Principate, 1854—1857, după rapoartele lui Coronini*, în „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice" Seria III, tom XX (1938—1939)
Nistor, Ion I., *Organizarea oștirilor pământene sub regimul Regulamentului organic*, în „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice", Seria III, tom XXV (1943)
Olteanu, Constantin, general-maior dr., *Contribuții la cercetarea conceptului de putere armată la români*, București, Editura militară, 1979
Oțetea, A., *Geneza Regulamentului organic*, în „Studii și articole de istorie", nr. 2/1957, p. 387—402
Oțetea, Andrei, *Scrieri istorice alese*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980
Papadopol-Calimach, A., *Generalul Pavel Kiseleff în Moldova și Țara Românească, 1829—1834, după documente rusești*, în „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice", Seria II, tom IX, 1886—1887
Paraschiv, Ion, Iliescu, Trandafir, *De la hanul Șerban Vodă la Hotel Intercontinental*, București, Editura sport-turism, 1979
Pătrășcanu, Lucrețiu, *Un veac de frământări sociale. 1821—1907* [București], Editura „Cartea rusă", 1945
Pippidi, Andrei, *Un cronicar întîrziat: Manolachi Drăghici (1802—1887)*, în „Studii. Revistă de istorie", an 20, nr. 1/1967, p. 99—121.
Platon, Gh., *Lupta românilor pentru unitate națională. Ecouri în presa europeană (1855—1859)*, Iași, Editura Junimea, 1974

Popa, Victor, *Problema învoielilor agricole în Țara Românească și Moldova între 1848—1864*, în „Studia Historica", 1961, fasc. 1, p. 91—106

Popescu, Dumitru C. colonel de justiție (r), *Privire istorică asupra justiției militare din România*, București, Editura militară, 1977

Popovici, Ioan, maior, *Organisarea armatei române*, volumul I. Schiță istorică a organisării de la 1830—1877, Roman, Tipografia Leon Friedmann, 1900—1902

Racotă, C. N., *Colecțiune de cele mai perfecte instrumente agricole englezești la Școala națională de agricultură de la Sf. Pantelimon*, București, 1858

Rădulescu, Ion Heliade, *Scrisori din exil* (cu note de N. B. Locusteanu), București, „Tipografia Modernă" Gregorie Luis, 1891

Regnault, Elias, *Histoire politique et sociale de la Principautés Danubiennes*, Paris, 1855

Retegan, G., *Contribuții la istoria statisticii învățământului din România. 1830—1940*, în „Revista statistică", an. 14, nr. 6/1965, p. 61—67

Rosetti, R., *Regulamentul infanteriei franceze din 1 august 1791 și influența lui asupra regulamentelor de cari s-au servit oștirile românești sub regimul regulamentului organic (1830—1860)*, București, 1928

Rossier, Edmond, *Histoire politique de l'Europe. 1815—1919*, Paris, Payot, 1931

Rudescu, Corneliu, *Experți străini despre noi la epoci diferite*, în „Revista fundațiilor regale", an 4, nr. 5/1937, p. 360—370

Rusu, Dorina, *Țările române și forțele lor militare în ajunul și în timpul războiului Crimeii*, în „File din istoria militară a poporului român", 7, București, Editura militară, 1980

Seișanu, Romulus, *Dobrogea, Gurile Dunării și Insula Șerpilor*, București, 1928

Sturdza, D. A. ș. a., *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, volumele II și III, București, 1889

Șendrulescu, I., *Pavel Kiseleff și românii*, în „Analele Universității București. Istorie", nr. 9/1957, p. 143—164
Știrbei, Barbu, *Relație de lucrările Departamentului Dreptății*, București, 1840
Șuța, Ion, General-locotenent, *Infanteria română. Contribuții la istoricul armei*, volumul I, De la începuturi pînă la primul război mondial, București, Editura militară, 1977
Tarlé, E., *Războiul Crimeii*, vol. I, București, Editura de stat pentru literatură științifică, 1952
Texier, Edmond, *Appel au Congrès en faveur des Roumains*, Paris, Imprimerie Jules Voisvenel, 1856
La Traité de Paris par ancien diplomate, Paris, Typographie de Firmin Didot Frères, Fils et Cie, 1856
Uică, Nicolae, căpitan, *Istoricul școlii militare de infanterie, de la anul 1847—1911*, București, Tipografia George Ionescu, 1911
Vlăduț, Constantin, *Ion Cîmpineanu (1798—1863)* în „Analele Institutului de istorie al PCR", an 12, nr. 5/1968, p. 129—132
Velichi, Constantin, N., *Mișcările revoluționare de la Brăila din 1841—1843*, București, Societatea de științe istorice și filologice din RPR, 1958
Velichi, Constantin, N., *România în sud-vestul Europei (1800—1912), în* România în sud-estul Europei", București, Editura politică, 1979
Velichi, C., *Știri și documente inedite despre mișcarea revoluționară de la Brăila din 1841*, în „Romanoslavica", nr. 5/1960, p. 85—120
Xenopol, A. D., *Istoria românilor din Dacia traiana*, vol. VI, De la restabilirea domnilor pămînteni pînă la îndoita alegere a lui Alexandru Cuza, Iași, 1893
Zane, G., *Mișcarea revoluționară de la 1840 în Țara Românească*, în „Studii și materiale de istorie modernă", nr. 3/1963, p. 185—214
Zane, C., *Studii* [București], Editura Eminescu [1980]

CUPRINS

În loc de introduceree 5

Capitolul I. *Țara Românească în prima jumătate a secolului al XIX-lea* . . 7

Capitolul II. *Barbu Știrbei înainte de domnie* 30

1. Anii de studii și cele dintîi activități politice și administrative 33
2. Sub „domnii regulamentari" Alexandru Ghica și Gheorghe Bibescu (1834—1848) 55

Capitolul III. *În scaunul domnesc al Țării Românești (1849—1856)* 72

1. Viața politică internă 77
2. Realizări în domeniile social, economic, instituțional și edilitar 90
3. Consolidarea și modernizarea puterii armate 105
4. Legături politice, economice și culturale între Țara Românească, Moldova și Transilvania (1849—1856) 129
5. Demersuri ale domniei pentru afirmarea autonomiei în relațiile externe (1849—1856) . 136

Capitolul IV. *În anii Unirii* 165

În loc de încheiere . 192

Bibliografie selectivă 197

Redactor: ALEXANDRU MARCU
Tehnoredactor: M. NICOLAE

Bun de tipar 10.08.1981. Apărut 1981.
Coli tipar 6½ + 16 pag. coliță tipar inalt. B 164.

Tiparul executat sub comanda nr. 380 la Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918", str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97 București, Republica Socialistă România

Editura militară

Răstimpul din urmă a fost martor al unor reevaluări de pe poziţiile materialismului istoric a perioadei ce poartă amprenta domniei lui *Barbu Ştirbei*. Studii ale unor cercetători mai ales din generaţia mai tînără au surprins laturi de ordin economic şi politic ale domniei, specialiştii militari aducîndu-şi şi ei contribuţia la clarificarea unor probleme legate de propăşirea instituţiilor de apărare.

Datele furnizate în lucrarea de faţă permit aşezarea acestui domn pămîntean la locul ce pe drept i se cuvine între bărbaţii de stat de seamă din trecutul românilor.

Lei 6,25